

87.4

Dr VJEKOSLAV BRATULIĆ

**ZAPISNICI
SJEDNICA »HRVATSKO-SLOVENSKOG KLUBA« ZASTUPNIKA
U ISTARSKOM SABORU 1901—1909.**

(Nastavak)

DR. VLEKOSLAV BRATUČIĆ

IZ OBLASTI
KONSTITUCIJSKOG PRAVA
I
PRAVA ČLOVEKA

U predgovoru prvog dijela zapisnika sjednica »Hrvatsko-slovenskog kluba« (1884—1901) objavljenog u sv. XI—XII »Vjesnika« dan je kratak pregled razvitka izbornog sistema za biranje saborskih zastupnika i pregled osnovnih podataka o osnivanju i organizaciji Kluba. Objavljujući i Pravila Kluba, koja su nađena u ostavštini Vjekoslava Spinčića u prijepisu bez datuma i potpisa, utvrdio sam analizom članova Pravila da ona »potječu iz kasnijeg vremena« i to iz vremena nakon reforme izbornog reda za Istarski sabor koja je izvršena (1908) kompromisnim sporazumom između talijanskih i hrvatsko-slovenskih zastupnika u Saboru. Daljnjim istraživanjem arhivskih fondova iz ostavština istarskih narodnih zastupnika, dr M. Laginje i dr Ivana Poščića, pohranjenih u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu, potvrđen je zaključak do kojeg sam došao analizom samih Pravila. U ostavštini dr I. Poščića sačuvani su zapisnici sjednica Kluba od 1909—1915. Poščić je u to vrijeme bio tajnik Kluba i u pravilu voditelj zapisnika na sjednicama. Na sjednici održanoj 21. VII 1909. bilo je između ostaloga zaključeno da »ekzekutiva kluba sastavi pravilnik kluba«. Pravilnik je sastavio dr Matko Laginja, a prihvaćen je na sjednici Kluba 30. VII 1909. održanoj u Čitavnici u Trstu. U zapisniku o raspravi koja se odnosi na pravilnik Kluba navodi se slijedeće: »Prelazi se na raspravu pravilnika Kluba sastavljenog po Dr. M. Laginja. Podpredsjednik Kluba čita pravilnik. Nakon debate u kojoj učestvuju Dr. Trinajstić, Dr. Laginja, Dr. Červar, Dr. Poščić, predsjednik, podpredsjednik i tajnik te drugi članovi Kluba, prihvaća se jednoglasno nacrt pravilnika sa promjenama navedenim u prilogu.« U konačnoj redakciji nosi naslov »Pravila Hrvatsko-slovenskog kluba Istarskog sabora«.

Nastavljajući objavljivanje sjedničkih zapisnika Kluba u drugom dijelu obuhvaćam razdoblje od 1901—1909. tj. do promjene izbornog reda za biranje saborskih zastupnika. Uz sjedničke zapisnike objavljuju se i neki drugi dokumenti koji su usko vezani s odlukama i radom Kluba kao što su izabrana pisma članova Kluba M. Laginje, Matka Mandića i dr Ivana Zuccona V. Spinčiću, važnije spomenice Kluba upućene vlastima, zapisnici Komisije (1907) sastavljene od predstavnika Hrvatsko-slo-

venskog kluba i predstavnika Talijanskog kluba u Saboru o radu na izbornoj reformi za biranje saborskih zastupnika te neke najnužnije bilješke V. Spinčića o političkoj aktivnosti predstavnika Kluba u vezi s izvršavanjem odluka Kluba (pregovori s talijanskim predstavnicima, s namjesnikom u Trstu, članovima vlade i predsjednikom vlade u Beču).

U narednom svesku »Vjesnika« predviđa se objavljivanje završnog trećeg dijela sjedničkih zapisnika Kluba za razdoblje od 1909—1915.

Zapisnici održanih sjednica se objavljuju kronološkim redom bez naznake rednog broja održane sjednice, jer u tom razdoblju zapisničari nisu označavali brojem održane sjednice, kako je to bilo učinjeno u prvim sjedničkim zapisnicima. Pisma i drugi prilozi objavljuju se također kronološki in continuo kako po datumu dolaze uz zapisnike sjednica.

Klubska sjednica

u Puli 11/4. 1901

Prisutni: Spinčić, Laginja, D. Trinajstić i M. Trinajstić.

Predsjednik stavlja na razpravu pitanje o budućem zasjedanju istarskog sabora.

Laginja misli, da bi morao izaći carski patent i u hrvatskom jeziku i da (ga) predsjednik sabora izda u službenom listu (također u tom jeziku).

Spinčiću se daje savjet (pušta njegovoj uvidavnosti), da putem interpelacije predstavi carev. vijeću i vladi položaj (našeg kluba — hrv. slov. zast.) na saboru obzirom osobito na postupanje sab. predsjednika i predstavnika c. kr. vlade.

Dr. Laginja stavlja na razpravu pitanje budućih zemaljskih izbora. On izjavlja, da u ovom kotaru neima nade niti će on u ovom kotaru pustiti se u akciju. Dr. Zuccon, da neće također u akciju, dok se materijalni položaj ne stvori. S novcem nemožemo ovdje konkurirati, a jedino s tim moglo bi se uspjeti. Talijanom je slobodno sve. Pripovieda slučaj sa demisijom načelnika u San-Vičenti. On misli u ostalom, da alko bi se uobće imalo što poduzeti u ovom kotaru, da bi se u ovom kotaru moglo prodrieti jedino sa Zucconom i Jos. Marottiem ili event. sa Ivanom Peršićem ako se potroši do 5000 for.

Dr. Laginja stavlja predlog, da bi Spinčić pošao k Kalistru, da pomogne našem narodu velikim zajmom, kojim bi se pomoglo posujilnicam i otvorila trgovina sa živežom u Istri ili u Trstu. Izrađena je želja, da Laginja stvori pravila za savez posujilnica i za ustrojenje konzumnih društava i da odnosni sastanak odbržaje drugi dan iza skupštine Družbe sv. Cirila i Metoda.

Na predlog Spinčićev zaključeno, da svatko pripravi svoje račune o zadnjih izborih do buduće Klubske sjednice.

Spinčić priobćuje, da se tuže na Antončića u Krku i da će u Krk doći notar Petris.

Isti spominje odnošaje u občini Podgrad i moli dr. Laginju da ide sam ili pošalje Gjivića tamo, kako to želi Slavoj Jenko.

Odlučuje se zahvalu Stjepu Gjiviću za njegov rad kod uprave i uredništva »Naše Sloge«. Moli se M. Mandića da se preseli u Pulu.

Mandić v. r.

Vjekoslav Spinčić v. r.

U Opatiji, dne 29/5. 1901

Prisutni: Spinčić, Laginja, Kompare, Stanger, M. Trinajstić, Mandić, (gošti: K. Jelušić, dr. Červar, pop Josip Pavačić), dr. Trinajstić (dr. Kurelić).

Spinčić izvješćuje, da je bio kod ministra predsjednika istodobno sa Dalmatinci. On mu je izručio nekoje želje: granja cesta, željeznička pruga Herpelje — Jurđani; poljodjelsko ministarstvo: osušenje Luga i »Ježera« na otoku; uređenje potoka u Baški, osušenje polja Vrbanskoga, uređenje potoka u Opskoj dolini, uređenje drugih potoka i voda, pomanjkanje vode, molbu za ustrojenje gospodarske škole u Pazinu; spomenuo je sađenje duhana na otoku Krku. Ministarstvu trgovine gradnju i popravak luka.

Pop Pavačić čita spomenicu u gospodarskom pogledu. Ostavlja se za sutra.

Spinčić — prelazeći na političko polje — kaže, da pošto su u Beču razcep-kani, neima nade na kakav uspjeh.

Spinčić o istarskom saboru, kaže, da će biti sazvan između 17 i 20 junija, da će moći kratko viećati — po nekih glasovih što je čuo; po drugih da će moći sada viećati koliko hoće i opet sastati se mjeseca septembra; sabor da će biti sasvan u Poreč.

Dr. Laginja kaže mnijenja dra Zuccona, da će slabo djelovati na narod dalnja abstencija. On da nebi mogao sudjelovati ni u Poreču ni u Kopru.

Kompare potvrđuje, da se narod protivi abstenciji.

Povela se podulja razprava o tom, da li se ide u sabor ili ne. Kod razprave sudjeluju skoro svi prisutni, nekoji su za to, da se ide u sabor i eventualno abstinira, dočim su drugi manjina za to, da se neide.

Predsjednik daje na glasovanje pitanje da li se ide ili ne u sabor: za da glasuju: Mandić, Kompare, dr. D. Trinajstić i dr. M. Trinajstić. Proti je dr. Stanger dočim je Laginja, da se ide, ali da on nemože ići.

Predsjednik stavlja na glasovanje da li se ima primiti talijanski poziv; zaključeno **neprimiti**.

Koji nebi mogao doći izpriča se pozivom na carski patent o sazivu; isto se priglasje predsjedniku pozivom na isti patent.

Zaključeno **držati zaključak posve tajnim**.

Predsjednik će priobćiti zaključak Kozuliću i Jenku.

Dr. Laginja polaže račun troškova kod zadnjih izbora.

Klub zaključuje, da se pol. Društvu Edinosti daje savjet, da se što manje pača u Kranjske i Goričke odnošaje i da izbjegava pokazati se pristranom bilo za koju stranku.

Povela se rieč o slavenskoj bogoslužbi te se izrazilo želju, da se list »Edinost« odviše neiztiče u posku unijatstva.

Zaključeno i potpisano.

Mandić v. r.

Vjek. Spinčić v. r.

Pismo V. Spinčića dru Dinku Trinajstiću

od 3. lipnja 1901.

Koncept pisma glasi: »Dragi druže, šaljem Ti prikopljene zapisnik Klubske sjednice 29. pr. m. 1901. obdržavane u Opatiji. Pisao sam Kozuliću i Jenku, i priobćio odluku.

Dalje ne mogu činiti ništa i izručam ovim Tebi(...) vodstvo Kluba. To sam htjeo učiniti odmah na sjednici, al sam propustio za to da Vam obzirom

na odluku većinom prihvaćenu nesmetam, drugo da se nereče da sam to možda u naglosti učinio.

Na Tebi je, da i kada i kako moj korak drugovima priobćiš.

Promišljao sam od dana kad se je stvorila odluka svaki dan i svaku uru, i ne mogu doći na ino, nego da ja neidem u sabor, te da (kao takav nemogu voditi Kluba, i da sam pripravan i na sve daljnje konzekvencije.

U Klubskoj sjednici rekao sam samo da se sav tresem kad i pomislim da bi imao ići u sabor, navlastito u Poreč.

Ja znam i čutim još uvijek što sam podnesao u Poreču i s Vami skupa, i sam.

Ja sam pisao i potpisivao spomenice, ne jednom, proti zasjedanju u Poreču.

Ja sam pisao i potpisivao spomenice glede postupka saborske većine, zem. odbora saborskoga predsjednika, vladinoga zastupnika i u obće vladinih organa u saboru i izvan njega, i dokazivao kako nam nije moguće u Poreču, ni u saboru u obće, i pokazivao na mjere koje bi valjalo poduzeti da nam se sudjelovanje omogući. Nit sab., predsj. nit sab. većina, nit zem. odbor, nit c. kr. vlada nisu učinili ništa, upravo ništa da se do dogodi.

Vi njeki hoćete, da izsilite, ili bar kušate izsiliti drugi postupak s hrv. i slov. zastupnici, pripravnih dakako da obstruirate svim mogućim načini.

To je i jedino što se još kušati može, al ja nisam sposoban za to.

Konačno pripominjem, da nisam bio, nit ću ikad biti za to, da hrv. slov. zastupnici govore talijanski u saboru Istre — kako bi to htjela bar dvojica naših drugova.

Zahvaljujući Tebi i drugovom na bratskom pouzdanju i prijaznosti što ste mi izkazivali i želeć Vam veću sreću nego li ste ju imali sa mnom pozdravljam Vas najiskrenije.

Odani drug

Vjekoslav Spinčić, v. r.

Zapisnik

Sjednice hrv.-slov. kluba Istre držane dne 29. 6. 1901 u Trstu.

Prisutni svi zastupnici izim gg. Jenka i Kompare. Sjednicu otvara g. M. Mandić.

Priobćuje pismenu ostavku predsjednika g. Spinčića na predsjedništvo. Priobćuje pismo g. Jenka, koji obećaje doći na I sjednicu.

Priobćuje pismo g. Kompare koji si nesrećom izvinuo nogu, te svjetuje da se ide u sabor, te da se pusti slobodu jezika članovom, a u slučaju da se neprihvati oba savjeta, tada on izstupa iz Kluba.

— Priobćuje pismo na g. Kompara od g. Siškovića iz Crni Kala.

Priobćuje želju učitelja g. Žiže, da se stupi u sabor i zagovara učiteljsko pitanje.

Na zamolbu članova g. Spinčić uzteže svoju ostavku, pošto je sabor sazvan ne u Poreč.

Spinčić kaže, da pošto se ide u sabor, da treba intenzivno raditi.

Laginja misli, da se ima riešiti pitanje razpravnog jezika.

Zaključeno, da će se pustiti kano iznimku pojedincem, da se služe i talijanskim jezikom.

Dr. Laginja predlaže, nadalje, da se pošalje predsjedniku sabora pismenu izjavu, da će se sudjelovati kod razprava i to s razloga, što nam je carski patent priobćuje i u našem jeziku sazov sabora.

Zaključeno nakon podulje razprave, da se daje izjavu potpisanu od svih članova Kluba.

Nadalje zaključeno, da Mandić neima vratiti neotvorenog poziva na sabor nego da ga pridrži i da interpelira radi pošte.

Da se interpelira predsjednika radi jezika na pozivih.

Predsjednik prijavlja interpelaciju radi učiteljskih plaća.

Staviti će se rezolucija o vinskoj klauzuli.

Daljnji predlog za podporu tučom unesrećenim te za nabavu tučobrana.

Mandić, v. r.

Klubska sjednica

u Trstu (Hotel Europa) 21/6. 1902.

Prisutni: Spinčić, Laginja, dr. Trinajstić, Stanger, Andrijić, Kompare, Kozulić, Mandić.

Predsjednik Spinčić pozdravlja drugove i zahvaljuje se, što su došli u tolikom broju.

Stavlja na razpravu pitanje o konstituiranju kluba.

Izabere se staro predsjedništvo t. j. predsjednik Spinčić, tajnik Mandić.

Zaključeno:

a) da se uzklikne Njeg. Velič. živio kod govora, podpredsjednika Stangera.

b) većinom glasova, da pozdravi podpredsjednik sabor, hrvatski i talijanski.

c) glede obećanja, da podpredsjednik izposluje od predsjednika, da mu daje pročitati formulu obećanja hrvatski, na koju će klub položiti obećanje; ne učini li toga, tada će pojedini članovi čitati sami obećanje; nebude li ni to dozvoljeno, tada neće članovi kluba ništa obećati.

d) bude li se biralo tajnike, s naše strane kandidirati će se druga Kompareta i od većine Ventrellu.

e) radi povoljnog rješenja jezikovnog pitanja odlučeno, da ugovaraju u ime kluba Spinčić i Stanger, Laginja sa Capitelli-em i namjesnikom koji dolazi na otvorenje.

Klubski odušaslanci imaju gornjoj dvojici razložiti naše zahtjeve u pogledu jezika.

Poslije otvorbene sjednice konferirali su gornji u Klubskoj sobi dulje vremena.

(nepotpisan)

Klubska sjednica

u Kopru dne 27/6. 1902

Prisutni: Spinčić, Laginja, Stanger, M. Trinajstić, D. Trinajstić, Kozulić, Andrijić, Mandić.

Predsjednik izvješćuje o pogovoru sa Capitelli-em, koji mu je priobćio, da nas kane birati u svaki odbor po jednoga i da onaj član odbora, koji bi hotio u saboru govoriti ima govoriti talijanski.

Dr. Laginja predlaže, da se traži neka se svi odbori povećaju i neka dođe u svaki odbor bar dvojica naših.

Andrijičić predlaže, da bi se pristalo kako je bilo drugih godina t. j. u svakom odboru po jednoga, a u financijskom po dva.

Mandić zagovara, da se nepopusti u pogledu porabe jezika.

Zaključeno, da se ima zahtijevati u prvom redu, da budu u financijskom odboru barem dva.

U ime kluba pošli su dogovarati sa većinom i sa predsjednikom Spinčić i Laginja.

Deputacija izvješćuje o svojoj misiji.

Spinčić izvješćuje o dogovoru sa Bartoli-em. Ovaj da nema ništa proti tom da bi u financijskom odboru sjedili i dva naša; u ostale odbore birali bi po jednoga našega, koji bi imao pravo glasa manjine (voto di minoranza. Ovaj voto imao bi dotični učiniti pismeno i talijanski).

Bartoli će kao predsjednik svog kluba izvijestiti klub i kasnije nas obavijestiti o uspjehu.

U odbore kandidira se s naše strane:

1. financijski: Kozulić i Kompare
2. agrarni: dr. M. Trinajstić
3. politički: dr. Stanger
4. školski: Spinčić
5. verifikac.: dr. D. Trinajstić
6. revizor: Andrijičić

Campitelli došao je obavijestiti klub da je većina pristala na to, da se bira po 2 odnosno po jednoga u odbore, ali dotičnici ili dotičnik imati će u plenumu govoriti samo talijanski bude li govorio o poslovih odnosnog odbora.

Klub zaključuje jednoglasno, da se gornji uvjet o talijanskom govoru odbija i da se radije odriče odborničtva.

(nepotpisan)

Klubska sjednica

U Koprju 27/6. 1902 po podne

Prisutni: Spinčić, Laginja, Stanger, Kompare, Kozulić, D. Trinajstić, M. Trinajstić, Andrijičić, Mandić.

Predsjednik iztječe sa zadovoljnošću činjenicu da je sabor odobrio većinu zastupnika i tako omogućio izbor zemaljskog prisjednika.

Stavlja na razpravu pitanje verifikacije i misli, da bi imali govoriti kod tog pitanja dr. Laginja i dr. D. Trinajstić i eventualno dr. Stanger.

Dr. Laginja izjaviti će se za proširenje izbornog prava.

Razprava o članu zemaljskog odbora. Predsjednik pozivlje dr. Laginju, da li bi preuzeo i pod kojimi uvjeti.

Dr. Laginja kaže da treba riješiti pitanje o rješavanju hrvatskih podnesaka.

Obzirom na sjednice, kaže, da ima kapetan pravo sazvati sjednicu kada hoće i bez preavisa i da nebi bilo moguće doći k sjednici uz najbolju volju.

(nepotpisan)

Klubska sjednica

U Koprju dne 3/7. 1902.

Prisutni: Spinčić, Laginja, Trinajstić M., Trinajstić D., Stanger, Kozulić, Andrijičić i Mandić.

Predsjednik govori o pregovorih vođenih između naših odaslanika i predsjednika sabora i talijanskog kluba glede izbora u odbore. On je mnijenja

da bi se moralo u »N. Slogi« iztaknuti, da kod naših pogovora se dopustilo, da bi se referiralo u ime saborskih odbora, za slučaj da bude izabran koji naš referentom — samo pismeno talijanski.

Dr. Laginja misli, da bi kad bi većina pod pritiskom vlade, htjela povećati broj odbornika i birati također nas, da se nebi imali primiti. Većina je mnijenja, da se neima odbijati takve eventualne ponudbe.

Predsjednik izvješćuje, da je bio sa Stangerom posjetiti dr Rybara i pozdravili u ime kluba.

Isti izvješćuje, da su izbori u Cresu uništeni, da imaju naši nade da će bar u III tijelu pobijediti, ali da pitaju potporu, te predlaže, da im se dade potporu, a svu stvar neka se preda političkom društvu za Istru.

O dnevnom redu današnje sjednice:

a) izvješće verifik. odbora; odbor predlaže da se odobri izbor Spinčića i Mandića, ali nije stalno da li će većina za predlog i glasovati.

Vladin zastupnik da je kazao klubskom predsjedniku da je govorio sa predsjednikom talijanskog kluba, koji mu je rekao, da će većina glasovati:

Za odobrenje izbora ima glasovati sav Klub;

Za slučaj da nebi većina glasovala za odobrenje, onda ima izaći sa neodobrenim svi članovi Kluba;

Kad bi odobrili jednoga a bacili drugoga, ima se zahvaliti na mandatu i odobreni.

Glede interpelacijah zaključeno, da se još danas nestavljka nijedne, jer se mora na čisto doći hoćeli nam dozvoliti čitati hrvatski izvornik interpelacije.

Nadalje neima se ničim izazivati dok se ne provede izbor u zemaljski odbor samo da bude čim prije izabran i jedan naš.

Dr. Laginja staviti će kod razprave o verifikaciji predlog, da se provedu potrebni izpravci izbornog reda i da se proširi izborno pravo.

(nepotpisan)

Klubska sjednica

U Kopru 5/7. 1902.

Prisutni: Spinčić, D. Trinajstić, Andrijić, Kompare, Stanger, M. Trinajstić, Mandić.

Predsjednik čita dnevni red buduće sjednice.

Kod zakonske osnove o liečničkih govoriti će dr. Stanger.

Kod školskog proračuna za 1902. govoriti će Kompare.

Kod godišnjeg izvještaja o školstvu govoriti će Spinčić.

(nepotpisan)

Klubska sjednica

U Kopru dne 8/7. 1902.

Prisutni: Spinčić, Laginja, Andrijić, D. Trinajstić, M. Trinajstić, Kompare, Kozulić, Mandić.

Predsjednik stavlja na razpravu V. točku dnevnog reda t. j. o izboru članova u zemaljski odbor radi osobne dohodarine. Zastupnici izvanjskih občina biraju dva člana i dva zamjenika u tu komisiju.

Klub kandidira:

1. Karlo Šišković, Černikal-Dekani, pravi član
2. Tomašić Pavao trgovac, Opatija pravi član
3. Kurelić Josip trgovac, Pićan, zamjenik
4. Radoš Anton posjednik, Radoši, Višnjan, zamjenik

Kod VI točke dnevnoga reda — venia nauka — činovniku Fabro — govoriti će Laginja.

(nepotpisan)

Klubska sjednica

U Kopru 8/7. 1902. po podne

Prisutni: Spinčić, Laginja, Kompare, D. Trinajstić, Kozulić, M. Trinajstić, Andrijić, Mandić.

Razprava o dnevnom redu buduće sjednice.

1. Pitanje željeznice Poreč — Kanfanar — govoriti će dr. D. Trinajstić i dr. Laginja

2. Obračun zemaljske školske zaklade — dati će izjavu zast. Kompare.

3. U veću zemaljskog Kreditnog zavoda kandidirati će se Kozulića ili dr. D. Trinajstića.

4. Izbor člana zemaljskog odbora

Odlučeno:

prisjednikom: dr. D. Trinajstić

zamjenikom: dr. M. Laginja

(nepotpisan)

Klubska sjednica

U Trstu 10/7. 1902.

Prisutni: Spinčić, Laginja, Kozulić, Stanger, oba Trinajstića, Andrijić, Mandić.

Na razpravi je dnevni red buduće sjednice.

Kod osnove o zemaljskom zdravstvu govoriti će dr. Stanger.

Kod izvještaja o zemaljskom školstvu staviti će rezoluciju Kompare.

Spinčić staviti će više rezolucija u pogledu školstva.

Kod točke o predlogu Bartolia o promjeni izbornog reda govoriti će eventualno dr. Laginja.

Kod razprave o zemaljskom proračunu za 1902. govoriti će u glavnoj razpravi u ime kluba i dati izjavu Kozulić.

Razprava o intencijama i predlozih

Zaključuje se:

(nedovršen i nepotpisan)

Klubska sjednica

Pula 28/12. 1902.

Prisutni svi osim M. Trinajstića.

Pogovor o izboru odbora. Ako budu molili, da nas biraju u odbore ćemo se prije pogovoriti i zaključiti.

Većina zaključila, da predsjednik kluba daje izjavu glede prenosa.

Dr. Laginja predlaže da se dade izjavu i talijanski. Za predlog glasaju: dr. Laginja, Kozulić i Kompare; proti svi ostali i tim je pao.

O izboru odborah zaključeno: Ako bi nam nudali, prima se pod uvjetom da biraju trećeg (našeg) tajnika i 2 naša revizora i da stavljamo uvjete od prošle godine.

Glede izbora u odbor za prenos zaključeno, da se prima izbor u taj odbor i da ako bi morao biti taj odbor permanentan, da vieća u Trstu; u taj odbor imali bi doći dr. Dinko Trinajstić i Spinčić.

Pogovor o prošlogodišnjoj izjavi predsjednika kluba od 12/7. 1902 glede hrvatsko-slovenskih interpelacija i predloga.

Klub zaključuje:

Odgada se do buduće Klubske sjednice a kao uzroci i povod eventual. obstrukciji ima se uzeti ne samo event. zaniekan izbor u odbore i jezik nego i izb. red, školstvo i obće krivice. Pogovor o raspravi za proračun; zaključeno, da dade predsjednik kluba izjavu proti privremenom proračunu.

O molbi parobrodar. društva »Unione istriana« za državnu potporu zaključeno, da se glasuje proti molbi.

Predsjednik pročita pismo i poziv dr. Breščenskoga na skupštinu hrvatske opozicije u Zagrebu: zaključeno pozdraviti i izjaviti, da ćemo složno raditi s njimi složnima.

Predsjednik priobćuje zaključak slovenskih zastupnika Štajerske glede pogađanja između Čeha i Niemaca: zaključeno, da se dade na vladu jednaku izjavu.

Mandić v. r.

Klubska sjednica

dne 28. 5. 1903 u Opatiji (prigodom

skupštine Družbe sv. Ćirila i Metoda).

Prisutni: Spinčić, Stanger, Laginja, Andrijić, Kozulić, D. Trinajstić, M. Trinajstić, Mandić.

Predsjednik čita pismo dr. Stangera od 16. 5. 1903. po % tičući se sazova sabora u Poreč potaknutoga od g. namj. Goessa. Zaključuje se: dr. Stanger ima odgovoriti g. namjestniku, da se naš klub nakon nagađanja sa saborskom većinom od marta 1900. i nakon svega dosadanjega izkustva nemože na ništa vezati, nit ništa poduzimati. Klub čeka da saborska većina stupi pred nas sa konkretnimi predlozi (mi smo joj takove svojedobno podastrli, a ona jih grubo odbila) — ako njoj je zbilja do toga da dođe do modus vivendi u saboru i u celom području autonomne uprave —, da pak o njih naš klub razpravlja.

Da rieči samoga Goessa nemožemo ništa dati, jer je jednom odbio posredovanje ako ga obie stranke za to nezamole; a drugi put preuzeo, pak nikad ništa javio.

Mandić v. r.

Vjekoslav Spinčić v. r.
predsjednik

* Spinčićeva opaska uz zapisnik:

Kod toga razgovora predložio je dr. D. Trinajstić, da zahtjevamo: 1) razdiobu zem. š. vieća, 2) razdiobu zem. kult. vieća; i dodao da je uvjeren, da bi nam sad bolje išlo u Poreču nego njekad.

Dr. Laginja rekao je da mi gubimo u Porečkom kotaru, odkad u Poreč nezalazimo. Nevjeruje u koncesije; prava koncesija bila bi što dr. Dinko predlaže. Inače, nek ne reflektiramo na Poreč, kad neće vlada sabora u Poreču

bez nas. Spinčić misli da bi se moralo zahtjevati, ako nebi Dinkovo prošlo, mandate zem. odbora u Kot. š. većih i autn. odborih.

Dr Stanger je pisao grofu Goëssu 2. 6. 1903. prema odluci kako pod ./.. Prepis toga pisma dao sam ja dne 24. 6. 1903. bar. Weissu, referentu u min. unut. poslova za sab. stvari.

Kasnije, koncem jula i početkom augusta, pisao sam i ja istom Weissu, te Körberu i Pace-tu proti sazovu sabora.

** Ploj obavještava Spinčića (28. X 1903.) da je razgovarao s bar. Weiss i grofom Pace o stanju u saboru i zamolio ih da vode računa kod predloga za imenovanje pokrajinskog glavarara o željama hrvatskog i slovenskog naroda u Istri. Pita da li je potrebno poći i do Körbera. Međutim od njega ne očekuje ništa pozitivna.

Klubska sjednica

U Puli dne 19/10. 1903

Prisutni: gg. Spinčić, dr. Stanger, dr. M. i dr. D. Trinajstić, Kompare, Kozulić, Andrijičić i Mandić.

Predsjednik: Otvara sjednicu, pozdravlja, izpričava dr. Laginju. Kaže da smo se sastali u najtežih okolnostih; misli da se razpravlja o tom, da li se imamo indiferentno držati napram događajem u Istri ili poprimiti sredstva, poput onih zastupnika u Ljubljani, u Pragu itd.

Prelazi se na dnevni red: glede izbora odbora kaže, da neće valjda nijednoga, tim manje, što je već izabran fin. odbor, u kojem nas neima.

O ponašanju, u današnjoj sjednici: ako ih nije 17 od većine, izaći iz sjednice, da se osujeti izbor odbora; ako ne dobijemo kod izbora cedulje, i s kojimi naših, glasovati će se s bielimi listići.

Dr. Dinko Trinajstić čita pismo župnika iz Lanišća radi gradnje ceste Lučko — Lanišće i td. Dr. M. Trinajstić čita brzojav gosp. zadruge u Buzetu radi bezkamatnog zajma za reorganizaciju vinograda.

Kompare pretiče pitanje o tom kako bi se najjasnije pokazali vladi, da smo proti njoj i državi.

Mandić v. r.

Spinčić v. r.

Klubska sjednica

U Puli dne 20/10. 1903

Prisutni: Spinčić, Laginja, M. i D. Trinajstić, Kozulić, Andrijičić, Kompare i Mandić.

Predsjednik otvara sjednicu i stavlja na razpravu pitanje o klubskom postupanju u budućih sjednicah t. j. da li se ima eventualno obstruirati.

Zaključeno: da se obstruira; govori, interpelacijami, prešnimi predlozi, pomeničnim glasovanjem.

Predsjednik pita da li će se dati obćenitu kakovu izjavu obzirom na obćenito stanje u monarhiji.

Odlučeno, da se ovo pitanje prepusti do razprave o proračunu.

Predlozi: staviti će Spinčić i Kozulić predlog za pripomoć zbog ublaženja biede;

staviti će predlog dr. M. Trinajstić za bezkamatne zajmove za reorganizaciju vinograda uništenih filokserom;
staviti predlog za ukinuće vinske klauzule — staviti će Mandić;
staviti predlog o ribarstvu — staviti Andrijičić;
staviti predlog proti plaćanju obćina troškova za bolestne talijanske podanike — staviti će dr. D. Trinajstić;
staviti predlog proti potvorenju vina — staviti će Mandić (slučaj u Novakih pazinskih — pozna dr. D. Trinajstić).
staviti predlog glede obskrbe u pokrajini i da se stavi posebni hidrografski ured.

Mandić v. r.

Klubska sjednica

U Puli 21/10. 1903.

Prisutni svi osim dr. Laginje.

Predsjednik otvara sjednicu.

Dnevni red za sutrašnju sjednicu.

Kod točka III — IX staviti će se na temelju § 29 Pravilnika predlog, da čitaju molbe u celosti isto izvješća, a od točke IX napred, da se manjini na vrijeme priobće izvještaji odborah; nadalje će se zahtjevati na temelju § 35 postupak sa izvještaji zem. odbora ikano i sa zakonskim osnovama.

Zast. Andrijičić će staviti interpelaciju o lukama (na pomorsku vladu) i čitati ju hrvatski. On čita Klubu taj upit.

Predsjednik čita: 1) predlog za ublaženje biede u Istri, 2) za šterne u Istri (opskrba pitne vode).

Zast. Trinajstić Mate čita predlog za bezkamatni zajam za obnovu vinograda uništenih filokserom.

Isti čita upit na zem. odbor o gradnji ceste Buzet — Draguč.

Mandić v. r.

Klubska sjednica

U Puli 22/10. 1903.

Prisutni svi.

Predsjednik kaže obzirom na današnje događaje, da tje došao k njemu dr. Bartoli te nastojao ga sklonuti, da bi se s većinom pustilo u dogovore t. j. ako bi nas birali u odbore saborske. Pripovieda o dalnjem dogovoru sa pojediniimi članovi manjine i konačno da mu je došao Bartoli, poslije sjednice javiti, da se je većina izjavila proti svakom dogovaranju sa manjinom.

Mandić v. r.

Klubska sjednica

U Puli 23/10. 1903.

Prisutni svi članovi kluba.

Predsjednik otvara sjednicu i stavlja na razpravu dnevni red današnje sjednice.

Andrijić će prigovoriti što ne bijaše prijavljena njegova interpelacija u jučerašnjoj sjednici.

Isti će pročitati interpelaciju hrvatski pošto bude pročitana talijanski.

Kod priobćenja će se zahtjevati, da se izvještaji pročitaju i da se glasuje poimenično, — te zahtjeve će staviti alfabetičkim redom članovi kluba.

Na točku IV. Andrijić ili Kompare; na V. isto; na VI. Kozulić, na VII. Kompare, na VIII. Mandić; na IX. Laginja; kod X. Spinčić, kod XI. Stanger, kod XII. D. Trinajstić, XIII. M. Trinajstić, XV. Kozulić, XVI. Mandić.

Mandić v. r.

Klubska sjednica

U Puli 25/10. 1903.

Prisutni: Spinčić, Laginja, Stanger, Kozulić, M. Trinajstić, i Mandić.

Predsjednik otvara sjednicu i kaže, da se pogovorimo i o sastanku socijalista: hoćemo li ići, hoće li se govoriti i tko će govoriti? Zaključeno, da idu svi u Puli prisutni članovi izuzem Spinčića i Mandića, pošto je talijanska mjesna štampa raztrubila, da svećenici zastupnici nisu pozvani. Na sastanku će se govoriti t. j. dati izjavu i to član Laginja.

Pogovor o ostavci saborskog predsjednika. Odlučeno, da će se čekati na razvoj stvari pošto je vlada dobro informirana o svemu što se ovdje događa.

Mandić v. r.

Klubska sjednica

U Puli 29/10. 1903.

Prisutni svi članovi.

Predsjednik otvara sjednicu i opaža da je jedna točka dnevnog reda pokrkana.

Zaključuje se: podnesti izpravke na oba zapisnika; kod priobćenja da se tiskaju i poimence glasuje.

Prođje se sav program i odluči gdje će koji govoriti.

D. Trinajstić čita predlog proti snošenju bolničkih troškova za talijanske podanike.

Isti čita upit na c. k. vladu glede zakupa javnih radnja.

M. Trinajstić čita predlog radi spojenja bužetskog Krasa sa željezničkom stanicom u Lupoglavu novom cestom.

Kompare čita svoj predlog o regulaciji riečice u Osapskoj dolini.

Isti čita jednak predlog za uređenje Rižane.

Isti čita upit na c. k. vladu radi pašaline na Škofiji.

Mandić i Spinčić stavili će prešni predlog glede gradnje vodnjaka.

Spinčić čita interpelaciju na c. k. vladu radi škole u Zametu — da se podigne na dvorazrednicu.

D. Trinajstić predlaže, da bi se stavilo upit radi uređenje učiteljskih mjesta.

Zast. Laginja javlja, da ima dulju interpelaciju talijansku o pučkoj posujilnici u Vodnjanu

Mandić v. r.

Klubska sjednica

U Puli dne 4/11. 1903.

Prisutni svi članovi.

Predsjednik otvara sjednicu i pozivlje članove, da kod čitanja zapisnika stavi svatko svoje opazke.

Kod priobćenja zahtjevati čitanje alfabet. redom i poimenično glasovanje.

Kod III točke govoriti će dr. D. Trinajstić, govoriti o glavnoj razpravi, a ostali članovi kod ostalih paragrafa.

Kod IV točke zaklade vatrogasaca govoriti će Kompare.

Kod V točke staviti će predlog Spinčić.

Kod VI —

Mandić v. r.

Klubska sjednica

U Puli 5/11. 1903.

Prisutni svi.

Predsjednik otvara sjednicu i govori o budućem klubskom radu:

Laginja ima interpelaciju.

Andrijić interpelaciju.

Kozulić predlog za izsušenje Luga i jezera.

D. Trinajstić upit o postupku na tribunalu u Rovinju.

Mandić predlog: vinska klauzula.

Mandić predlog o patvorenju vina.

Kozulić interpel. radi škole u Lošinj

Andrijić interpel. radi škole u Cresu.

Dr. Laginja govori o budućem radu manjine; misli, da bi se moralo čim više govoriti, da je po mogućnosti preprieči razpravu o proračunu; u glavnoj razpravi proračuna, ako dođe na dnevni red, valja da se pripreme 3—4 člana; isto za podrobnu razpravu.

O načinu razprave proračuna pogovoriti će se klub kasnije.

Za pojedine predmete koji će doći na dnevni red referirat će:

Dr. M. Trinajstić: o osnovi za međe plaće činovnika obč.

Dr. Stanger: o bolnici.

Dr. M. Trinajstić: organizacija zem. činovnika.

Kompare: novi pravilnik za umirovljenje učitelja.

Kompare: školski izvještaj 1901—1902.

Spinčić: školski proračun za 1904.

Kompare: školski obračun mirovin. zaklade.

Mandić: o djelovanju agrarnog instituta.

Andrijić: obračun zemalj. za 1902.

Kozulić: patrimonijalna zaklada.

Pogovor o spomenici papi radi glagoljice.

Predsjednik sastavio i dao sastavak tiskati pošto je bio pregledan i potpun od kompetentnih osoba.

Nastavak pogovora o tom pitanju biti će večeras u 7 1/2 sati.

Nastavak

Prisutni kao gori:

Nastavlja se pogovor glede eventualnog odaslanstva u Rim. Kompare izvesti što su dekani zaključili na posebnom sastanku.

Zaključeno da ide u Rim deputacija sastojeća od gg. dr. Stangera, dr. D. Trinajstića, dr. Kozulića, načelnika Mirka Jelušića i načelnika Pangerca.

Deputacija će sobom odnesti za to sastavljenu spomenicu.

Dr. Dinko Trinajstić stavlja na razpravu pitanje, da li se ima opet tiskati »Narodni List« u Voloskom, i to sada pošto je opet počela izlaziti »Prava N. Sloga«.

(nepotpisan)

Klubska sjednica

U Puli 10/11. 1903.

Prisutni svi članovi kluba.

Na zapisnik obične prigovore staviti će se;

Priobćenja: stavljeni će se alfab. redom obične predloge.

III. točka provincijalizacija javne bolnice u Puli. Govoriti će dr. Stanger, eventualno Kompare i Laginja.

Mandić v. r.

Zapisnik Klubske sjednice

dne 12 novembra 1903. obdržane

u jutro u 8 1/2 sati.

Predsjednik priobćuje da su mu Bartoli i Bennati priobćili, da će se samo razpravljati proračun školskih i zemaljski.

Zatim pita, kako bismo se imali ponieti u slučaju da dođe predlog za mirovinu Campitelli-u i radi imenovanja novog zemaljskog kapetana i predsjednika sabora.

Prima se predlog dr. Laginje, da se sastavi spomenica na ministra predsjednika, u kojoj se zahtjeva da novim zemaljskim kapetanom bude imenovan čovjek vješt i hrvatskom jeziku, jer inače ne bude mira u saboru ni u pokrajini.

Glede mirovine, mora se zahtjevati tajnu sjednicu u kojoj ima predsjedati dr. Stanger, te zahtjevati, da mu se daje primjerenu mirovinu samo ad personam, ali ne za njegove zasluge.

Odlučeno, da većina ne glasuje za predlog: za glasovati će: Dr. Trinajstić, Trinajstić M. i Laginja.

Školski proračun za 1904. Govoriti će Spinčić i Kompare.

Zemaljski proračun: Spinčić i Laginja u generalnoj raspravi.

U pododbornoj raspravi:

a) saborski troškovi	— Andrijić
b) zem. uprava	— Mandić
c) školske svrhe	— D. Trinajstić i Stanger
d) kulturne svrhe	— M. Trinajstić, Mandić, Laginja
e) Ceste i vode	— Kompare, Andrijić
f) sanitarni troškovi	— Kompare, Stanger
g) javna sigurnost	— Mandić, M. Trinajstić
h) javni dug	— Laginja
i) namet pokraj.	— dr. Stanger
k) antecipaciji	— ništa
l) razni troškovi	— Spinčić, Andrijić

Prihod:

a) upravni troškovi	— Mandić
b) školstvo	— Dinko, Stanger, Kozulić
c) kultura	— M. Trinajstić, Mandić, Laginja
d) gradnje	— Kompare, Andrijić
e) zdravstvo	— Kompare, Stanger
f) javna sjeg.	— Mandić, M. Trinajstić, D. Trinajstić
g) pokraj dug.	— Laginja
h) nameti	— Stanger
i) zaključci	— Spinčić

Mandić v. r.

Klubska sjednica

U Puli 13/11. 1903.

Prisutni svi članovi.

Predsjednik pročita koncept na ministra predsjednika (sastavljen od dr. Laginje) u pogledu imenovanja nasljednika predsjedniku Campitelli-u.

Prihvata se koncept uz razne izpravke.

Mandić v. r.

K zapisniku od 13. XI 1903.

Njegovoj preuzvišenosti gospodinu dr. Ernest Korber,
Prvom tajnom savjetniku, Ministru Predsjedniku i. t. d.

Beč

— Spomenica

Hrvatsko-slovenskog kluba na saboru međašne grofije Istre, sada u Puli u pogledu predstojećeg imenovanja zemaljskog kapetana dotično Predsjednika sabora —

Vaša Preuzvišenosti

Gospodine ministre predsjedniče

Podpisani zastupnici na saboru pokrajine Istre obraćamo se na koncu ovog saborskog zasjedanja na Preuzvišenost Vašu glede predmeta i želje naše što slijedi:

Kako je Preuzvišenosti Vašoj već od drugih prilika poznato, mi podpisani sačinjamo manjimu sabora međašne grofije Istre, premda po narodnosti našoj i onih koji su nas birali i po njihovih potrebah i željah predstavljamo istarske Hrvate i Slovence, većinu stanovništva ciele Istre. Prema tomu naš jezik morao bi po pravici i Zakonu biti posve ravnopravan drugom talijanskom jeziku pokrajine u svih granah javnog života.

Posve protivno tomu događa se navlastito u saboru dakle u zboru, koj bi morao biti najviša manifestacija narodnosti većine pučanstva ove zemlje.

Nije dakle čudo, da nas je silno presenetila najnovija viest, po kojoj da C. Kr. Vlada kani Njegovom veličanstvu, na mjesto odstupajućeg zemaljskog kapetana dra Campitelli predložiti zemaljskim kapetanom, dotično predsjednikom sabora osobu koja nimalo nepozna hrvatskoga ili slovenskoga jezika, pače ni jednoga slavenskog narečja i koja po svojih administrativnih sposobnosti nije dala do sada ni izdaleka dokaz, koj bi trebao obzirom na svestrane ljute potrebe ove pokrajine u pogledu dobre i jeftine autonomne uprave.

Dužni smo usljed toga već sada izjaviti Vašoj Preuzvišenosti da ako se gornja viest obistini uspor toga, što je u većini saborskoj više osoba kojih nekoje dosta dobro, a druge bar za silu poznaju, hrvatski jezik, u ovom saboru neće biti pravednosti ni mirnog potrebitog raspravljanja. Ako se Vaša Preuzvišenost dotično C. Kr. Vlada posve stalnim garancijama ne osjigura, da će pod novim predsjednikom hrvatski ili slovenski jezik moći biti nebranjeno rabljen i priznat posve ravnopravnim u govoru i pismu u zemaljskom odboru i zemaljskom saboru pokrajine Istre.

— 0 —

(na prepisu te spomenice)

Preuzvišeni Gospodine Namjestniče!

Čast nam je Vašoj Preuzvišenosti dostaviti ovdje u prepisu kratku spomenicu. Njegovoj Preuzvišenosti gosp. Ministru Predsjedniku u pogledu predstojećeg imenovanja zemaljskog Kapetana dotično saborskog Predsjednika za Istru, uz molbu, da se i Vaša Preuzvišenost izvoli zauzeti za to, da budu sa predstojećom promjenom osobe, pružene stalne garancije za nebunjenu porabu hrvatskoga ili slovenskoga jezika u odboru i saboru pokrajine Istre.

Sa odličnim štovanjem
Pula 13 novembra 1903

Klub hrvatsko-slovenskih
zastupnika istarskog sabora

Predsjednik: Tajnik:

Klubski sastanak

U Trstu 30/5. 1904.

Prisutni: Spinčić, Kompare, Stanger, dr. D. i M. Trinajstić, Laginja, Mandić.

Predsjednik priobćuje povod sastanku.

Dr. Stanger čita pismo namjestnika glede sjedišta budućeg sabora t. j. nebi li bili skloni opet u Poreč.

Stanger odgovorio mu, da će danas dobiti odgovor.

Predsjednik priobćuje razna dosadašnja nagađanja u tom pogledu.

Dr. Trinajstić priobćuje što se govori u Poreču t. j. da su za Poreč a nebude li išlo tamo, da ćemo u Kopar.

Zaključeno, da idu dvojica članova k namjestniku, da mu kažu da smo pripravn i paktirati sa većinom glede sazova sabora ali da očekujemo, da nam stavi većina uvijek pod kojim bismo mogli u Poreč. K namjestniku idu dr. Stanger i Mandić.

Deputacija se vratila odmah, jer nema namjestnika u Trstu. Odlučeno priobćiti mu naš zaključak pismeno.

Razpravilo se pitanje občine Podgrad i stvorilo nekoje zaključke.

Govorilo se i o sastancih. Pogovorismo se glede mandata za Beč mjesto pok. Šupuka. Posredovati će naše polit. Društvo.

Mandić v. r.

Klubska sjednica

U Trstu 20/9. 1904

Prisutni: Spinčić, Stanger, M. Trinajstić, D. Trinajstić i Mandić.

Predsjednik pozdravi drugove te stavi na njih upit, da li se ima odposlati u Biograd na svečanost krunidbe itd. čestitku od strane našeg kluba. Zaključeno, da se brzojavno čestita predsjedništvu »Narodne skupštine«.

Isti stavlja na razpravu pitanje kako se ima držati Klub napram imenovanju novoga zem. Kapetana i saborskog predsjednika. Nakon podulje razprave zaključeno, da dade klubski predsjednik nakon pozdravnog govora predsjednika u saboru izjavu i prosvjed.

Izbor u saborske odbore. Članovi se dogovoriše, da se kandidira u pojedine odbore slijedeće članove Kluba:

a) tajnik: Kompare, b) revizori: Adrijčić i Mandić, c) financ. odbor: Andrijčić i Kozulić d) polit. ekonom. odbor: Stanger (Andrijčić) e) školski: Spinčić (Kompare) f) agrarni: M. Trinajstić (Mandić).

Pogovor o sastanku pouzdanika stranke nebijaše dovršen te će se kasnije o tom razpravljati.

Mandić v. r.
tajnik

Spinčić
predsjednik

Klubska sjednica 30 septembra 1904

Predsjednik: M. Mandić

Perovođa: Š. K. Kozulić

Članovi: dr. M. Laginja, dr. A. Stanger, dr. D. Trinajstić, pop A. Andrijčić, dr. M. Trinajstić

I-Nagodba s većinom sabora: Čita se nacrt i zaključak da ga se nema podpisati buduć da je izpušćeno, da je samo za ovo zasjedanje i da su uvjeti odveć ponizujući. Samo ga se uzme do znanja.

A glede protuzjave, buduć da je došlo u javnost uzprkos obećanja da neće, se pušća kad dođe predsjednik.

II-Glede mirovine Campitelli-u zaključuje se, da se protivno glasuje, te da jedan dade izjavu, a taj će biti Mandić.

III-Glede željeznice Matulje —Lovran: Kada bude u saboru predloženo, onda će se glasovati.

IV Podjelenje referata.

Mandić v. r.

Nacrt nagodbe između tal. većine i hrvatsko-slovenske manjine
zastupnika u Saboru

(Tekst tipkan mašinom)

(Datum olovkom 21/9 904.)

Fra la maggioranza dietale e la minoranza viene stabilito che alla minoranza vengano assegnati due posti nella Commissione finanziaria e un posto in ciascuna delle Commissioni politica, scolastica e agraria, le quali saranno composte, la finanziaria sette e le altre di cinque membri ciascuna.

I deputati che formeranno parte delle Commissioni in seno alle medesime useranno della lingua italiana.

Ogni membro della Commissione sarà obbligato di fungere da relatore della maggioranza della Commissione e dovrà estendere le relative proposte e sostenere in seno alla Dieta la discussione esclusivamente in lingua italiana. Ben si intende nessuno può essere costretto a sostenere una proposta a cui egli non aderisca.

Del pari un voto di minoranza di una Commissione non potrà esser esteso che in lingua italiana ed il relatore non potrà sostenerlo in Dieta se non in questa lingua. Il relatore della minoranza avrà però facoltà di rinunciare a parlare in tale qualità restandogli naturalmente libero di farlo quale deputato.

In tale eventualità la maggioranza non voterà la chiusura della discussione prima che sull'oggetto non abbiano parlato almeno due deputati della minoranza.

Klubska sjednica dne 30 septembra 1904

(druga, nap. V. B.)

Predsjednik: M. Mandić

Percvođa: Š. K. Kozulić

Članovi: Trinajstić dr. Dinko, Trinajstić dr. Mate, Stanger dr. Andrija vi-tez, Andrijić pop Ante, Laginja dr. Mate.

U slučaju da se ima birati u revizionoj Komisiji predlažu se gosp. Frana Flega i Slavoj Jenka.

Dr. Đuro Červar — dr. Ivan Pošćić

Predlog Laginje da se napadne Rizzia ako ustreba.

Mandić v. r.

Pismo dr. M. Laginje Spinčiću od 4. X 1904. iz Pule

»Dragi Vjekoslave!

Molim liepo Tebe i drugove da me ispričate što nemogu doći.

Obašla me neka neizreciva slabost, imam i privatnih neodgodivih po-slova.

Molim Vas, da me ikogod od Vas ispriča — ako mislite — također kod predsjednika, pak da mi javite buduću sjednicu sa važnim dielom dnevnog reda.

Pazite na zapisnik zadnje sjednice, kako će biti naznačen odgovor pred-sjednikov glede hrv. upita Dinkovog. Predsjednik nije rekao kako pišu talijan-ske novine, da neodgovara, jer je upit učinjen u jeziku, koj nije razpravni, nego je rekò da žali (deploro) što nemože odgovoriti, jer mu je upit učinjen u jeziku, kojega on ne razumije.

Obzirom na izvracanje učinjeno u talj. novinah o našem paktu, dapače i obzirom na samu publikaciju istoga, ja bih scienio, da naš Klub dade pis-meno očitovanje većini od prilike ikako ovdje priloženo. (U spisima je sa-čuvan tekst izjave na talijanskom jeziku pisan Laginjinom rukom. Na njemu je bilješka V. Spinčića pod upitnikom »Da li se je poslalo ovakovo pismo dr. Bartoliju?« — nap. V. Brat.)

Na prvoj sjednici smo tu stvar preneglo uzeli, zato prosudite i ovaj moj predlog posve zrelo. U ostalom mi imamo za se uvijek to dobro, da se je naročito reklo, da, što činimo vriedi samo za ovu sessiju, i što smo popustili, to je zato, da omogućimo većini mjezinu retiradu u pitanju izbora u komisije. Ako smo preplemenito postupali, kako jesmo, oni ni njihove novine nemaju prava dalje od onoliko izvrcati na svoju korist naše očitovanje.

Podpisa na onaj spis, što je Tebi Bartoli uručio netrebamo ni nesmiijemo dati, osim ako mu se doloži 1) da je samo za ovu sessiju, 2) da tim nikako nekanimo priznati talij. jezik kao jedini razpravni jezik saborski.

Liep Vam pozdrav Vašega

Pula 4/X 904

Dr. Laginja«

Zapisnik

Klubska sjednica od 6 oktobra 1904.

Pogovor glede bužetskog cestovnog odbora.

Primaju se sledeći predlogi:

I Da se pristaje na uništenje zadnjeg izbora cestovnog odbora ako bude imenovan istodobno privremeni odbor sastojeći od dvojice Hrvata (i to predsjednik Žigante i član Fran Flego) i jednog Taljana.

II Da se sadanji namet od 30% na zemljarinu obali na 15%, a postavi namet od 100% na potrošarinu za polkriće troškova ceste Buzet — Draguč.

III Da se grade ceste:

- a) Buzet — Draguč,
- b) Lupoglava preko Krasa — Lanišće i dalje.
- c) i razne druge (Vrh — Salez i Hum).

IV u svrhu gradnje tih cesta mora se pitati podporu sledeći način:

Za cestu kroz Kras da si država i zemlja preuzme za gradnju iste barem pol troška; a za ostale da dade bezkamatni predujam, koji će se pako amortizirati nametima.

V Da se u bužetskoj občini drži jedan sastanak (po mogućnosti 16 tek) u komu bi morali doći zastupnici onog kotara a po mogućnosti i ostali.

Ad I povjerena je zadaća dr. Trinajstiću.

Ad II. III i IV ima slobodne korake poduzeti sama občina ili glavarstvo občine Buzet koja će nastojati da o svakom svojem koraku obavjesti klub zastupnika slovenskih i hrvatskih u Istri, navlastito šiljajući prepise podnesaka, koje u toj stvari bi podnesla oblastim.

B. Nek g. dr. M. Trinajstić u agrarnom odboru potakne pitanje glede uporabe postojećih šuma i pošumljenja raznih predjela u občini bužetskoj i u obće po Istri.

C. Da umoli za oprost zajma učinjenog za nabavu topova proti tuči.

D. U pitanju uporabe jezika u crkvi ima se nastojati, da se ne dira u dosadašnju praksu, e da se ne ogorči više već uzrujano pučanstvo.

Spinčić v. r.
predsjednik

Š. Kv. Kozulić v. r.

Klubska sjednica

Trst — Hotel Balkan 8/10 1904.

Prisutni: Spinčić, Trinajstić M. i D., Kozulić, Stanger, Andrijić, Mandić.

Razprava o budućem dnevnom redu:

Glasovati za zakon o uređenju naskočenih postaja za govoda.

Glasovati za molbu občine Rovinj glede Gospodarske škole ili učitelja gospodarstva.

Predlog Bartolia o vitaliciju Campitelli-u, dati izjavu Mandić u ime manjine.

Predlog Bennati-a glede ustrojenja talijan. sveučilišta u Trstu.

Govoriti će hrvatski Spinčić u smislu poznate naše spomenice, a talijan-
ski dr. Laginja, eventualno dr. Stanger.

Pogovor o poznatih uvjetih pod kojima bijahu članovi manjine birani u odbore.

Razpraviti će se kad bude sav klub na okupu; tako i glede pitanja Ricma-
nje, i glede slav. jezika u crkvah.

Spinčić v. r.

Mandić v. r.

Klubska sjednica

U Trstu hotel »Balkan« 14/10. 1904.

Prisutni: Spinčić, Laginja, Kozulić, Andrijičić, D. Trinajstić i Mandić.

Predsjednik, sjetio se primjerenim riečima pokojnog kastavskog župnika
— dekana.

Pozove drugove, da ustanu i kliknu:

slava mu!

Članovi kluba zamole predsjednika da zastupa klub kod pogreba pok.
žup. dekana Laginje Mihovila.

Zatim se poveo pogovor o:

a) školskih predlozih o kojima će govoriti Spinčić

b) prenosu tribunala iz Rovinja u Pulu, o čemu bi imao član dr. Stanger
u polit. ekonom. odboru staviti predlog, da se to pitanje već jednom ovako ili
onako rieši.

c) glede novoga namjestnika.

Buduća klubska sjednica u sriedu dne 19. o. mj. u 3 sata po podne na
istom mjestu.

Mandić v. r.

Spinčić v. r.

Klubska sjednica

U Trstu 19/10 — 1904

Prisutni: Spinčić, Laginja, Stanger, Kompare, Trinajstić M. i D., Mandić.

Pogovor o novom namjestniku.

Zaključeno, da ide klubska deputacija pozdraviti namjestnika sastojeća
od članova: Spinčić, Laginja i Mandić.

Za slučaj, da namjestnik dođe u sabor i da pozdravi sabor samo talijanski
poduzeti će klub proti tomu shodne mjere.

Prenos tribunala iz Rovinja u Pulu:

Zaključeno, da se član Stanger informira kod odnosnoga odbora kada
kani dotični vladin predlog staviti na dnevni red.

Pogovor o proučenju raznih zak. osnova:

a) osnova obč. činovnika: proučiti dr. Stanger

b) „ obč. liečnika: „ dr. Trinajstić

c) „ dogradnje i statuta bolnice u Puli: dr. Laginja

d) osnova dogradnje agrarnog isnituta dr. M. Trinajstić.

Član Laginja ima staviti upit na zem. odbor, što je sa promjenom izbornog reda?

O ricmanjskom pitanju razpravljati će se u sutrašnjoj sjednici.

Isto o pitanju glagoljice. Sjednica sutra u 9 sati prije podne.

Mandić v. r.

Spinčić v. r.

Klubska sjednica

Trst 20/10. 1904

Prisutni: Spinčić, Laginja, Kozulić, Trinajstić M. i D., Kompare, Andrijičić, Stanger i Mandić.

Pogovor o sutrašnjem dnevnom redu: škol. zak. osnove, promjene učit. mirovina; član kluba i odnosnog odbora Spinčić glasovati za promjene.

Glede druge osnove radi uređenja učitelj. plaća: privremeni učitelji i učiteljice imali bi imati 20% manje nego li ostali. Klub će protuglasovati isto i protiv ustanovam, da se nemogu učiteljice itd. udati: govoriti će dr. Laginja.

Predlog Davanzo: na zaštitu domaćeg ulja. Klub će glasovati za predlog.

Pogovor o ricmanjskom pitanju: Predsjednik tumači današnje stanje u Ricmanju na temelju novin. vesti.

Dr. D. Trinajstić predloži, da idu dvojica članova i to gg. Stanger i M. Trinajstić u Ricmanje da razpitaju stanje stvari i da se ide eventualno k biskupu.

Kompare tumači početak tog pitanja.

Mandić pripovijeda što je u tom pogledu odbor pol. društva »Edinosti« i on kod biskupa poduzeo; čita pismo dr. Jelića.

Obzirom na sve rečeno stavlja dr. Laginja predlog:

1) da se pozove prvake iz Ricmanja i da se s njima stupi glede riešidbe njihovog pitanja u dogovor prizvav dr. Bračića: prima se.

2) Saslušati će ih svi članovi kluba civilisti i tada će se eventualno odlučiti tko da ide k biskupu.

3) da kuša član Andrijičić ići tamo čitati glagoljsku misu.

4) Savjetovati občinskom zastupstvu u stvari rezolucije koli glede ustanovljenja župe u Ricmanjih, toli glede uvođenja glagoljice u sve crkve ove občine. Sastaviti će dr. Laginja pismo. U pitanju glagoljice odposlati će se u Rim spomenicu, koju sastavlja član Andrijičić.

Mandić, v. r.

Spinčić v. r.

Klubska sjednica

U Kopru 21/10. 1904.

Prisutni svi članovi kluba.

Predsjednik stavlja na razpravu izjavu predsjednika Rizzia o talij. razpravnom jeziku u saboru.

Član Kompare, izjavi, da nam nepreostaje drugo nego li opet prihvatiti se obstrukcije.

Nastavak sjednice

U Trstu 22/10. 1904

Prisutni: Spinčić, Laginja, M. i D. Trinajstić, Kozulić, Andrijić i Mandić. Zaključeno prigovoriti zapisniku od 21 i 22/10.: Laginja, Andrijić i Mandić, da se postavi interpelacija predsjed. sabora, a kasnije event. na vladu.

Kod točke o bolnici u Puli govoriti će Laginja.

O preuređenju mirovinske zaklade pučkih učitelja — govoriti će Kozulić.

K namjestniku će se pošto se bude vidilo kako će se poneti u saboru.

Mandić v. r.

Spinčić v. r.

Spinčićeva bilješka uz zapisnik

Od 29. X 1904. — 7. XI 1904.

Vodili su Spinčić, Laginja i Mandić po nalogu kluba razgovore s namjestnikom Hohenlohe o postupcima većine u saboru i o razpravnom jeziku.

Hohenlohe im je priznao opravdane pritužbe i izjavio da u Istri u saboru nema jednog razpravnog jezika nego da su svi zemaljski jezici razpravni — obećao im je da će razgovarati s Rizziem u Puli.

Naknadno im je na pitanje, da li je što poduzeo namjestnik, odgovorio savjetnik Fabiani da je s njim razgovarao, ali da mu je rekao da mu je žao da su ga krivo razumjeli.

On da nije obećao da će sada nešto poduzeti.

Posjetili su ponovno i namjestnika. Ispričao se da nije mogao još ništa poduzeti.

Obećao je da će razgovarati s Rizziem i Bartoli-em o tome i da će stvar urediti. Dao im je »poštenu riječ«. Čak i ako ne bi pristali na to da će on upotrebiti i druga stroža sredstva da ih prisili na priznavanje ravnopravnosti jezika.

Međutim 7. i 8. nov. je u saboru vladin komesar opet čitao odgovore na interpelacije hrvatske a i izjavu vlade je pripremio na talijanskom.

Zastupnici su opet intervenirali kod namjestnika. Bila su sva trojica kod njega. Ispričao se ponovno što se dogodilo u saboru. Oni su izjavili da im se čini to kao provokacija. Tražili su da se to ispravi na taj način da se desavuiraju povjerenika Babiani-a. To ga je jako iznenadilo. Kazao im je da je to teško, jer da smatra Fabiania dobrim činovnikom.

Na nove intervencije rekao im je da se sada ne će moći ništa urediti, ali da će to učiniti prije idućeg zasjedanja sabora. Tada će sazvati predstavnike obiju stranaka.

Klubska sjednica

U Kopru 3/11. 1904.

Prisutni: svi članovi kluba:

Pogovor o tom kako će se klub vladati napram odgovoru predsjednika Rizzi-a na interpelaciju Spinčićevu stavljeni su ovi prijedlozi:

- 1.) Da se ne ide više u sabor i da se ide namjestniku.
- 2.) Da se ide u sabor i raspravlja samo hrvatski i stavlja što više hrv. prijedloga.

3.) Da se eventualno učini jedno i drugo tj. govori i predlaže i ide k namjestniku.

Zaključeno, da se ide u sabor za danas, da se govori i stavlja predloge samo hrvatski, pak da se ide k namjestniku, te nakon razgovora s njim konačno odlučiti što se ima preduzeti.

Mandić v. r.

Spinčić v. r.

Klubska sjednica

Kopar 8. X 1904

Prisutni: Spinčić, Laginja, M. i D. Trinajstić, Andrijičić, Kozulić, Mandić. Predsjednik izvješćuje o posjetu kod namjestnika kod kojega su bili prije i talijanski zastupnici na carevinskom vijeću.

Od naših bijahu kod namjestnika Spinčić i Laginja, koji im je rekao da bijahu kod njega Talijani, kojim, da je kazao, da moraju biti u saboru razpravni jezici zem. jezici; za sada da nemože ništa učiniti, ali zadaje svoju riječ, da će se zauzeti da se sadanje stanje u saboru promijeni; misli pozvati članove jedne i druge stranke na konferenciju radi eventualnog sporazumka. Dr. Laginja pročita talij. sastavljen prijedlog, koji bi se imalo izručiti posebnom ili jednom od postojećih odbora, i u kojem su sadržani naši zahtjevi, a dok se to rieši nek se odgode sejdnice.

M. Trinajstić protivi se ovom predlogu, jer nije za to sada doba i da nesmijemo za sada križati namjestnikove osnove.

Mandić se protivi predlogu t. j. proti tomu, da predsjednik odlučuje o raspravnom jeziku i drugo, da se stavlja sada predlog o sporazumku i da se tim pretiče nakanu namjestnikovu, koji je preuzeo zadaću da eventualno izravna put k sporazumku.

Dr Laginja zagovara svoj predlog i dokazuje, da bi se nešto imalo učiniti, jer se ovako ne može dalje.

Spinčić odgovara da bismo mi glede raspravnog jezika vezali i naše nasljednike na što nismo ovlatšeni i što bi nam moglo silno škoditi. D. Trinajstić misli, da bi se moglo glede raspravnog jezika izazvati mnijenje sabora.

Spinčić odgovara, da bi se sabor razdražilo bez koristi, jer znamo kako on misli o raspravnom jeziku; želi samo, da bi se nastojalo kod namjestnika — kao je spomenuo — član Laginja, da bi konferenciju sazvaio čim prije, možda već do Božića.

O predlogu glasovati će se kad budu svi članovi kluba prisutni.

Mandić v. r.

Spinčić v. r.

Klubska sjednica

Trst, 8. XI 1904.

Prisutni: Spinčić, Laginja, M. i D. Trinajstić, Andrijičić, Kozulić i Mandić. Predsjednik stavlja na raspravu pitanje jezika u saboru pošto je danas i vladin zastupnik pročitao odgovor na naše upite jedino u talijanskom jeziku i na koncu pročitao poznatu Eluschegovu izjavu, kojom opravdava svoj postupak.

Zaključeno:

1. da se sutra neide na sjednicu
2. da se piše namjestniku i da mu se javi, da nakon današnje izjave vlad. zastupnika u pogledu odgovora na interpelacije i kasnije pročitane izjave njegove nismo pošli na sjednicu; i
3. da se eventualno pripremi izjava za sabor takova, da se pusti slobodna vrata za vratiti se ili ne u sabor.
ad 2) pitati ga da li je vladinog povjerenika odgovor na interpelacije bio izrečen i pročitan po njegovom nalogu i njegovom privolom.
4. dr Laginja sastaviti će pismo na namjestnika, koje će se raspraviti u klubskoj sjednici, na 9. sata u jutro.

Mandić v. r.

Spinčić v. r.

Spomenica Hrvatsko-slovenskog kluba
od 9. XI 1904. upućena namjestniku K. Hohenlohe

Vaša Jasnosti!

Poslije izjava, koje ste Vaša Jasnosti gosp. namjestniče dali preksinoć podpisanom, načelniku Hrvatsko-slovenskog sab. kluba i njegovom drugu dr-u Laginji, a osobito poslije rieči zadane nam u onoj zgodi, da će Vaša Jasnost, ako i ne tokom ovog ipak prije budućeg saborskog zasjedanja, sa odaslanici većine i manjine istarskoga sabora raspravljati o porabi hrvat. dotično slov. jezika u saboru, i da će stojeć na načelu jezičkovne ravnopravnosti i na stanovištu, da u zemljama više jezičnim nema jednoga izključivoga razpravnoga jezika, svu svoju auktoritetu porabiti, da to pitanje bude za nas povoljno uređeno, upravo je iznenadio hrv. slov. zastupnike postupak g. vladinog zastupnika u jučerašnjoj saborskoj sjednici.

G. vladin zastupnik odgovorio je naime na razne u hrv. jeziku na c. k. vladu svojedobno postavljene interpelacije, samo talijanski, te na naše izraze ogorčenja, koje smo mu u tom pogledu doviknuli, nije znao učiniti ništa boljega, nego li pročitati jednu staru izjavu vlade od god. 1887., koju je držao u pripremi, po kojoj se priznaje, da je talijanski jezik razpravni jezik sabora, dosljedno u ovom slučaju izključivi razpravni jezik.

Pošto taj postupak g. vlad. zastupnika stoji u očitom protuslovlju ne samo sa dvjema carskim riešitbama (st. 9 2174/D 95 i 397/D 98) izašlimi poslije spomenute vladine izjave, u pogledu razpravnog jezika u saboru, nego i sa nazori o kojih nas je Vaša Jasnost dan prije uvjerala, to se podpisan klub uslobođuje moliti Vašu Jasnost, da nam to protuslovlje, po mogućnosti još tokom današnjeg dana izvoli razjasniti, te opaža ujedno, da hrv. slov. zastupnici pod teškim dojmom, kojega je na njih učinio spomenuti postupak g. vlad. povjerenika međutim nemogu prisustvovati sjednicama sabora.

Vaše Jasnosti

Trst 9. XI 1904

Hrv. slov. klub sabora medj. grofije
Istre

Klubska sjednica

Trst 9. XI 1904.

Prisutni: Spinčić, Laginja, Stanger, M. i D. Trinajstić, Andrijić, Kozulić, Mandić.

Laginja čita sastavak na namjestnika, odobrava se i odlučuje, da se odmah preda sastavak namjestniku u hrvatskom originalu i talijanskom prevodu.*

Spinčić v. r.

* Bilješka uz zapisnik: Moramo ustanoviti odnosno na novo pretresati:

1) što sve bi zahtjevali kod budućih pregovora s Talijani: Nebi se smjelo biti preskromno, jer bi moglo za više vremena valjati.. Možda uzeti za uzor Tirol: nek nam dadu Talijani koliko Nijemci daju Talijanom tamo.
2) Što bi zahtjevali za odustanje od obstrukcije, ako bi se u položaj došlo.

ad 1) Nek nam datu toliko, koliko imadu tobožnji Talijani u saboru Dalmacije. Obavijestiti se potanko iz sten. protokola, kako sve ide.

Sp. Bilješka od prosinca 1904. o podnošenju spomenica na namjestnika i vladu i o Spinčićevom razgovoru s namjesnikom Hohenlohe:

»U klub. sjednici, pošto smo zapustili sabor, odlučili smo učiniti na c. k. vladu spomenice, i poslati jih ministru-predsjedniku i namjestniku. Već prije njeke, a pak sve (Laginju, Trinajstiće, Kozulića) podsjetio sam 6. XII 1904 nek svoje sastavke pošaljku.

Dr. Dinko poslao mi je pismom 18. XII 1904. a tih dana predao i dr. Matko Trinajstić.

Dr. Laginja pako pismom 23. XII.

Pisar dra M. Trin. prepisao je njegovu spomenicu i moju u dva ekzemplara, te jedan ekzemplar Dinkove (ja s moje strane dao sam mu 5 kruna). Spomenicu dra Laginje prepisao je jednom moj metjak Ernesto na Stjepanju a drugi put M. Mandić u Trstu dne 28. XII 904.

Moju, glede proračuna, osobito obzirom na školstvo, poslao min-u predsjedniku Korberu 17. XII a namjestniku dne 19. XII 1904.

One dra Laginje i Trinajstića predao sam 28. XII 904.

Onu Kozulića predao je iza toga namjestniku M. Mandić, pošto sam Kozuliću 25/12. 904. brozjavio da je pošalje Mandiću.

Dne 20/12 904 potvrdio je namjestnik primitak moje spomenice i pisao da neće glede proračuna ništa poduzeti dok nebude govorio sa mnom. Nada se da će u tomu imati zgodu u najbližem vremenu. Ja dobih to tek 23/12 u Kastvu. Odmah pisah namjestniku da bih došao utorak 27/12, ikad bih znao da ću ga naći. Prije nego je to dobio, pisao mi je, da bi rad da dođem 26. večer ili 27. rano. Pošto je dobio moje pisamce, brzojavio mi je u Kastav, da me očekuje 27. rano. Pošto je međutim umro dr. D. Vitezić, brzojavio sam mu da nemogu do sriede, 28 u jutro.

Bivši utorak na sprovodu Vitezića u Krku otputovao sam još istog dana u Trst, a sriedu rano k namjestniku.

Želio je govoriti sa mnom reče, prije nego li s Talijani s kojima je pak govorio 27/12. Na njegov poziv došli su Clem. Chersich i Tomasi, dočim se je Rizzi izpričao bolestju.

S njimi je prošao točku po točku promemorije našega Kluba proti proračunu, naročito u školstvu.

Oni su nastojali sve opravdati.

Pakt Goëssov sa zem. odborom glede ustanovljenja trih škola na godinu da je za nas još povoljan bolje išta nego ništa. Nego ni toga da Talijani ne drže, predbacio njim je Hohenlohe. Oni će njemu, da se ni Goëss nije držao obveze sa svoje strane, najme da će dati občinu Buzet razdieliti. Ja

ću na to: Što imadu škole sa dieljenjem občine. Talijani hoće dieliti jedne druge ne. Ili velike občine ili male, al svuda jednako, a ne po politici talijanskoj. On prizna opravdanost mojega uvjerenja.

Glede podpore 10.000 K »Leghi« pozvali su se Talijani na analogne odluke D. Austr. sabora za podporu nekome katol. društvu, Štajerske za Südmark, I na Česku da su se pozivali i na Moravsku; — a ja na to primjetih, da bi mi bili zadovoljni kad bi postupala tal. sab. većina s nami, kako postupa Česka u Českoj sa Njemci ili njemačka u Moravskoj sa Česi.

Akt glede proračuna, odnosno nameta, podpisan već 29/ 11. od dvor. savj. Schwarza, držao je kod sebe, očekujući naše proteste, i kaneć pozvati nas i Talijane u svrhu popusta ovih u saboru. Kad nije sad, pozvati će nas tečajem januara.

Od ministra — predsjednika nije dobio nikakva glasa obzirom na našu spomenicu glede proračuna odnosno nameta. On će ga predložiti na sankciju, jer nepredložiti je teška mjera, jer bi se morao sazvati sabor a za to nejma vremena, jer da su nameti prema onim 1904 niži, pak bi pučanstvo trpilo.

Kad je Talijane nagovarao na popuste, onda da su rekli: mi bi, ali oni (Slaveni) neće da u ničem popuste; pak naveli za primjer da nećemo dieljene Buzetske općine, i da uvijek više zahtjevamo. Kad još namjestnik reče, da ćemo kod skupnoga sastanka označiti svaki svoje zahtjeve i popuste, rekoh, da mi nejnamo ništa pak nemožemo popuštati, a da se stvari kao što je dielitba Buzeta nejmaju u to mješati.

Još reče namjestnik, da su mu predstavnici Talijana učinili kod toga prigovora utisak da su bolji nego kad je govorio s njimi jednom za vrijeme sabora.«

Koncepti Spomenica nalaze se u spisu (nap. V. B.)

Klubska sjednica

Volosko 26/4. 1905.

Prisutni: Spinčić, Andrijić, Stanger, dr. D. Trinajstić, Mandić i dr. M. Trinajstić.

Predsjednik pozdravlja i žali što nisu ostali pristupili a nekoji niti se opravdali.

Zamolili ga drugovi Kozulić i Andrijić, koji su imali neki pogovor s biskupom i dr. Volarićem.

Andrijić izvještuje o pogovoru s biskupom. On je pošao u Krk na biskupov poziv, gdje se je sastao s Kozulićem dne 26. ožujka. Biskup da je bio u Beču i razgovarao s raznim visoko položenim osobama, kojim da je rekao, da je Istra pripravljena za Italiju. Razložio im je, na upit što bi bilo za učiniti, da se to preprieči.

Predsjednik izvještuje o svojem djelovanju kod raznih ministara u Beču o gospodanstvu, školstvu, upravi i t. d. o pitanju sveučilišta.

Član dr. M. Trinajstić izvesti o postupanju naših delegata u zemaljskom kulturnom vieću, obzirom na držanje predsjednika i talijanske većine. Odbori se to postupanje.

Mandić v. r.

Spinčić v. r.

Klubski sastanak

U Trstu. 22. V 1905.

Prisutni: Spinčić, Laginja, Kompare, dr. d. Trinajstić i Mandić.

Priopćuje predsjednik:

1. Opravdava se Andrijičić, da ne može danas doći i da javlja da je u pitanju jezika nepopustljiv.

2. I Stanger ne može doći, jer da imaju tamo sveopći štrajk,

3. M. Trinajstić ne može doći, jer mu je supruga obolila na influenci. Obojica posljednjih jesu mnijenja, da se ne ide u sabor bez garancija.

Dnevni red:

Predsjednik čita prošlogodišnji naš pogovor s namjesnikom glede naših zahtjeva; izvješćuje o tom kako je došlo do sazova ovog zasjedanje i o svojem pogovoru sa namjesnikom. K tomu stanju za nas je troje moguće:

1. Da se ne ide u sabor dok ne bude riešio zakon; ili

2. da se ide i obstruira; ili

3. da se ide i daje izjavu — protest radi postupanja vlade i saborske većine, napose sab. predsjednika.

Zaključak: Da se u sabor ne ide, dok svojim obavezam namjestnik ne zadovolji.

Nastavak popodne

Zaključeno, da se ide u četvrtak u Kopar, da čujemo što će većina i sab. predsjednik nakon današnjeg razgovora kod namjestnika i da se tamo drži klubsku sjednicu, te stvori daljni zaključak.

Mandić v. r.

Spinčić v. r.

Spinčićeva bilješka:

Konferenca kod namjestnika dne 22. V 1905.

Prisutni: C. Kr. namjestnik knez Hohenlohe.

Od Hrv.-slov. kluba: dr. Laginja, M. Mandić, Spinčić.

Od Tal. kluba: dr. Bartoli.

Ovaj posljednji rekao je, da mu je dr. Bennati javio da ne može doći, a dr. Bubba da je u Trstu, da ga je čekao, al ga pak nejma.

C. Kr. namjestnik zahvalj što smo došli. On želi, vruće želi, da se jezikovni spor izmed obiju stranaka uredi. Želi to u interesu obiju narodnosti, u svrhu napredka cieloga pučanstva. Pita nas od hrv.-slov. kluba što zahtjevamo. Pošto je c. kr. namjestnik govorio samo talijanski, a nit spomenuo da bi imao hrvatski, ili se izpričao, ja kao nečujem njegova poziva. Konačno je uzeo rieč dr. Laginja i liepo obrazložio naše zahtjeve glede:

1. Predloga, 2. Interpelacija i 3. Stenograma; istaknuo istodobno koncesije koje smo dali u postupku predsjednika i saborskih komisija.

C. kr. namjestnik zapitao dr. Bartolia, hoće li njega prije pustiti reći svoju ili će on sam govoriti, i pošto je ovaj odgovorio nek namjestnik prije svoju reče, izjavi, da smatra opravdanim i u zakonu utemeljenim zahtjeve

hrv.-slov. kluba, On ne može sile uporabiti u svrhu da na nje pristane klub italijanski, al moli, liepo moli nek pristane. Svi jezici pokrajine su razpravni jezici sabora, a to će i Talijani priznati jer je hrv. ili slov. jezik u Istri pokrajinski. To valja dok se zakonom inače nebi uredilo. Talijani su u saboru kušali to urediti, predloživ primjenu § 13., al je to Njeg. Veličanstvo anuliralo, po dva puta. Vlada će sa svoje strane označiti i činom svoje stanovište, stanovište ravnopravnosti. Odgovoriti će hrv. — ili slov. interpelaciju, hrv. ili slovenski, a onda također talijanski. Kao primjer pokazuje na tirolski pokraj. sabor.

Dr. Bartoli izjavlja da nejma mandata od svojih drugova, te da govori samo u svoje ime. U njegovom klubu jih ima mezna da li većina ili manjina, koji otklanjaju svako ugovaranje u tom pitanju. On bi htio da se i jezikovno i sva druga pitanja urede. S njimi da c. kr. vlada nepostupa kao s većinom, nego kao s opozicijom, bar tako da 'bijaše do namjestnikovanja njegove jasnosti, i to u poljodjelskih, školskih i osobito justičnih stvari. Ne potvrđuje odluka saborskih, n. pr. glede dieljenja Pazinske općine. Namjestnik upada u rječ pak veli da on s principa autonomije daje potvrditi što većina zaključuje. (Zašto bi onda nužne bile potvrde propisane u zakonu, ako bi tako bilo. Dva su faktora koja stvaraju odluke saborske valjanim: sabor, većina i kralj, a ovaj odlučuje na temelju predloga odgovorne vlade.).

Talijanom trebalo 'bi kompenzacija za popuste u jeziku.

Kad bi sadanji tal. zastupnici prihvatili naše predloge, njih da se ne bi niko u sabor vratio.

Obzirom na potrebe pokrajine, misli, da bi se imalo ićj dalje ko do sad: rabiti samo jedan jezik, i slobodno hrv. ili slov., kad bi mi u većini u saboru bili.

Na pitanje namjestnikovo, bili većina saborska mogla odlučiti prije početka zasjedanja, odgovori dr. Bartoli, da je teško al da 'bi možda sriedu 24. ili četvrtak 25. prije sjednice saborske, prije podne.

Dr. Laginja misli da su sad nastala druga vremena, da bi morali poštovati prava jedni drugih.

Dr. Bartoli govori o »diritti nazionali«, koji pak da se nedadu tako lahko provesti u praksi. Njim da nije lahko dati koncesiju bez protukoncesija. Sadanje jezikovno stanje da je njihovo jedino oružje, »arma unica« za što dobiti. Oni ga nedaju iz ruku bez protukoncesija (dieljenje občina i t. d.). U ostalom sad je kratka sesija, i perioda približuje se koncu, nek sve ostane pri starom do nove 6 godišnje periode.

Dr. Laginja veli, da se jezikovno pitanje u saboru nebi podnipošto smjelo mješati sa drugim pitanji. Što mi hoćemo, nisu koncesije, nego provedba i ne podpuna, zakona i prava.

C. kr. namjestnik opaža da je irelevantno, da li je kratka ili duga sesija, da bi valjalo stvar urediti. Vlada će sa svoje strane svoje učiniti. Da mi šutimo, ona bi ostala pri starom. Al kad mi zahtjevamo, da nam se dade pravo koje nam po zakonu ide ona će ga sa svoje strane dati.

Dr. Bartoli nalazi u pojedinih naših zahtjevih poteškoće u prevode-nju. Glede Tirola veli da je ono pravo, stoga imadu Talijani tamošnji, od prije 40 godina, da ga sada nebi dobili, doćim ga mi pitamo od novijega vremena. (Namjestnik mu upadajuć veli, da za to nije slabije naše pravo, ako nam se ga do sad nije htjelo dati).

Dr Bartoli nastavljajuć, veli da 'bi postupak c. kr. vlade drugaći nego do sada bio »un atto d'ingiustizia«, »lesione del diritto d'autonomia«, da bi oni povukli svoje konzekvencije, a da 'su već u raznih zgodah pokazali kako se znadu micati (i ovako nekako mislim da je reko).

Opazih prema dr-u Bartoli, da valja da računa s okolnostju da smo izostali iz sabora. On će na to, da smo i drugda, pak opet došli u sabor.

Dr. Bartoli će sazvati svoje i priobćiti nam.

(Mi ćemo u Kopar, pak pitati što je odlučila većina i da li predsjednik ostaje kad svoje izjave, odgovor na moju interpelaciju).

Klubska sjednica

Kopar 25/5 1905. (prije
saborske sjednice).

Prisutni: Spinčić, Laginja, Kozulić, Andrijičić, Stanger, D. Trinajstić i Mandić.

Predsjednik spominje zadnji klubski zaključak da se ide u Kopar i da se stvori pak tu daljnje zaključke. Navadja postupanje sab. predsjednika u zadnjem zasjedanju, mašu pritužbu kod namjestnika i njegov odgovor i savjet što smo ga mi i sliedili.

Pripovieda što se je dogodilo nedavno nakon što se je doznalo, da je naš sabor sazvan, da je bio kod Bylandta, da mu je brzojavio namjestnik, da smo bili kod njega na konferenciji i naš pogovor s namjestnikom i s Bartoli-em.

Predsjednik stavlja na raspravu, da li se ima stupiti u sabor ili ne? — i to pošto je govorio sa predsjednikom tal. kluba i sa vladinim komesarom. Dr. Laginja misli, da se ide i to svi i da se stavi predlog glede imenovanja tajnika t. j. da se imenuje jednoga od manjine ili da se imenuje trećega kao zamjenika dvojici.

Dr. D. Trinajstić predlaže, da ide samo jedan.

Andrijičić predlaže, da se ide i to svi u sabor pak da se izade kad vladin komesar pozdravi sabor u oba jezika.

Odlučeno većinom glasova, da se ide u sabor i to svi i da se stavi predlog dr. Laginje glede izbora tajnika (da se ide u današnju sjednicu).

Mandić v. r.

Spinčić v. r.

Klubska sjednica

Kopar 25/5 1905. (poslie
saborske sjednice)

Prisutni: Spinčić, Laginja, Stanger, Andrijičić, Kozulić, dr. D. Trinajstić, Kompare, i Mandić.

Mandić predlaže, da se ide k namjestniku i da se od njega zahtjeva da naloži vlad. komesaru, da dade odgovor na koju od naših interpelacija već u budućoj sjednici i to na početku iste.

Dr. Laginja opaža, da je vladin komesar već danas nakon konstituiranja sabora imao dati takav odgovor, jer smo samo pod tim uvjetom pošli na sjednicu.

Prihvaća se predlog jednoglasno s opazkom, da idu klubski predsjednik i tajnik.

Predsjednik predloži, da se stavi prešnji predlog za izsušenje Luga i jezera na otoku Krku i da se već sada sabor izjavi za obilnu podporu.

Zaključuje se, da se ima u odnosnom odboru i u saboru potaknuti pitanje izsušenja Luga, jezera i ostalih voda u pokrajini.

Mandić v. r.

Spinčić v. r.

Klubska sjednica

Trst 25/5 1905.

Prisutni: Spinčić, Laginja, Andrijić, Stanger, Trinajstić M, i D. i Mandić.

Predsjednik kaže da smo se sastali radi spomenice, koju je sastavio Andrijić i koju imamo poslati na sv. oca.

Andrijić čita sastavak, isti se uz neznatne promjene odobri i doda mu se shodni petit.

Hrvatski original ima se tiskati na pol stranice, a na drugoj polovici talijanski prevod.

Predsjednik pročita i bje prihvaćen upit na saborskog predsjednika glede njegovog protupravnog postupka u jezikovnom pogledu.

Spinčić v. r.

Trinajstić v. r.

Klubska sjednica, i pogovor klub. predsjednika sa predsjednikom tal. kluba i vladinim povjerenikom, dne 25. V 1905., u prisutnosti svih članova osim dr. M. Trinajstića u Koprnu

(Koncept V. Spinčića s dopunskim bilješkama o razgovorima do 31. V 1905).

Spinčić izvješćuje u kratko o svemu što se je dogodilo u pitanju porabe jezika od njegove interpelacije poč. nov. 1904. i odgovora sab. predsjednika.

Dr. Trinajstić misli da se neide u sabor bez da se što dobije, osim jednoga koji bi motrio što se događa.

Dr. Laginja misli da bi u sjednicu išao samo predsjednik dr. Stanger i i asesor dr. D. Trinajstić.

Andrijić zagovara da se ide u sjednicu.

Cosulich također opazkom da je već dobitak ako vlada odgovori na hrv. interpelaciju hrvatski. Tako i dr. Stanger

Tako prije objeda.

Poslie objeda.

Spinčić je govorio sa dr.-om Bartoli. Ovaj se je ispričavao da mi nije mogao ništa priobćiti, jer da jih bijaše samo 13 u sjednici, da su se samo pogovorili, al ništa odgovorili.

U većini da su ipak ponekle skloni dogovoriti se, al on da se ne nada ničemu.

Mnogi da vele da mj uvijek više zahtjevamo. Ja ću mu na to, da neznam našega budućega udesa, al za slučaj da i pod Italiju spadnemo, mi bi imali pravo na ono što zahtjevamo i stalno bi nam se dalo. On će na to, **da bi nam, odmah podpisao sva jezikovna prava, kad bi spalj pod Italiju.**

(Podvukao V. Spinčić. Nap. V. B.) Onda oni već misu u pogibelji za narodnu egzistenciju. Ovako jesu, i s toga ne popuštaju. Najradije bi da današnja sjednica lišo prodje, da idema unutar. I Fabiani-u je teško odgovarati hrvatski na hrvatske interpelacije. Ako vlada odgovori na hrv. interpelaciju hrvatski, onda da je sve svršeno. To bi bio za nje izazov, na koj bi odgovorili kako treba. To bi bilo proti postupku ugovorenom 1887. izmed vlade i sab. predsjedništva. Vlada nejma prava bez predsjedništva ništa poduzimati.

Kasnije je dr. Bartoli donesao listu za tri odbora da stavimo svoje članove. Još kasnije, na naročiti moj upit, što su odlučili, odgovorio je

ništa, a mi smo vrhu toga raspravljali i nismo se mogli odlučiti. Po nalogu kluba išao sam tražiti vladinog povjerenika, da ga upitam, misli li već danas odgovoriti na hrvatsku interpelaciju hrvatski. Vladin komesar, Fabiani, da neće on u ovoj sjednici ništa nego pozdraviti sabor tal. i hrv., i činio se kao da ništa ne zna ob odgovoru na interpelaciju. Rekoh mu da to nije nikava tajna, da je namjestnik obećao to jasno i odlučno, i pred nami i pred Talijani. Fabiani je onda reko da će odgovoriti u slijedećoj sjednici. Kad neće već danas odgovoriti, primjetih, onda neidemo u sjednicu, jer se nedamo izigrati od vlade i većine. On će na to, da bi mi, došav u drugu sjednicu, u kojoj bi imao odgovoriti na našu interpelaciju, pokazali da smo znali da će odgovoriti, a to da bi urtiralo Talijane. Želi da dođemo i u prvu sjednicu, a u drugoj da će odgovoriti. Ako nebi u sjednici i mi bili, on nebi odgovorio na interpelaciju.

Mi eto u škripcu. Idemo li u sjednicu, onda se čini da smo popustili bez išta dobiti. Neidemo li, onda nećemo ni ono dobiti, što nam se je na stalno obećalo. Doznalji smo privatno, da se sprema hrv. odgovor na hrv. interpelaciju Andrijičiću glede produbljenja Košlj. drage.

Predlog dr. Dinka da se neide u sjednicu nego samo jedan, pada na 5 proti 2 glasa.

Predlog Andrijičića da se ide samo čuti pozdrav vladina zastupnika, pak onda van, pada sa svimi proti glasa predlagatelja.

Predlog dr. Laginja da idemo u sjednicu svi pak da dr. Laginja postavi hrv. i talijanskim jezikom predlog da se bira jednoga tajnika iz većine drugoga iz manjine, ili bar substituta iz manjine prima se sa 5 proti 2 glasa.

Već prije reko mi je dr. Bartoli da predloga glede tajnika većina neće prihvatiti. Al se je u klubu primetilo, da će to biti dokaz da većina neće ni sad nikakva sporazuma. I nije.

Posle sjednice, saborske, držali smo opet sjednicu, i odlučili smo da predsjedništvo kluba ide k namjestniku i reče mu, da smo neugodno iznenađenji što nije vladin komesar već u prvoj sjednici odgovorio na interpelaciju, i da očekujemo da će već početkom druge.

26. 5. pr. p. molio me je namjestnik da dodjem k njemu prije podne. Išli smo prema zaključku kluba svi tri (Dr. Laginja, Mandić i ja). Reko sam mu da smo očekivali odgovor već u prvoj sjednici. On mi je odvratio, da je bio reko da će u drugoj, i kod toga ostaje. Kasnije je dodao da će odgovoriti već početkom te druge sjednice. Nego došao je s novom propozicijom. Talijani su jako razdraženi s namjere vladine, njim da bi bilo mnogo lakše, kad bi odgovorio najprije tal. pak hrv. Pitao nas je jeli bi bili tim zadovoljniji? Dr. Laginja veli da to nebi bilo pravo. Ja mu rekoh da bi se na to moglo pristati, kad bi se i tal. interpelacije odgovarale također hrvatski. Ako će Talijani da vlada princip majoriteta, nek vladaju i u drugom principu pravednosti. Priobćih mu također, da mi je dr. Bartoli po dva put, pred sjednicu odgovorio, da većina nije ništa odlučila, da u obće neće da nit raspravlja. Namjestnik je to primio na znanje, opaziv da će dakle stojati na onom što je obećao, i da se svuda odgovara samo jezikom interpelanta, pak da je koncesija Talijanom dala, ako se na hrv. interpelaciju također talijanski odgovara.

Petak večer dobio sam posjetnicu od namjestnika, kojom me moli da dodjem k njemu subotu izmed 9 i 10, da me obaviesti o pogovoru sa zem. kapetanom. Došao sam. Pripovijedao mi je kako je Rizzi došao k njemu ne toliko razdražen koliko tužan, i reko mu da je većina očekivala odgovor vlade hrvatski već u prvoj sjednici, i bila pripravna izaći iz sabora. Tužio se da vlada zadovoljava svakom zahtjevu Slavena, koji sa svoje strane bi morali generozno postupati sa Talijani, koji da i tako nejmaju osjegurane budućnosti. Namjestnik mu je odgovorio, da mu žao da se sabor razidje, al da on čini samo čin pravednosti, ako odgovori na hrv. interpel. hrvatski.

Hrv. slav. zastupnici zahtjevaju svoje pravo i on njim ga daje. Na zadnju primjedbu Rizzovu o generoznosti se je i namjestnik nasmijao. Konačno me je ovaj molio nek se odazovem pozivu Rizzovu ili Bartolievu, ako me na dogovor pozovu, i nek mirno s njimi raspravljam. Obećah. On ide za nedjelju u Beč, ponedjeljak je na raspolaganje.

Sa željeznice posjetnicu a iz Kormina telegram, dobio sam 28/5 od dr. Bartoli, (posjetnice i telegram se nalaze u spisu. Nap. V. B.) da dodjem na pogovor dne (29/5 1905). Sastali smo se u Caffè Specchi i bili od 9—10. On bi rad, i cijeli njegov klub, od kojega je imao nalog da sa mnom raspravlja — da nebude sada nekakve inovacije, niti sa strane vlade, da ova kratka sesija tako prodje; da se pak do buduće sesije dogovori većina i manjina, bez utjecaja vlade, o jednom modusu, koj bi imao valjati za stanovito doba. Klub bi talijanski i više dozvolio nego li mi od njega očekujemo. U dogovorih bi se uzelo u pretres sva saborska pitanja, i ono na pr. glede sjela.

Ja sam mu na to odvratio, da smatram nemogućim, da bi naš klub napustio ono što mu je vlada u izgled postavila, najme hrv. pak tal. odgovor na hrv. interpelaciju. Pred svoj klub mogao bih doći i pred njim zagovarati propoziciju, da vlada odgovori na hrv. interpelaciju najprije tal. pak hrv. (prema načelu prvenstva većine), i da istodobno bar čemu i većina popusti. Već je pogodjeno talijanskom klubu, kad se i talijanski odgovara na hrv. interpelaciju, a mi sa svoje strane bi napustili prvenstvo interpelanta. Za to bi morali nešto dati. Kad mi reče, da on nejma mandata za ugovoriti o uvjetih, nego samo priobćiti njihovou sklonost na popuste, koji bi se tek u pogovorih ustanovili, odvratih, da bih svojom propozicijom i dalje išao: nek vlada odgovori na hrv. interpelaciju tal. pak hrv., a nek se medju sobom obvezemo da ćemo stupiti u dogovore prije budućega zasjedanja.

On se boji da većina neće na to pristati. Ona je sklona na pogovore i popuste, kao gori, jedino ako se za sada ništa, nit sa strane vlade ne inovira.

Malo prije podne 29/5 molio me je namjestnik po svom tajniku da dodjem na kratak pogovor oko podne k njemu. Išao sam odmah. Molio me je za priobćenje uspjeha pogovora sa dr. Bartoli. Pripovjedih. Dakle ništa, reče on, nego preko obećanje za pogovore. Baš tako! Odvratih. On, namjestnik me moli, da se mi zadovoljimo, odnosno da privolimo, da vladin povjerenik odgovori najprije tal. pak hrv. i za slučaj, da mu većina obeća da nebi kod toga postupka izašla, i sabor zapustila. On misli da bi se tako zapriječilo nerad sabora, a on nastoji iz svih sila da to zapriechi.

Nijednom chefu nije miło, ako koj sabor ne radi, a nerad je uvijek štetan, za pučanstvo. Alko većina nebi ni na to obećala, onda će odgovoriti hrv. pak nik me moli, da se mi zadovoljimo, odnosno da privolimo, da vladin povjerenik dati će naputka za sve slučajeve. Preda mnom, dao je pozvati dr.-a Bartoli-a, da mu to priobći, odnosno da ga za to dobije. Iz razgovora s namjestnikom razabrao sam, da je ovu svoju akciju dne 28/5. 1905. (dan prije) priobćio Bylandtu, i da mu je ovaj odobrio.

30. 5. 1905. pr. p. išli smo u Kopar k sjednici. Pred parobrodom, sam rekao vlad. zast. Fabiani-u, da će mi priobćiti što Talijani odluče, da pak ja njemu što smo mi; i on reče da će tako biti.

U klub sjednici držanoj u Koprui istoga dana od 9—10 priobćih razgovor s dr. Bartoli-em i namjestnikom. Poslie dulje rasprave i nekako težka srca odlučilo se je: da se pristane, kad nije drugače, da vladin zastupnik odgovori najprije tal. pak hrv., a da se pak iza toga, kad bude koje prigode u saboru izreče kako vladin postupak neodgovara ravnopravnosti.

Prije početka sjednice Fabiani mi je rekao da zastupnici Talijani neidu u sjednicu, a obzirom na postupak vlade da mu nisu ništa rekli, da je dakle odgovor sadržan u nedolasku u sjednicu.

Poslie osujećene sab. sjednice opet naša klubska sjednica. Odlučeno je da se već nikako ni podniipošto ne popusti, t. j. da se nedozvoli, u svrhu omo-

gućenja zasjedanja sabora, da vlada neodgovori na hrv. interpelaciju također hrvatski.

Fabiani mi je reko, da ima sabor vremena zasjedati do 3/6 inclusive. Rizzi je reko dr.-Stangeru, da će dne 30/9 sistirati diete, ako se hitno što nepromjeni.

Po podne oko 4 došao je k meni g. namjestnik, da što čuje. Ja mu rekoh tečajem razgovora kako bijaše i što odlučismo. On je uglavnom reko: Fabiani mi je reko, da mi je poručio Rizzi, da je pripravam doći u Trst na svaki teleg. poziv. Ja nenalazim povoda da ga pozivam. Smatram sabor za sada svršenim. Ja bih štogod mogao učiniti jedino kad bi me obje stranke sporazumno za nešto mollile. Vam nemogu ni spomenuti da i dalje popustite. Pokazali ste se jako konciliantni, zašto sam Vam zahvalan. Dalje nebih ni ja u vašoj koži išao. Uvjerio sam se da je sazov sabora potrebovao Münz. Drugi toliko ne sile za elektr. željeznicu, a pitanje uređenja Mirne nije još zrelo. U ostalom i kad ta oba pitanja bila već sad tolika znamenovanja gospodarskoga, nebi ipak imala biti zaprieokom vršenja temeljnih drž. zakona. To sam i dr.-Bantoli-u dan prije reko, da se najme moradu prilagoditi tem. drž. zakonom, dok mi zahtjevamo da se vrše. Meni je drago, da se je pitanje jezika sada spružilo, kad neće pokrajini škoditi, ili bar ne jako, osujećenje saborovanja; dočim bi više škodilo kasnije, na pr. radi proračuna.

Kad mi je spomenuo uspjeh odsude bombista u Beču, odvratih, da je dobro samo na sebi, ako su blago i preblago osudjeni, ali prisposodobiv to sa odsudom Slovenaca prigodom smrti cesarice, je to svakako nečuvano. One odsude Slovenaca znače »Wendepunkt« u povjesti austr. patriotizma Slovenaca. Vidjeli su da se za aust. patriotizam biva kažnjeno.

(:Bijaše kod mene dne 30/5 po p. također Münz, te me molio da klub dade izjavu da će u saboru kad bude glasovati za zak. osnovu o elektr. željeznici. Obecaoh i dadoh razpraviti. Klub odlučio je sa svimi proti jednom glasu, da si pridržaje slobodne ruke; da dokle neda nikakve izjave:.)

Dne 31/5 oko 5 po podne došao sam k g. namjestniku »za raztanak«. Reko mi je da bijaše kod njega malo prije dr. Rizzi, koj je donio pismen predlog vladi da odroči zasjedanje (l'aggiornamento), pošto nejma izgleda da dodje do sklada između stranaka. Molio je g. namjestnika, da i na dalje nastoji smiriti obje strane. Namjestnik je obećao. Pozvati će nas oboje. Rizzi da bi rad da se pregovori vode na načelu da je tal. jezik raspravni (dakako da se dade stanovite koncesije hrv. i slov. jeziku), i to već sada za ovu legislativnu periodu i sliedeću, pošto da misli da se u to doba razmjer članova u saboru neće tako jako promjeniti.

Ja mu rekoh, da je i kod nas misao o jednom razpravnom jeziku potaknuta, tako da bi se reko obćenito za svaku periodu ustanovljuju stranke razpravni jezik, i daju ta i ta prava drugom jeziku; specijalno da se za ostatak ove periode ustanovi tal. razpravni jezik, a da se hrvatski i slov. može podnašati to i to.

Za više od ove periode nemože se niko vezati, jer se nezna ko će doći iza nas. Spomenuh da je to misao jednoga našega (dr.-Laginje), al da o njoj nije raspravljano nit odlučeno. Čini mi se pogibeljnom. Mi bi sami priznali ovo proti čemu smo se toliko godina borili, proti jednom razpravnom jeziku. Mi bi sami povriedili tem. drž. z. na koj smo se toliko pozivali. Mi bi sami uzradili proti dvim prevšnjim odlukam, na koje smo se toliko pozivali. Namjestnik reče na to, da bi c. kr. vlada te povriede zakona i previšnjih odluka mučke trpila: on je pripravan na to.

Ja za se neću nikad na to pristati. Ta i kako? Gazit pravo i zakon početkom svakako na svoju štetu, a kasnije možda i na štetu drugih. Zašto da se ne radi, kako u tolikih drugih saborih — sa dva jezika. Svakako odstupiti od predsjedništva kluba, kad bi se to uinilo.

Reko sam namjestniku da misli klub objelodanit izjavu, povodom izjave tal. stranke, i pitah ga da li mogu navesti njegovu izjavu da on odo-

brava naše zahtjeve (tri), jer su utemeljeni u zakonih. Prvi dio ovoga mogu reći; drugi ne, reče, jer bi vlada, videć da se nevrše zakoni u onih trih točkah, bila dužna poduzeti sve da se vrše, a toga nije učinila dosad, i, dodajem ja, neće najbrže tako brzo, bar Hohenlohe, kako se iz toga vidi, nemisli.

Hohenlohe priznaje, kako stanje Talijana nije najbolje, kako je ponekle pojmovito da su iredentiste. S druge strane neće da vjeruje da se mi gubimo, nit u Trstu nit u Istri. Primorja da se nebi moglo ni misliti bez Slavena —

Klubska sjednica

26/7 1905. u Puli.

Dnevni red:*

1. glede zasjedanja sabora
2. glede načina kako i ko da nabvi imanje Vratovićevo kod Pazina
3. možda još što

Prisutni bili su osim mene sazivača: Dr. Laginja, dr. Zuccon, dr. D. Trinajstić, dr. Kurelić, Kozulić, Andrijić, dr. M. Trinajstić, dr. Janežić, V. Tomićić, Kompare. Manjkao je: dr. Stanger, nit se je ispričao, i bio na stalno obećao doći, M. Mandić koj se ispričao.

ad 1) dnevnog reda odlučilo se je na predlog dr. Janežića da zemljište Vratović kupe posujilnice Puljska, Pazinska, Voloska, te dadu gospodarskom društvu u Pazinu u najam. Dr. Kurelić kao predsjednik gosp. društva ima voditi stvar i pogoditi se s Vratovićem, napraviti molbe na posujilnice, pak na vladu, ovoj zemljište ponuditi.

Dr. Kurelić je uzeo odnosni napisan i prihvaćen predlog, i on će napisati zapisnik odnosno na tu sjednicu.

ad 2) Odlučilo se je priobćiti g. namjestniku, da klub, usljed jednoglasnog zaključka, ne može privoliti na propoziciju gosp. namjestnika glede tobož omogućenja saborovanja, najme da vladin komesar odgovori na hrvatsku interpelaciju hrvatski, al da pri tom obnovi izjavu vlade od 15/12 1887. po kojoj je razpravni jezik tal. jezik.

Takova izjava znači gaženje hrvatskoga i slovenskoga naroda u Istri, a na takova šta nemože Hrv.-slov. klub podnijepošto privoliti.

Članovi su pritom iztaknuli, kako su predstavnici c. kr. vlade i u tom sve jače popuštali Talijanom, popuštali (najprije se je reklo da će se hrvatska interpelacija odgovoriti hrvatski; onda da će se odgovoriti hrvatski pak talijanski; onda talijanski pak hrvatski), dok nisu konačno došli u ovaj stadij gdje bi se u teoriji čak i pogazilo pravo hrv. i slov. naroda.

Njim je također napadno, što se je imala držati konferenca pod vodstvom Njeg. Jasnosti, trojice predstavnika tal. stranke i hrv.-slov. stranke, pak se ista nije držala, te se nj sad nezna za nikakvu odnosnu odluku talij. kluba.

ad 3) Kod te točke odlučilo se je, da razvidim u Zagrebu glede Sirovatke, pak ako povoljno, da mu pišem nek dodje u Pulu.

Glede »N. Sloge« odnosno Mandića nije se odlučilo nit savjet polit. društvu. Izticalo se je s jedne strane možda poboljšanja uređivanja s druge strane da se M. Mandića nemože pustiti na cjedilu. Iztaknulo se je mnijenje da se »N. Sloga« opet preseli u Trst.

* (Spinčić nije prisustvovao sjednici, nego je po kazivanju neposredno nakon sjednice napravio ove bilješke o zapisniku. Prvobitni dnevni red je kako se vidi, bio izmijenjen. Nap. V. B.)

Sjednica kluba hrvatsko-slovenskih zastupnika
na pokrajinskom istarskom saboru održana u
Opatiji dne 1. oktobra 1905.

Prisutni: Spinčić, Stanger, Andrijić, Trinajstić M. i D.

Predsjednik izvještuje o svojem i dr-a Laginje djelovanju u pogledu utanačenja sporazuma sa većinom saborskom glede razpravnog jezika, te konkretni predlog u tom obziru iznešen od dr. Laginje.

Nakon razprave odlučuje se jednoglasno:

1. Ne privoljuje se na bilo koju promjenu saborskoga pravilnika u jezikovnom pogledu;

2. Svaki zaključak u istom obziru imade se provesti jedino sporazumnim dogovorom između dvih saborskih kluba;

3. Na tom temelju prisvaja se osnovu predloženu od dr. M. Laginje preinačenu u sljedećem obliku:

»Saborski klubovi većine i manjine, priznavajuć načelno u saborskim razpravama potpunu jednakopravnost obijuh zemaljskih jezika, najme talijanskog i hrvatskog ili slovenskog, iz razloga shodnosti utanačuju, da će se do konca ovog saborskog razdoblja držati sljedećih ustanova:

1. Predsjedništvo i izvjestitelji komisija služiti će se jezikom saborske većine. U istom jeziku raspravljati će se poslovi komisija.

2. Zastupnikom manjine biva pridržano pravo da se u saborskih sjednicah nebanjeno služe hrvatskim ili slovenskim jezikom bilo ustmeno ili pismeno;

3. Molbe, svakovrsni predlozi i interpelacije bivaju pročitani najprije u jeziku, u kojem su podnešeni. To isto valja i za odgovore na interpelacije.

4. Saborska izvješća imadu donošati molbe, predloge i odnosno odgovore, kao što i govore u jeziku u kojem su učinjeni«.

Zaključeno i potpisano

Dr. D. Trinajstić v. r.

Vjekoslav Spinčić v. r.

Pismo dr. M. Laginje V. Spinčiću*

Dragi Vjekoslave

Šaljem Ti:

a) pismo dr.-a Baratoli na me

b) njegov protupredlog

c) moj odgovor Bartolu sa prevodom zaključka našeg kluba

d) prepis mojeg pisma namjestniku večeras odpremljenog

e) pismo Münzovo, primljeno posije današnjeg razgovora sa Bartolijem, premda, je bilo u pisarni već prije, ali ga nisam primio nego kasnije. Bartoli je dakle bio kod mene. Oni ne popuštaju u ničem, kad ne popuštaju u protokolaciji, jer sve drugo je samo toleriranje »vjetra« besjede.

Kako vidiš iz njihovog predloga, dopustili bi samo hrv. odgovore na vladine interpelacije, na one podnesene Junti nipošto.

Münzovo pismo je bezobraznost, ne njegova nego onoga, koj mu zajamčuje našu privolu bolje rekuć — onoga, koj je kadar pomisliti, da ćemo mi reći nek se sabor sastane, pa makar i za sama dva predmeta.

Sabor se doduše može sastati, može i raspravljati, al se nesmije sastati s našom privolom. O tom moramo biti svi na čistu.

Premda sam ja, kako Ti prepis šaljem, Namjestniku javio da dogovori nisu uspjeli, držim, da je shodno, da mu Ti odmah javiš u ime kluba, da žališ što dogovori nisu uspjeli, jer se naši minimalni zahtjevi nisu prihvatili, da mu to stavljaš do znanja, i da izjavljaš u ime kluba da rebus sic stantibus klub ne bi mogao sudjelovati u saboru, ako bi vlada odstupila od zauzetog pravednog stanovišta, da na upite postavljene u našem jeziku odgovori najprije u njem.

Pozdravljam te liepo

Matko«

* Laginja je olovkom naznačio u pismu da mu vrati sve priloge. Spinčić je o tom obavijestio (prema Laginjinoj sugestiji) namjesnika u Trstu pismom od 13/10 1905. Spinčić je prepisao protuprijedlog dr. Bartolia koji glasi:

»Al § 13. del Reg. sulla pertrattazione degli affari della Dieta prov. dell'Istria sarebbe d'aggiungersi quanto segue:

La Dieta provinciale decide a semplice maggioranza di voti quale delle lingue usate nel paese essere la lingua di portattazione della Dieta, della sua presidenza e delle commissioni dietali. La votazione si fa per ischede.

Avranno però luogo le seguenti eccezioni:

a) Ogni deputato potrà tenere discorsi in Dieta anche in altra delle lingue, usate nel paese;

b) Interpellanze al Governo estese in altra delle lingue usate nel paese potranno essere lette anzitutto nella rispetiva lingua dell'interpellante. Le risposte a tali interpellanze potranno venir date, oltrechè nella lingua di pertrattazione, anche in altra delle lingue del paese;

c) Proposte speciali di singoli deputati (§ 18.) estese in altra delle lingue usate nel paese saranno, dopo annunciate dal presidente (§ 39. capov. 2), lette anzitutto in questa lingua dal proponente;

d) Petizioni estese in altra delle lingue usitate nel paese, in quanto ne sia ammessa la lettura (§ 21.) verranno lette anzitutto in questa lingua dal deputato che la munì della sua firma«.

Spinčić navodi da je Bartoli u pismu Laginji javio, da je to njegov osobni predlog za koji »ne preuzima odgovornosti da će ga talijanski klub prihvatiti, al misli da bi mogao«.

Dr. Laginja je odgovorio dr. Bartoli-u 10. X 1905., da mu je žao što mu je poslao njegov osobni prijedlog a ne prijedlog talijanskog kluba. Osim toga mu je poslao i zaključak Hrvatsko-slovenskog kluba od 1. X 1905. u talijanskom prijevodu. U pismu mu je dalje javio svoj pristanak da se ponovno sastanu u Puli.

Sastanak se održao 11. X 1905., ali bez rezultata. Laginja je o svemu tome obavijestio namjesnika u Trstu. Spinčić citira dijelove Laginjino pisma namjesniku kojim je izrazio žaljenje što pregovori nisu uspjeli. Iz pisma je zabilježio slijedeće izvode: »Nesamo radi striktnoga klubskoga zaključka, nego nit osobno nebih mogao pristati, da se čini razlika izmed interpelacija upravljenih na vladu i onih na zemaljski odbor, te da se prve odgovaraju u originalnom jeziku a druge samo u jeziku većine«.

»Isto tako postoji, kašto mi je izjavio dr. Bartoli, većina na tom, da ne pripušta nikakve protokolacije osim one u jeziku većine«.

»Na moj osobni predlog, da većina izjavi, da će u stanovitoj formi priznati oficijoznost saborskih izvještaja koje bi vlada objavila, gdje bi hrvatski ili slovenski rečeno ili podnešeno u originalu došlo, nije mi mogao dr. Bartoli ništa obećati!«

O neuspjehu pregovora Laginja — Bartoli obavijestio je i Spinčić u ime kluba namjesnika (U spisu koncept na njemačkom jeziku od 13. X 1905.).

Pismo dr. M. Laginje Spinčiću

1/11 905.

Dragi Vjekoslave,

Da si mi zadnji put u Opatiji rekao što si mi pisao u listu od 17/10, što sam ga na povratku ovamo našao na stolu (sreća i Bog! neotvoreno), ja bih Ti na besjede bio rekao mnogo više, nego li se smije povjeriti pošti u ovakvu delikatnom pitanju.

Jedno Ti moram kazati bez okolišanja:

Ti si prema mnogogodišnjem jednakom radu postao jednostran, te kao da nevidiš promjena koje svaki dan nastaju, drugi stoje u kutu (bar dva), treći je zakopan bez potrebe u svojoj pisarni, drugi dva, kad obave »poslove« idu kartati i t. d.

Kad bijasmo skupa u Puli odobrili smo izjavu, da smo protivni namjeri namjesnika u pogledu reprodukcije vladine izjave od 1887. Istina je, i ja sam bio za to. Ali molim Te, prosudi dobro, kada sam ja odstupio od onog zaključka, bilo prema namjesniku, bilo prema Talijanom?

Jesam li ja ovlastio dr. Simu, da on ide o mojem nakanjenom predlogu govoriti namjestniku?

A što se baš mojeg predloga tiče, niste li ga svi baš u Puli odobrivali, kad sam ga najavio?

Kad je mene namjestnik pozvao, da želi čuti od mene kakav bi ja to predlog imao, što sam pogrešio, ako sam mu svoj osnovni nazor kazao i ako je usljed toga razgovor sa Talijani na kojem nisam bio ja sam već klub? A nije li u formi mojeg predloga najeklatantniji dokaz, da je zasnovan baš pod premisom da su oba pokrajinska jezika jednakopravna?

Recimo, da su Talijani primili ovaj predlog, nebi li si oni bili stvorili grozan praecedens za slučaj, da budu u saboru manjina, a taj slučaj stoji samo do vlade, koja bi ga mnogo lakše u život uvela, kad bi imala pred sobom priznanje mojeg predloga sa strane sadanje većine, jer bi znala, što sadanja većina priznaje za slučaj, da bude manjina.

Napokon, misam li ja sve faze tih dogovaranja Tebi kao predsjedniku kluba i preko dužnosti dojavljivao?

Alko sve to dobro promozgaš onda će Ti jasno biti, da sam se ja prema klubu mnogo plemenitije ponašao, nego klub prema meni, kojemu je baš danas u kavani Münz predbacio, da sam ja jedini kriv, što meima razprave o njegovom predlogu, i da on to zna pozitivno i zna da je većina našeg kluba bila zato, da se Sabor sazove. Ala biste se bili ponesli sa tako »načelnimi« odlukami.

Ti hvališ Bogu, da većina nije prihvatila moj predlog; ja žalim kruto da nije, ja sam osvjedočen, da bi onda led bio probijen za rješenje svih drugih pitanja. Talijani su mu dublje pojmlili zamašaj, nego li Vi u kasnijem toku, jer, kako rekoh, u Puli ste namisao odobrivali.

Kako bilo da bilo, ja sam osvjedočen, da je ovimi dogovaranji čovjek na uvaženom mjestu i komu se nesmije poreći nešto dobre volje, dokazi u ruci uvidio, da mi tražimo **minimum** svojih prava dok smo manjina, dakle da je

pravo na našoj strani. On nemože, da pogazi svoju rječ, za koju znaju već svi niži činovnici, pak ili će protivnike nagnati da popuste, ili će odstupiti (kao što im je to izjavio). A pri odstupu on će morat kazati zašto odstupa i taj razlog neće znati sam Gautsch nego i drugi. Ti drugi viditi će, koji su bili zahtjevi zastupnika većine naroda u Istri. Odišum ovaj put nemože da pade na nas.

Zato Talijani trube po novinama, da dogovori još nisu dokončani! ...

Pozdravlja Te lijepo

Pula 1. novembra 1905.

Matko

Javi mi dopisnicom primitak ovoga!!

Pismo Matka Mandića V. Spinčiću

Dragi Vjekoslave

Bio sam kod namjestnika; opetovao mi je Tvoje rječ.

Sastali smo se ovdje dr. Matko, Đinko i ja. Izjavili smo se proti Poreču sva trojica. Pišem našim neprisutnim drugovom i obrazlažem naše mnienje proti Poreču. Glavni razlog je taj, što bi mi, kad bi pošli u Poreč, izgledili najveći razdor, što vlada medju članovima većine.

Članovi kluba imadu tako brzojavno odmah javiti sa da, ako su za Poreč — sa ne ako su proti. Ja ću sutra namjestniku (po dogovoru) kazati da će dobiti od Tebe odgovor; javi ujedno i meni rezultat odgovora.

U ime drugova i mene

srdačni Ti pozdravi.

10/12. 1905.

Tvoj Matko

Pismo Matka Mandića V. Spinčiću

Trst 11/12 1905.

Dragi Vjekoslave

Jučer na večer vratio sam se iz Pule. Potanje o skupštini izviestiti će te valjda Đinko. Do izbora odbora nije došlo na predlog dr-a Laginje, koji misli, da će se Tvoje zdravlje poboljšati i da se neima ovako na lahko proći na izbor drugoga predsjednika. Sazvati će se izvanrednu skupštinu radi izbora i eventualno drugih posala.

Izvjestili su članovi odbora, ja o položaju, dr. Zucco o proširenju izb. prava. Od zastupnika bili smo samo trio Đinko, Laginja i ja; posavjetovali smo se o predlogu namjestnika i jednoglasno odlučili: nepoći u Poreč. Glavni razlog naš je: neizravnati protivniku put radi spora glede prenosa zem. ureda. Oni se radi toga kolju, a mi da im imademo pružiti priliku, da se to njihovo prijeporno pitanje našom pomoći izravna.

U tom smislu pisao sam preporučeno svim odsutnim drugovom, zamolio ih, da Ti brzojavno odmah jave svoje mnienje a rezultat, da javiš Ti meni ili knezu. Ovaj čas došao sam od kneza, komu sam imao po našem dogovoru od subote javiti našu odluku.

Nisam mu mogao kazati, što smo zaključili, jedno što je to naša tajna, drugo što će odluka uzsljediti nakon izjave svih članova.

Pitao me je za moje osobno mnijenje i kazao sam mu ga. Odmah je svatio da tako misle i drugovi pak je u strahu, da će toga mnijenja biti većina. Reče, da bi mu to silno žao bilo; da on nastoji, da nam se položaj olakša, da nam ide na ruku gdje može; spomenuo je gospodarsko pitanje u Pazinu, škole u Šušnjevcu i Sv. Lovreću; obećao biti nepristranim ili pravednim kod sastave izbornih kotara. Našim eventualnim zaključkom: nepoći u Poreč, da bismo mu vezali ruke; središnja vlada hoće, da sabor zasjeda; on da bi mogao dobiti pod nos, što nam je obećao odgovoriti u saboru hrvatski, pak da nam nije obećanja ispuniti, da njegov nasljednik neće biti vezan na nikakvo obećanje; da radi malenkosti nebi imali njemu stvarati poteškoća i njegove dobre namjere prekrižiti, da je nama svejedno Poreč, Pula, Kopar i td. da nam jamči za mir i rad u Poreču, da su uz nas simpatije vladajućih krugova nakon talijanske obstrukcije; te simpatije da bismo izgubili; on da će biti prisiljen poduzeti druge mjere, da je odgovoran središnjoj vladi; da bi mu veoma žao bilo (?) morao sabor zasjedati bez nas, jer da većina može i bez nas raspravljati.

Možeš si misliti da mu nisam ostao dužan, ali se je vidilo, da mu to pitanje silno na srcu leži. Rekao sam mu, da neznam, kakva će biti naša konačna odluka na što je odgovorio, da bismo učinili veliku uslugu i sebi mnogo koristili, kad bi ta odluka glasila za Poreč, želi, da se upliva ako je još moguće na članove kluba, na što mu odgovorih, da je to već sada nemoguće, jer će danas već svi Tebi odgovoriti. Požalio je što nemože više ni s tobom ni s Laginjom govoriti. Rekao sam mu da će dobiti od mene ili od Tebe danas ili sutra odgovor. On je mislio sazvati sabor okolo 2/I 1906. i savorovati do 20/I 1906.

Ja mislim, da će biti većina proti Poreču, pa će mi biti draže da mu to izravno Ti javiš.

U razgovoru pokazao mi je subotu novu etnografsku kartu, što ju je izdalo ministarstvo unutarnjih posala i za Primorje — a valjda i za druge pokrajine. Jedan pogled — reče — na tu kartu kaže očito, da Vam se godi krivica u pogledu izbora zastupnika i ja ću nastojati, da Vam se u buduće nebudete tako događjalo.

Danas sam ga zamolio, da mi kaže gdje se može dobiti takvu kartu. Odgovori, da nije u trgovini, da ju je dobio u ministarstvu i da bi ju valjda mogli dobiti zastupnici u Beču. Nastoj dakle dobiti bar jednu; služila bi nam i za kod sastava izbornih kotara.

Pitanje učiteljišta nismo htjeli staviti na dnevni red u Puli; premda su to tražili iz Kastva. Naši rekoše u Puli, da je u interesu Kastva, da se o tom negovori na skupštini.

Nadam se da Ti je zdravlje kronulo na bolje. Čuvaj se i štedi se.

Javi mi što budeš odgovorio namjestniku; kod odgovora imaj na misli gornje njegove prigovore.

Primi srdačan pozdrav.

od Tvoga Matka*

* Prema brzojavima u spisu odgovorili su Kozulić, Stanger, Trinajstić i Andrijičić da ne pristaju za saziv sabora u Poreču.

V. Spinčić je pismeno obavijestio 13/12 1905. o tome namjestnika i obrazložio zašto su protiv sazivanja sabora u Poreču.

Naveo je postupanje prema hrvatskim i slovenskim zastupnicima u prošlosti i kako to Hrvati ne mogu zaboraviti.

Klubska sjednica hrv.-slov. zastupnika
na istarskom saboru, obdržavana u Puli dne 17. 12. 1906.

Prisutni: predsjednik Spinčić, tajnik M. Mandić i članovi gg. dr. Laginja i dr. D. Trinajstić.

U Klubu nejma nadpolovične većine, pak se odlučuje da će se neprisutnim članovom dati zaključke naknadno na odobrenje. Opaža se da su gg. dr. Stanger i dr. M. Trinajstić opravdali svoj nedolazak, dočim se gg. Cosulich, Kompare i Andrijičić nije ni pozvalo, pošto bijaše tako kratko vrijeme da nebi bili mogli na dobu dobiti poziva odnosno da nebi bili mogli na dobu doći.

Na brzojavni poziv bio je najme Spinčić pak i M. Mandić kod gosp. namjestnika Kneza Hohenlohe dne 16. 12. 1906. od 10—11, i tek poslie 11. u nedjelju moglo se brzojavno pozvati za ponedjeljak dne 17. 12. 1906. u Puli.

Gg. Spinčić i M. Mandić izvjestili su, kako je želja i nakana vlade da sazove sabor opet u Poreč, gdje bi se odgovorilo hrvatsku interpelaciju hrvatski. Poreč, reče g. namjestnik, ie ipak zakonito sjelo sabora (ne, nego obično — rekosmo). Tu neulazi pitanje porabe jezika, jer je isto da li se zasjeda u Poreču ili gdje drugdje. Za sjegumost i za udobne stanove i hranu da jamče gospoda iz Poreča, a tako i c. kr. vlada. Gospoda Talijani žele sazov sabora, i vlada njim nemože toga odreći, a žele ga jer da je više pitanja za riešiti, poglavito proračun i zak. osnovu glede učit. plaća i mirovina.

Među učitelji da se opaža znatno gibanje.

Rekosmo da bijasmo uvijek prijatelji uredjenja i poboljšanja stanja učiteljskog osoblja. Za proračun nemože nam biti stalo. Pače nebi htjeli pristustvovati gdje se votira velike svote za nepotrebni realni gimnazij u Pazinu, za licej u Puli, za »Lega nazionale«. u obće za naš zator, a vlada sve to podnaša na sankciju, i gdje se zlo kako u nijednoj krunovini Austrije postupa obzirom na hrvatsko i slovensko školstvo.

Ići u Poreč značilo bi velik preokret, i tumačilo bi se ga, ili da smo posve napustili prava našega naroda, ili da smo se s Talijani pošteno nagodili. Za ići u Poreč morali bi Talijani i više dati, nego li dopustiti da se hrv. interpelaciju odgovori hrvatski, morali bi prihvatiti naše minimalne predloge od lanjske godne glede porabe jezika u saboru.

Gospodin namjestnik reče da bi mu drago bilo kad bi se ovo posljednje doseglo, dvojezičnost, kako je on to nazvao.

Glede podpore društvu »Lega nazionale« reče, da će reći dr. Rizzi-u, da će mu reći da se daje podpora i Družbi, ili da se nit Legi ništa nevtorira.

Uostalom, reče, ja se s Vami samo pogovaram. Nagoditi se s Vami, pozvav jedne i druge, će kušati ministar — predsjednik Beck.

Svršili smo tim, da smo Mandić i ja rekli da nemože(mo) sami ništa učiniti, već da ćemo sazvati klubsku sjednicu, koja će nam dati direktivu za ministra predsjednika. Klub poslie dulje razprave zaključio je:

I. S naše strane nije se nikad na to išlo, da bud kako uplívamo na prava krune obzirom na mjesto gdje da se sastane sabor.

II. Nego poslie događaja, usljed kojih su odlučujući krugovi prije više godina obnašli, da sabor nesazivaju više u Poreč, smatrala bi javnost naglu promjenu u tom pitanju — sazov sabora našom privolom u Poreč — kao dokaz polučenoga sporazuma između većine i manjine saborske, što žalibože neodgovara istini.

III. Klub smatra stoga kao neophodno potrebito predhodan pogovor obiju klubova i ustanovljenje jednoga modus vivendi u kulturnom, jezikovnom i ekonomičnom obziru, u svrhu da se omogući hrv. slov. zastupnikom ulaz u sabor u Poreč.

Zaključeno i podpisano.

Vjekoslav Spinčić v. r.
predsjednik

Reklo se je također, da, ako bi Talijani rekli da nemogu govoriti u ime kluba, se miti razpravlja s njimi.

Spinčičeve bilješke:

Kod ministra predsjednika bar. Becka

dne 21 i 22. dec. 1906.

Dne 16. 12. bijah u Trstu kod namjestnika ja, i bijaše dr. Rizzi.

Dne 18. 12. bijah već u Beču ja, i bijaše dr. Rizzi.

Beck nas je imao zvati radi sabora, al nas nije zvao ni 18. ni 19. ni 20. Tek 21., dan kad su se imale pretrgnuti sjednice, vidiv dr. Rizza, pitah ga što je — pošto bih bio eventualno već toga dana putovao. On odgovori, da se je bio Becku javio, i da baš ovaj hip čeka da mu ustanovi dan i uru kada da se sastanemo, jer da bi i on eventualno otputovao. Pozvao nas je za večer 21/12.

Cieli njegov postupak bio je buršikozan. Kao da je opojen pobjedami, najzada, toga dana, oncm u gospodskoj kući.

Dr. Rizzi govorio je, kao da smo već blizu onoga što želimo u saboru; i pozivao se na zaključak sabora iz godine 1861. 10/4, pokojem da je talijanski jezik razpravni jezik u istar. saboru. Za to da je i vlada uvijek izjavljala, da je tal. jezik razpravni jezik.

Ja rekoh, da smo još daleko od onoga što bi morali imati. Za navedeni sab. zaključak iz 1861 da neznam, al i kad bi bio, da je ukinut tem. drž. zakonom 1867. I previšnja rješenja su tu, kojimi se je uništilo odluke sabora glede promjene § 13. pravilnika za ustanovljenje tal. jezika kao razpravnoga u saboru. Baš izjava vlade (dne 8. XI 1904.), da je tobož tal. jezik razpravni jezik u ist. saboru, iztjerala nas je tada iz sabora. Ta izjava je u protimbi i sa previš. rješidbami i sa tem. drž. zakonom.

Rizzi će na to, da vlada bi bila potvrdila promjenu § 13. glede razprav. jezik u ist. saboru iztjerala nas je tada iz sabora. Ta izjava je u protimbi i sa previš. rješidbami i sa tem. drž. zakonom.

Beck je slušao i neslušao. Reko je, da se sad nejma stvar porabe jezika riješiti. Sada da ide samo o to, da sabor privremeno za 3—4 dana zasjeda. Svaka stranka ostaje za sada kod svojega. Imalo bi se reći ovako: pak je skoro diktovao, a ja olovkom pisao tri točke. Četvrtu je dodao Rizzi. Ovu je Beck par puta pročitao, ili si dao pročitati, i napokon reko, da se nemože o njoj izraziti, da mora govoriti sa ministarstvom unutarnjih poslova. (Pošto je Rizzi bio pročitao svoju točku, je min. predsjed. pogleda na me, kao da hoće me čuti, a ja pokazah rukom na njega, da je sad na njemu red. I onda je čitao i reko da se nemože izjaviti.)

Beck je onda silio da svršimo, jer da ima s drugimi pogovor. (Došli su Vetter, Chlumecky, Kramar i još neki: Vetter se je kao naradovao da vidi zajedno mene i Rizza. Na to će Chlumecky: Lahko s ovimi pokazav na Rizza, al s ovimi se neda, pokazav na me. Ja ću na to Chlumeckom: Bili ste nam oduvjek, neprijatelj!).

Urečen bi drugi sastanak za dne 22/12. 1906. u 12 1/2^h.

S Rizzom išli smo onda u Knjižnicu i našli zaključak od god. 1860. ili 1861. glede tal. razpravnog jezika.

Sljedeći dan došao sam u prostorije minist. vieća. Skoro došao je sect. chef bar. Haerdtl, od minist. nut. poslova u predsoblje minist. predsjednika. Razgovarali smo se o stvari. Čitao sam mu one četiri točke. On kao da nije znao o čemu se radi. Nadošao je Rizzi. Razpravljali smo i zajedno s njim. Rizzi držao se je kao nedužno janje. Već da smo u saboru daleko došli. Nam da je skoro sve dopušteno. Jedino da je neriješeno pitanje glede predloga tečajem razprave. To da se ne može, jer on nerazumie, da bismo mu morali i tal. prevod dati. Ja ću na to da mu je tamo podpredsjednik, pak mu taj može pomoći. Rizzi će na to, dok ja predsjedam netrebam podpredsjednika. Ja ću mu žestoko: Vi nećete da podpredsjednika, makar je od Njeg. Vel. imenovan, pripoznati. U izkazih službenih (elenco), gdje su tiskani svi kapetani i podka-

petani, nejma naših. Vi nas nećete da priznate. Srdi me, što se ovako pravdo-
ljubivim pokazuje, a nepravedan je do skrajnosti: rekoh šecuč se, prema
Haerdtl, koj me je mirio, nek se toli ne srdim. Rizzi probljednua u svojem
jezuitizmu, govorio je: to je tako, dok se ne nagodimo.

Konačno došao je Beck.

Sjeli smo sva četvorica u njegovoj sobi.

Govorilo se je malo. Beck je odnekud došao, i nekamo je imao ići, i
izašao prije nego li smo mi iz sobe izašli. Nije pustio razpravljati, gdje je
pravo, gdje krivo. Tukao je samo na to, da bi ovo zasjedanje od 4 dana bilo
provizorno. Ja rekoh da nepreuzimam nikakva jamstva, da bi naš klub pri-
hvatio ove 4 točke. Rizzi reče, da nemože ni on preuzeti jamstva, al da se
nada da će njegov klub pristati. Odlučismo već tu, da ćemo držati klubske
sjednice, Talijani u Trstu, mi u Opatiji dne 23/12 i brzojaviti ministru pred-
sjedniku odluke već navečer toga dana. Ministar predsjednik ili (Haerdtl)
da će nam dne 24/12 (dati) odluku ministarstva glede sazova sabora. Mislilo
se je najme da će 24/12 izdati patent otvorenja, i za ist. sabor. Beck je stalno
mislio da ćemo pristati. (Poslije pogovora me je zvao i dao mi 4000 K za
školu u Trstu).

Tako se je gerirao. Stvar nije nimalo proučio. Htjeo je riješiti, tobož pro-
vizorno, onako na dvije noge.

— 0 —

Meni je sve skupa učinilo utisak, da naši Talijani hoće sabor, a da na
aust. ministarstvo njetko iz vana pritišće, ministarstvo izvanjskih poslova,
da njim se zadovolji, da tako bude manje prigovora sa strane Italije. Ministar
predsjednik mislio je, da će lahko polučiti šta hoće. K tomu njemu je to
malenkost. Dr. Rizzi stoji tvrdo na načelu, da ima u istarskom saboru biti
samo jedan razpravni jezik, i to talijanski. Kad mu se reče, da nejma jedan raz-
pravni jezik, u Češkoj, Moravskoj, Kranjskoj, Goričkoj, Dalmaciji, odgovara
da nijedan drugi sabor nije stvorio onakve odluke kakvu je stvorila većina
ist. sabora 1860., i da je to i c. kr. vlada priznavala sve do Hohenlohea.

Kad mu se reče da bi mogao s vremenom postati tako hrvatski, po za-
ključku većine sabsorske, onda odgovori da bi onda Talijani mrmrljali, kako
sad mrmrljemo mi.

Kad bi manjina reče Rizzi-u to priznala, onda da bi većina lakše po-
puštala.

Talijani hoće sabor i u Poreč, i diktiraju vladi uvjete.

Vlada njim popušta i više nego treba. Dok nije vlada sazvala sabora
u Kopar, Talijani bili su pripravnii selit iz Poreča u Pulu. (Porečani su već
govorili ob odšteti). Držali su da je vlada stalno odlučila. Pak su vidili, da je
popustila, ili da hoće popustiti, te su opet za Poreč.

Zadnji stad!} kod nas je ovo:

8. XI 1904. je vladin zastupnik odgovorio hrv. interpelaciju samo talijan-
ski. Mi smo tomu žestoko prigovorili. Vladin zastupnik je na to, kao na svoje
opravdanje, pročitao već pripravnii izjavu c. kr. vlade od 1887. po kojoj je
u ist. saboru tal. jezik jedini razpravni. Izašli smo i 9. XI 1904. pisali na-
mjestniku Hohenlohea, da nemožemo pojmiti protuslovja koje postoji izmed
toga postupka c. kr. vlade i izmed dviju previšnjih odluka te obećanja c. kr.
namjestnika da će urediti pitanje porabe jezika u saboru po načelu jezikovne
ravnopravnosti, i po načelu da u mješovitim pokrajinah ne može biti izklju-
čivo jedan razpravni jezik. On ce, rekao je bio, svu svoju auktoritetu porabiti da
se rečena načela u ist. saboru oživotvore.

1906. se je valjda i na njega činilo pritisak; a 16/12 906. i govorio je onako
njekako poraženo.

Ja sam dne 22. 12. 1906. prije odlaska iz Beča pisao bio dr-u Kramaru, da bih rad s njim govorio, a htjeo sam ga obavjestiti, za slučaj da ga bude li treba, molim za pomoć. Prekasno je kartu dobio. Pisao sam i poslao preporučeno ministru dru Pacaku priloživ prepis naše odluke 17/12 1906. i onoga što je Beck—Rizzi 22/12 1906. htjeo. Obavjestio sam ga da ga mogu zamoliti za zaštitu, ako bi trebalo i ako bi se nas sililo da idemo pod (Mendinsko) vješalo, u Poreč. Pisao sam i dr. Kramaru, da sam pisao dr-u Pacaku.

Kompara, Cozulicha, Andrijičića i dr-a Laginju pozvao sam brzojavno u klub. sjednici za 23/12. K tomu sam dru Laginji, za slučaj da nemože doći k sjednici, pisao ekspresno pismo, priloživ prepis propozicija Beck — Rizzi, i molio ga da brzojavno 23/12 svoje mnijenje reče.

— 0 —

Predmeti razprave sabora da bi bili, proračun, učitelj, zakonske osnove, činovnička zak. osnova, zak. osnova za liječnike, građevni red. Rizzi reče da daje poštenu riječ da nemaju ništa skrivnoga što bi razpravljali. — — — — (izostavljeno).

— 0 —

Spinčićeva bilješka:

Klubska sjednica 23. 12. 1906. kod mene u Opatiji.

Svi jednodušno, bez ikakvih osobitih razprava, kao samo o sebi razumljivo, odlučili smo da se na propozicije nepristaje. Kad bi »provizorno« bili, zašto nebi i drugda isti.

Gle prilog mjesto zapisnika.

Dr. Laginja odgovorio je pismeno: da nesmiemo uz onakve okolnosti ići.

Večer izmed 5—6 brzojavio sam iz ureda u Opatiji ministru predsjedniku Becku, ministru Pacaku i namjestniku Hohenlohe, koga sam bio dan prije izvjestio o klub. sjednici u Puli 17/12, i o pogovorih s Beck — Rizzom, i koj me je 23/12 brzojavno umolio, da mu priobćim zaključak našega kluba.

Pisao sam kratko pisamce ekspres također dr-u Kramaru.

Brzojavka glasi ovako:

Exelenz Ministerpresident Baron Beck — Wien

Der Kroatisch — slovenische Klub besteht auf seinem Beschlusse von 17. 1. M. und kann dem ihn vorgelegten Vorschlange nicht beistimmen. Seine Mitgleider Könnten nach Parenzo nur dann wenn ihren geseslich begründeten Forderungen entsprochen würde. Abgeordeneter Spinčić.

Isti brzojav je poslao Pacaku i Hohenlohe-u.

Propozicije od 22. XII 1906 sastavljene (diktirane) od strane Becka u prisutnosti dr. Rizzi-a, Spinčića i bar. Haerdtl-a.

»Für die Dauer der Session des Istrianer Landtages vom 27. bis 31. Dezember 1906 wird Folgendes vereinbart:

1.) Der Landtag wird nach Parenzo einberufen. Der Landeshauptmann garantiert für die Aufrechthaltung der Ruhe und ordnung im Landtage und ausserhalb desselben.

2.) Kroatisch eingebrachte Interpellationen werden vom Regierungsvertreter italienisch und kroatisch beantwortet.

3.) Damit (Punkt 1 und 2) wird kein Präjudiz geschaffen für die definitive Regelung der Beziehungen zwischen beiden Parteien, namentlich im Bezug auf den Sprachengebrauch im Landtage.

4.) Der Regierungsvertreter wir erklären, dass die Regierung durch den Punkt 2 dem Rechte des Landtages, eine Verhandlungssprache — umbeschadet der über den Sprachengebrauch verfassungsmässig begründeten Rechte-festzusetzen, in keiner Weise präjudizieren will«

Pismo i mišljenje dr. Laginja Spinčiću o propozicijama
za sjednicu kluba koja se održala 23. XII 1906.

»Dragi Vjekoslave

Nevideć najavljenog mi ekspresa, poslao sam još poslje 12 ura na poštu, da se je možda zametnuo. Ne, ne bijaše ništa.

Po podne imali smo — krasnu — božićnu slavu škole sa 700 duša bez pretjerivanja.

Tamo me je okolo 4 ure našao listonoša sa ekspresom, tvrdeć da je došao iza 2 1/2, jer je promet ove željeznice o Božiću izvanredno velik.

Računah, da nekoristi opeta brzjaviti, niti bi se moglo sve.

Znajuć tvoju skrupuloznost u ovim stvarima, pa i za slučaj da ste pristali, evo Ti moje mnjenje.

I. Točka prava bljutava retirada vlade tim gora, što nas povraća u P.(oreč) na samo tri dana i za stvari, kojih se jedna(ko) može obaviti mimo sabora, kao drugih godina, a drugo može par mjeseci i čekati.

Točka druga: poraz Hohenloha koj mi nesmiemo odobriti. Na prvo mjesto došao bi talijanski a tek na drugo, za milost hrvatski.

Treća: nakon prve i druge neima smisla.

Četvrta je: pobjeda većine kakve nije nikada do sad izvojevala; jer pravo za pravo ono (i okresano) znači: Ako Vi, većina, i mimo manijne, odredite poslovni jezik, puštajuć Hrvatom pravo da govore i interpeliraju u svojem, — ja, Vlada neprejudiciram tomu Vašemu eventualnom zaključku tim, da sada još (decembra 1906) odgovaram na hrv. interpelaciju također hrvatski, nakon talijanskog odgovora.

Tako bi u buduće Talijani stalno tumačili ovu vladinu izjavu.

Moje je mnjenje, da mi **nesmiemo** sliediti te stope.

Prosto njima nagađati se kako hoće.

Zdravo!

Pula 23. 12. 1906.

Matko«

Pismo dr. Matka Trinajstića upućeno članovima
kluba poslije sjednice kluba održane 23. XII 1906.

24 decembra 1906

Dragi druže!

Po nalogu našega klubskog predsjednika imam Ti priobćiti sljedeće:

Na njegov prvi brzjav za sjednicu u Pulu odazvali su se gg. dr. Dinko Trinajstić, M. Mandić i dr. Laginja. Drugi ili su se izpričali ili su bili izpričani nemogućnosti da se pozivu odazovu.

Na onoj sjednici je predsjednik priobćio, da bi vlada željela sazvatj sabor u Poreču, te bi nam za to odgovorila na naše interpelacije hrvatski.

Četvorica drugova su jednoglasno zaključili, da se na to odgovori, da ćemo mi u Poreč samo ako se med manjinom i većinom dodje do nekakova modus vivendi. Taj zaključak stvorili uvjereni da bismo i mi koji nismo ondje bili.

Kad se predsjednik vratio u Beč priobćio je taj zaključak putem namjesnika ministru predsjedniku, koji je pa preuzeo brigu da sazove gg. Spinčića i Rizzia na dogovor i pokuša sporazumiti nas.

Ondje su vlada i Rizzi predložili, da bi se moglo ugovoriti sljedeće:

»Za doba zasjedanja istarskog sabora od 27 do 31 decembra 1906 ugovara se ovo:

1) Sabor se sazivlje u Poreč. Zemaljski kapetan jamči za uzdržanje reda i mira u sabornici i izvan nje.

2) Hrvatski podnešene interpelacije biti će od vlade odgovorene talijanski i hrvatski.

3) Tim (točka 1 i 2) se nestvara nijedan prejudic za konačno uređenje odnošaja među obim strankama u pogledu porabe jezika u saboru.

4) Vladin će zastupnik izjaviti, da se sa točkom 2 nikako ne prejudicira pravo sabora da, bez povriede prava osnovanih u temeljnih državnih zakonih glede uporabe jezika, ustanovi razpravni jezik sabora«.

Na ovo je predsjednik naš sazvaio klubsku sjednicu ovdje za jučer dne 23. 12. 1906. pos. p., te smo na nju došli uz predsjednika M. Mandić, dr. Stanger, moj brat i ja.

Tu smo sa svih pet glasova zaključili:

1) da se na takav pakt nikako ne pristane, s razloga kojih si možete i sami pomisliti,

2) da se ne idje u Poreč niti onda ako bi vlada uzprkos nama sazvala sabor u Poreču i 3) da svatko odbije čak i poziva na sabor.

Toliko izvoli uzeti do znanja za svoje ravnanje.

Želeć Ti čestitati Božić i mlado ljeto i u ime svih drugova Te najsrdačnije pozdravljam. Tvoj

odani
dr. Matko Trinajstić

N. B. ovo može vriediti za
zapisnik sjednice.

Vjekoslav Spinčić v. r.
predsjednik

Zabilješka M. Trinajstića
olovkom:

»Ovako doslovce priobćio

Josipu Kompare

A. Andrijiću

S. Kozuliću

a dr. Laginji priobćio sam
jučerašnji zaključak«

24/12 906. dr. M. Trinajstić v. r.

Pismo dr. M. Laginje V. Spinčiću

Pula 19. II. 1907.

Dragi Vjekoslave!

Jučer smo govorili s dr. Rizzijem podulje.

On mi je ponovio:

1) Da će vlada odgovoriti na interpelaciju (hrv. ili slov.) najprije talijanski, a onda u jeziku originala. S tim da si se već i Ti u Beču, gdje li, izjavio sporazuman, ili bar neprotivio.

2) Obzirom na odgovor vlade također u jeziku originala (makar na drugom mjestu), pošto je to novost, da je potrebna izjava vlade (kakvu su oni predložili), jer 'bi inače ona koncesija dosta ex abrupto.

3) Sazov u Poreč, da je potrebit, makar je on osobno bio i radio za to, da se sve prenese u Pulu, a potrebit je zato, jer se za promjenu ustavnim putem nemože naći potrebita većina ni uz naše glasove.

4) Glede inicijativnih predloga i interpelacija, on osobno da je zato, da jih dotični zastupnik pročita u originalu, jer je tako već i bivalo.

5) Ostaju po njegovom sudu dvije poteškoće:

1) incidentalni predlozi tokom rasprava,

2) publikacija naših govora, predloga, interpelacija u saborskim izvješćima.

Glede prvoga, da bismo morali koncedirati, da jih dade prevesti i zato predložiti mu jih svakako, makar tekom rasprave, da jih ondje može dati prevesti, kad nepozna jezika. Glede publikacija, da je stalan, da većina neće pristati. On osobno da bi bio spreman, neka tiska to sve vlada (što se tiče našega jezika), uz prethodni dogovor, da predništvo sabora dotično i većina, neće ništa poduzimati ni prigovarati proti autenticitetu dotične vladine objave. U tom smislu da će odmah pisati Bartolu i Benatu, držeć da kad bi oni dva pristali, većina se nebi više protivila. — I da čemj javiti uspjeh, pak da će onda moći naš klub konačno reći svoju i ako se nedogovonimo obje strane, da će se morati u Beč k Bečku.

U daljnjem razgovoru rekao je:

a) da bi nam Porečani, kad bi to radi stranačkih odnošaja smjeli, da pače »činili feste« da se vratimo u Poreč, kamo li, da bi nam tamo što neugodna bilo.

b) da bi sabor mogao marča oielog i kasnije jeseni, mnogo toga učiniti i da bismo se počeli nekako ljudski susretati, kad bi uveli taj neki modus vivendi.

c) da će oni predložiti, osim nekih poboljšica za učitelje (koji da rogobore) još promjenu izbornog reda za pokrajinu (petu kumiju i odstranjenje nekih arhaizma kao na pr. da Pula s Vodnjanom skupa ima tek jednog zastupnika), da bi dotični odbor mogao biti permanentan i da bismo se mogli ipak možda u tom složiti. Osim toga da će ukinuti takse kao dužnost pojedinca, ali pošto se nemože biti bez 200.000 Kruna, da bi se repantile po (obćinama) prema broju učitelja (ja rekoh: prema onomu što se za kojeg učitelja troši). Osim toga, da bi se i drugih važnih stvari moglo raspraviti.

Vlada da je obzirom na nas zatezala sa sazivom sabora, ali da uvijek neće moći, pak će ga morat ipak sazvati. Oni da su već izjavili, neka ga razpusti, jer znadu, alko bismo mi i pojačani možda izašli, da ipak ostajemo još uvijek manjina, a vlada na koncu mora računati s većinama.

To je po prilici sve. Čim mi što javi dalje, makar ću Ti brzojaviti da sazoveš Klub.

Zdravo

Matko v. r.

Dr. Lodovico Rizzi, predsjednik sabora
kratko na posjetnici saopćava dr. Laginji da je sporazum na
bazi njegovih prijedloga **ne mogući**.

Pola, 21/2 907.

Onorevole Signor Collega,

Da una conferanza da me avuta con qualche deputato della maggioranza dietale risultò l'impossibilità di giungere ad un accordo sulla base delle Sue proposte.

Mi protesto com perfetta osservanza

Suo devotissimo
dott. Lodovico Rizzi
Capitano provinciale dell'Istria

Pismo dr. M. Laginje V. Spinčiću

Pula 21. 2. 907

Dragi Vjekoslave!

Evo Ti Rizzijev odgovor, suh, suh. Meni je drag, sačuvaj ga. Lopovi su svi skupa; evo on na pr. govori o mojih predlozih. Dočim je konac svega našeg razgovora bio taj da bih se tja osobno, ali bez ikogjeg uštrba za odluku kluba, eventualno zadovoljio i tim »da se naše stvari štampaju bar za neko vreme sa strane vlade sa karakterom autentičnosti, ali za interpel., predloge, peticije i t. d. stojah uvijek na našem stanovištu. Taj njegov odgovor je plod jučerašnjeg dogovora među njima ovdje, gdje čujem da bijaše Belli i Salata.

Da znaš, ja u Beč nebih mogao

Zdravo!

Matko v. r.

Izvodi iz Spinčićevih bilježaka za I—III 1907.:

Spinčić u svojim bilješkama kronološki bilježi što je dalje poduzimao u Beču u susretima s članovima vlade i ostalim političarima.

»Dne 21. 1. 1907. ulovio sam u sabornici (u bečkom parlamentu. Nap. V. B.) ministra predsjednika Becka... Čim se pozdravismo reče mi, da se na me srdi. Pitah, zašto a on će, vidite kako se srdim — smijao se je. Nego njemu je žao, da nismo išli za par dana u Poreč. Nebismo tu bili ništa izgubili. A bilo bi se na putu da se od Talijana štogod dobije. Ovako će bit vlada prisiljena od Talijana, da sazove sabor i proti našoj volji, mi nećemo doći, Talijani moći će raditi što jih volja. Ako nebi sazvala, onda bi Talijani položili mandate, pak bi sabor morao biti raspušćen. Odgovorih, da bi ona dva dana bila prejudicirala i za buduće. Talijani nebi i tako bili ništa popustili. Oni i uz nas rade što hoće, jer njim vlada sve potvrđuje. Nek raspusti sabor, nek se provedu izbori pošteno, tako da vlada neradi u prilog Talijana, pak će se viditi što će izaći. Vladajuća stranka je u toliko jaka u koliko ju drži c. kr. vlada. Beck svrši, da ćemo još govoriti o tom... (izpušteno).

Dne 26/1 večer u sabornici pozvao me je min. predsjednik i rekao da bi rad još kušati magodu; da će nas ponedjeljak opet pozvati, mene i Talijane. I opetovao je da smo zlo učinili što nismo bili došli. Rekoh mu, nismo mogli. Drugovi su se smijali kad su čuli Beckove propozicije. Al da će Talijani mandata položiti. To ostaje jedino, rekoh. Ima u Istri također stranka, a na čelu njoj dr. Gambini, koja hoće s nami pravedan modus vivendi, do-

čim nas vladajući nesmatraju za prave državljane. Da ćemo dakle dne 28/1 907. tražiti modus vivendi s njimi.

Odaljih se ogorčen. On pozove Šušteršića, pak je njemu pripovjedaio, kako smo pogriješili, i razlagao propozicije, i kako su tobož, osobito hrv. odgovor, povoljne za nas. Rekoh Šušteršiću da je to smješno, i nek nemisli da je tako pravo. Reče da on me nenagovara na ništa. I ako se ne nagodimo, da će trebat da sabor nesazove.

Dne 29/1 907 poslie 1. po podne, razgovarah s Pacakom. Uputih ga u pitanje našega sabora, i umolih za pomoć kad bi ga za to mogli. Reče mi: Hoću drage volje, svako doba.

Skoro ga pozove Beck na jednu rieč. Pošto se Pacak vrati, pripovjedi mi, da ga je Beck pitao, što tja tražim. Pacak mu reče, a Beck će na to, da smo učinili veliku pogrešku što nismo htjeli u sabor koncem 1906. Ja Pacaku razložih da nije tako.

Oko 6. na večer 29/1 907 bili smo pozvani k ministru predsjedniku Becku: Malfatti, Rizzi i ja.

Najprije je išao k njemu Malfatti. Vrativ se ovaj reče nam, da ga je nagovarao nek bi išli talijanski zastupnici Tirola u sabor, da razprave bar njeke predmete.

Onda Rizzi i ja. Minist. predsjednik Beck reče po prilici: Znam da Vas neću nagoditi, pozvao sam Vas samo za to da Vam na srce postavim kako bi bilo dobro da sabor zasjeda. Nek se sastane makar da samo njeke predmete razpravi za koje bi se već prije stranke sporazumile, na pr. izborna dužnost i što drugo. Stojeć daleko jedni od drugih, nećete se nikad sporazumjeti, a pučanstvo će trpiti. Budete li u saboru, uputiti će se sporazumak... Moć ćete kako u Moravskoj izabrati komisiju, koja će o sporazumu razpravljati. Koliko put su se razbili, pak opet dogovore nastavili, i konačno sporazumili se.

Tako bi mogli i Vi. Ja sam uvijek pripravan posredovati ili uputiti namjesnika da on posreduje.

Rizzi će na to: Vam je već mnogo toga uspjelo, što se je činilo nemoćim, možda će i to. Sad su druga vremena. Naši držim su sporazumu skloniji nego li bijahu u prvanja vremena. Dat ćemo se svi skupa pod Vašu zaštitu.

Min. predsjednik je na to govorio, kako je težište u Českoj, kako ali sada prelazi na alp. Njemce; kako bi i manje skupine zastupnika mogle uplivati, na pr. Hrvati, Jugoslaveni i Talijani. Sad prelaze preko nas na dnevni red, onda bi nas uvažavale veće stranke.

Molio nas je nek upriličimo da se naše stranke dogovore za sastanak sabora, i u koju svrhu.

Ja rekoh: da bi mogli početi dogovarati dr. Rizzi i dr. Laginja, i možda uspjati.

Rizzi odmah zadovoljan, a Beck: mein alter Freund Laginja!

Do 15/2 907. imali bi se sporazumiti ta dvojica odnosno klubovi. Ako bi se, Beck će učiniti za što se porazumimo, a možda bi i što osobito za pokrajinu učinio, kad bi ga sporazumno pitali.

Ako se ne bi sporazumili, onda bi obje stranke poslale Becku svoje spomenice, da jih prouči, i da nas oboje pozove u Beč tamo poslie 20/2. 907 i kuša »die Verständigung...« toliko da bar skupa dođemo, i izaberemo odbor za sporazum.

To sve javio sam 31/1 907. dr. Laginji na znanje i ravnanje kod pogovora s Rizziem. Priložio sam pismu prepis klubske odluke 1. okt. 1905., i one od 17/12 906. u Puli.

Dne 17/2 907 reče mi dr. Laginja da Rizzi nije još s njim govorio, nit tražio da govori.

Razgovarali su 18/2 907. Dr. Rizzi je dr. Laginju posjetio, i rekao mu je svoje mnijenje glede svih jezikovnih pitanja u saboru.

Dr. Laginja mi je to posebnim pismom 19/2 priobćio. Stalno sam držao da ćemo morati držati klubsku sjednicu.

Dne 21/2 poslao mi je dr. Laginja posjetnicu dr-a Rizzi, kojom veli da nije moguće doći do sporazuma. Ja to dobih 22/2 i počeh odmah pisati spomenicu za Becka. Nisam je svršio, pa sam mu pisao da će naše mnijenje slieđiti za koji dan.

Po podne 22/2 907. sjednica Družbe.

Sutra dan, 23/2 sjednica obč. zastupstva u Kastvu.

Tu večer dobih od dr. Laginje brzozavku nek budem sutra dan u Trstu. Išao sam.

Dr. Laginja i ja kod namjestnika po prilici od 11—1 dne 24/2 907.

Pripovjedili smo mu što se je zadnje dane dogodilo. Tumačili smo mu da više popustiti nemožemo. Čudno bilo nam je, da je Rizzi isti dan, 21/2 pisao dr-u Laginji da sporazum nije moguć, a namjestniku, da bi on mogao garantovati za većinu, da će bit zadovoljno da se čita predloge i interp. hrvatske, i da vlada tiska hrv. podneske; te da se prihvati sve 4 točke ustanovljene u konferenci s Beckom prije Božića. Izjavili smo se osobito proti 4-toj koja sadržaje protuslovlje. Dr. Laginja mu je govorio o tom da bi se jedno 3 Hrvata i kakvih 7 Talijana konstituiralo u centum. Na to ja pripomenuh o misli da bi moglo biti u saboru 4—5 vlad. pravednih zastupnika koji bi odlučivali. Govorilo se je i o event. raspustu sabora, o novih izborih, i o sanšah. Reklo se da ima i drugih Talijana u Istri, osim vladajućih. Možda bi se sabor u jeseni sazvao, sada ne.

Namjestnik je priznao opravdanost našega stanovišta, pače njegovo je stanovište, da u pokrajinah sa više jezika nemože biti jedan razpravni jezik.

Uzeo je na se zadaću obavjestiti dr-a Rizzi-a o tom da mi ne pristajemo na toč. 4. pogovora sa Beckom prije Božića, nit možemo niže ići nego smo išli.

Na moj naročiti upit, reče mi, da netreba da ja Becku pišem, kako bi se imalo usljed pogovora u Beču; da će Becka on obavjestiti.

Ipak sam Becku 27/2 907. pisao da odpada moja spomenica poslie pogovora s namjestnikom, tim više što mi je zahvalio na pismo 23/2 pismom 26/2 i rekao da očekuje dalje viesti. Spomenicu sam ipak dokončao za svak slučaj, dne 28/2 907.

Namjestniku sam 25/2 907. poslao prepis cedulje Rizzove na Laginju, nek ju prisposadlja sa pismom što ga je njemu pisao.

Dne 9/3 bijah u Puli. Dr. Laginja mi reče i pokaza brzozavku namjestnikovu kojom molí da on ili ja dođemo 10/3 u Trst. Išli smo oba. U Trstu 10/3 907. Namjestnik se je baš vratio iz Beča. Rekao je, da nam priobćuje svoju odluku, po kojoj je vlada voljna sazvati sabor u Kopar i tamo odgovoriti u I. ili II. sjednici hrvatsku interpelaciju hrvatski — dakle vratiti se tamo gdje se bijaše maja 1905.

Primismo na znanje. Reče nam da će nam poslie podne javiti što će Rizzi, koga je iza nas očekivao.

Poslie podne dobio sam pismo od namjestnika, gdje veli da će Rizzi sriedu odgovoriti. Dne 12/3 dobio sam od namjestnika pismo u kojem javlja, da je Rizzi već 11/3 odgovorio — tj. dao u njegove ruke pismenu demisiju.

S vrhom marča 1907. pripovjedao mi je učitelj Rajčić, da je namjestnik rekao učiteljem, prosećiv ga da čini sazvati sabor, ovoliko: dok nesvrše izbore za car. vieće, ni govora o tom. Poslie tih izbora pozvati za posliednji put predstavnike obiju stranaka i nastojati nagoditi jih. Ne uspijem li, predložiti ću raspust sabora.

Nedelju dne 7/4 pripovjedao mi je namjestnik da je dr Rizzi bio dan prije na namjestničtvu i kazao pismo kojim ga Beck poziva da dodje u Beč,

pošto da je čuo da kani demisionirati. Schaffgotsch i namjestnik su se tomu čudili pošto da imaju u rukah demisiju Rizzovu, i da su o tom izvijestili ministra — predsjednika. Pod utiskom te vesti ja sam pisao prilično razdraženo pismo Eks. Pacaku (nije mi ga htjeo preporučiti, jer bijaše nedjelja poslie 5 sati). Pripravio sam mu gornje, i da je Rizzi u Beču, pak dodao:

Nek se neigraju s nami. Mi si nedamo već činiti s nama što hoće. Vlada je proigrala u Dalmaciji. Hoće li sad postupkom u Istri po stoti put dokazati da se od nje nejmaju ničemu nadati?! Rizzi je demisioniral jer neće pravo ni zakona. Valjda neće to i Beck potvrditi. Beck je obećao pred svjedoci pravedno uređenje sabora u Istri.

Obećao je također objektivno postupati kod izbora. Rizzi stalno traži od Becka pristrani postupak u prilog Talijanom. (Beck je obećao slovensku školu u Trstu u interparlam. doba još je nema). Molim Pacaka nek se zauzme za Hrv. i Slovence u primorju potlačene.

13/4 bio sam u Trstu. Želio sam govoriti s namjestnikom, al da je otišao u Štajersku, a od tamo da će valjda za 1 dan u Beč.

Možda i radi našega sabora. Pitao sam Schaffgotscha radi sabora. On mi reče da Rizzi nije s njim govorio, da nezna. Ipak kao da sam mu iztrgnuo iz ustiju: **da će Rizzi valjda uztegnuti demisiju.**

Od tada ništa dulje vremena.

Obavili su 14. i 23. aprila izbori za car. vieće na temelju sveopćeg izbornog prava. Pokazalo se je da komoraši, većina sabora, nejma ni 1/4 pučanstva iza sebe.

Samo jednom tje Beck meni reko da smo mogli pristati na njegove propozicije od jenara 1907. Rekoh mu da nismo.

Najpravednije bi bilo razpustiti sabor.

Za septembar bili su sazvani svi sabori.

Istarski ne.

Dne 30/8 907. imala je svoju konferencu sab. većina u Trstu. Odlučila je tražiti od vlade, da sazove sabor. Prikazuje se kao jaganac. Slično i dr. Rizzi kao zem. kapetan, nit ovi nekažu da bi položili mandate, nit se Rizzi spominje da je već 11/3 907. dao svoju demisiju.

Za 8/9 907. po podne pozvao je Schaffgotsch brzojavno mene, dr. Laginju i M. Mandića na pogovor. Došli smo dne 9/9 907, prije Mandić i ja, pak dr. Laginja. Ja sam mu priobćio zadnji stadij, stanja, i ostavio prepis spomenice što sam ju bio 28/2 907. sastavio za ministra predsjednika. Tu su i uvjeti, pod kojimi bismo u sabor u Poreč. O tom reče Schaffgotsch, da nije ovlašten razpravljati. Pita nas jedino, bismo li u sabor, ikad bi se sazvao u Kopar, i kad bi se prišlo (u prvoj ili drugoj sjednici) odgovarati na hrvatske interpelacije hrvatski. Moli nas da pristanemo na to, u interesu zemlje. Stavljajući nam u vid gospodarske podpore, bezkamatne posude za obnovu vinograda, i slično, kako je meni i dr. Rizzu obećao Beck koncem sječnja 1907. Pošto je vlada potvrdila izbornu osnovu za Goričku povoljnu samo Talijanom, pošto je potvrdila također razne zak. osnove ist. sabora nam nepovoljne, u nas se rađa sumnja, da hoće talijanska većina sabor samo da prekroji izbornu osnovu na svoju, da bude naših još manje. Schaffgotsch reče, da je vlada za to da se izborni red pusti kakav tje, i pridoda mu se peta kurija. Ovu nek, Talijani kroje kako će za njih neće dobro izaći. Inače vlada neće potvrditi nijedne izborne osnove na koju nebi i mi pristali.

Rekoh mu na dalje, da nam ne koriste, pače se proti nam uporbavaju državni novci, ako idu kroz zemaljski odbor i kroz talijanske občine. Reče da će se podpore davati direktno sa strane vladinih organa.

Htjelo da mu dademo izjavu u ime kluba, da pristajemo, al nehtjedomo, nego obećasmo do utorka 10/9 907.

Govorih s M. Mandićem, dr. Laginjom i Komparetom. Svi tri pristaju — mnom biti dosljedni; kad smo u istom stanju maja 1905. bili u sabornici. Brzozavih Cosulichu i Andrijiću:

»Brzozavi meni hotel Balkan pristaješ li sazov sabora na temelju stanja maja 1905., Kopar odgovor također hrvatski interpelacija. Spinčić«.

To isto malo s više rieči pisah dr. Trinajstiću i dr. Stangeru. Cosulich brzozavno pristaje. I dr. M. Trinajstić i Stanger, pak i Dinke, Andrijić samo na temelju ravnopravnosti.

Dne 10/9 907 priobćih Schaffgotschu, da većina pristajemo sa stanjem maja 1905. dakako za sada.

Pripomenih, da nejmam nikakve prave vjere u sabor za nas, jer kao da i sa strane vlade neugodan vjetar puše: potvrdile su se njeke zak. osnove u zadnje doba, proti kojim smo se svojedobno razložno pritužili; dalo se je tal. školu u Sv. Ivanu, a nije slov. u Trstu; dalo se je potvrditi izborni red za Goričku prem za Slovence nepravedan.

Pitao je koje zak. osnove istarske, al smo razgovorom prešli dalje. Za tršč. slov. školu da se nemože prisiliti. Izborni zakon za Goričku su i Slovenci glasovali, a namjestnik je zadovoljan gdje se izborni zakon proširi. Da nejmam zla vjetra proti nam.

Reče mi, nek, ako imademo kakove želje, dademo jih za vrieme sab. za sjedanja vladi na znanje.

Rekoh, da bismo radi vlad. povjerenika, koj će objektivno postupati i izvješćivati. Schaffgotsch reče, da će bit dosadanji, da što će sada mienjavati, i da je Slovenac. Jest, rekoh, koj je našem narodu u Vol. kotaru više škodio nego li iko drugi. Izvješća o prizovih u saboru manjkava, ne objektivna. Prikrivaju Talijane. Nek slobodno reče Fabiani-u, da sam ja to rekao. Da će mu naložiti da bude objektivan.

Dr. Rizzi da će doći u 4 sata k njemu. Brzozaviti će mi u Opatiju 11/9, da ili ne. Pisah mu poslie 4. nek mi javi do 5 3/4 u hotel Balkan. Ako bude trebao razgovor s klubom nek pozove M. Mandića.

Na moj upit sa posjetnicom, odgovorio mi je 10/9 Statthaltereii Vice-president dr. Graf Schaffgotsch ovako: »počastvuje se naznaniti Vašemu prebлагороду, da je sve u redu. Sa srčnim pozdravom« (sva korespondencija u spisu nap. V. B.)

Klubska sjednica

U Kopru dne 19/9. 907.

Prisutni: Spinčić, dr. D. Trinajstić, Andrijić, dr. M. Trinajstić, Mandić.

Predsjednik pozdravlja drugove i otvara sjednicu. Kaže kako nas je nekoje Schaffgotsch pozvao na dogovor i kako nam tje predložio da se sazove sabor i pod kojimi uvjeti; on je već stalno dogovarao sa većinom; pripovide kako se je sporazumio sa članovi kluba te je većina bila uz poznate uvjete za sazov.

Dr. Đinke Trinajstić pripovieda kako kam većina pakrenuti pitanje opskrbe vode za cijelu pokrajinu.

Mandić pripovieda o svojem dogovoru sa podnamjestnikom glede sazova sabora, glede rada, predloga i td. koji vlade toli zem. odbora i većine.

Predsjednik čita predloge dra Laginje, koji se imadu postaviti u današnjoj sjednici u pitanju biede, staviti će se predlog na vladu i na zem. odbor.

Predsjednik pripocuje, da se je dogovorio s predsjednikom kluba većine o izboru članova u pojedine saborske odbore.

Kopar 19/9 907

Mandić v. r.

Klubska sjednica

U Kopru 25/9 — 907

Prisutni: Spinčić, dr. D. Trinajstić, Kozulić, Stanger, Kompare, Andrijičić i Mandić.

Pretres dnevnoga reda današnje sjednice.

Pretresa se sve točke dnevnoga reda i opredieki se ikod koje će točke koji govoriti.

Referat u pojedinih odborih:

Odlučeno: pošto se u financ. odboru zahtjevalo, da naši članovi referiraju samo talijanski, da traže, da mogu uz talij. referat, progovoriti i hrvatski, ako bi većina na svom zahtjevu ustrajala, da otklone referat, ako bi svakako zahtjevali, da moraju referirati, neka polože čast odbornika.

Upit na vladu: Zaključeno, da Mandić upravi upit na vladu u poslu demisije zem. kapetana.

Andrijičić pročita interpelaciju što je zem. odbor mimoišao obć. glavara povjerio njegov posao seoskom glavaru u poslu gradnje ceste.

Odluči se da se bira odbor za izb. reformu, i da se iz kluba unj odašalje drugove Laginju, dr. Dinka Trinajstića i Spinčića.

Kopar 25/9 — 907

Mandić v. r. Spinčić v. r.

Prema obećanju učinjenom dne 23/9 907. priobćio sam dru Bubbi (a već prije dru Bartoli), kako stvar stoji po naših zapisnicih, i što smo danas 25/9 907. odlučili. Naročito sam mu rekao, da, ako su nas izabrali u odbore samo pod uvjetom da referiramo i kao referenti govorimo samo tal., onda smo pripravnih položiti mandate u odborih. Dr Bubba (a već prije dr. Bartoli) reko je, da nek ostanemo u odborih, i otklonimo referate.

25/9 907

Spinčić v. r.

Klubska sjednica

održana u Trstu 25. 9. 1907. u prisutnosti članova: Spinčić, Mandić, Dr. Trinajstić, Stanger, Kozulić, Kompare, Andrijičić.

Razprava o izb. preosnovi za zemalj. sabor. Članovi odbora imaju već u prvog odb. sjednici pitati vladu, bili podastrla na sankciju zak. osnovu na temelju sveobćega i jednakog izb. prava.

Razpravljalo se je poglavito o pitanju: Bili bilo bolje da ostane stara izb. reforma, ili da se ide do skrajnje mjere, pak pusti Talijanom većinu, ako i posve neznatnu. Ostati kod stare značilo bi nadržajstvo, premda bi se moglo i za to biti, ako se znade da bi vlad. stranka došla u manjem broju, da ova nije zvana poslie 14. maja 1907. da stvara nove zak. osnove.

Ako se hoće novu izbormu reformu, onda će se morati — vele njeki — pustiti Talijanom većinu, jer ovi iz ruku neće dati, jer neće pristati na zakon po kojem bi bili u manjini. Dr. Dinko n. pr. misli, da bi moglo biti izbornih zastupnika Talijana 20, maših 18, i ik tomu 3 biskupa. Talijani teško da bi ni na to pristali, jer bi se tobož bojali biskupa; i jer 20 njih nebi bila natpolovična većina sabora. Prema istomu bi 4 asesorska mjesta bila podieljena: vel. posjed i trg. komora 1, gradovj 1, lad. obć. 1, V kurija 1, i nebi se smjelo odlučivati ako nebi bilo prisutno bar 3 asesora. Prema istomu bi broj zastupnika V kurije imao iznašati polovicu svih zastupnika, prema drugim trećinu ili što takova.

Porez u grad. i seoskih općinama bi se sniziti.

Svakako bi se imali stvoriti zakoni, po kojih nebi jedni druge majorizirati mogli.

Odlučili smo, da ćemo naše stanovište precizirati, kad dođe dr. Laginja, i pošto čujemo pouzdanike stranke, koje sam sazvao u Trst u »Nar. Dom« za ponedjeljak dne 30/9 1907. u 10 pr. p. Dr. Laginji smo na njegovu brzojavku odgovorili, da je izabran u odbor i da ćemo iznijeti naše stanovište kad dođe, a to neće do ponedjeljka dne 30/9.

Spinčić v. r.

ZAPISNIK

sastanka pouzdanika, održanog na 30 rujna 1907 u Trstu u prostorijama Slavjanske Citaonice.

Prisutni:

Zastupnici: Spinčić, Mandić, dr. D. Trinajstić, dr. M. Trinajstić, Andrijičić i Kozulić.

Od pozvanih:

Buje (Kaštel): Jos. (Ivan ne Josip. Nap. V. Bratulić) Mandić-svećenik

Buzet: Fr. Flego — načelnik

Dekani: Jos. Piciga — načelnik

Ant. Kašanc — opć. savjetnik

Iv. Vrh — opć. savjetnik

Doline: »N« Pangerc — posjednik

Kopar: A. Ahti — poslov. posujalnice

Sonc — kapelan u Boljuncu

Pazin: Dr. Š. Kurelić — načelnik

Dr. Lj. Tomašić — odv. kand.

Pula: Lacko Križ — trgovac

Sv. Petar u Šumi: L. Šloković — župnik

Sv. Vinčet: Jos. Svetličić — učitelj

Tinjan: Š. Defar — posjednik

Trst: Dr. G. Gregorin — odvjetnik

Dr. Slavik — odvjetnik

Dr. Mandić — liječnik

Dr. Jos. Mandić — odv. kand.

E. Bonefačić — trgovac

Volosko: V. Tomičić — posjednik

Vodnjanstina: Iv. Vinodolac — svećenik

Novinar: Dr. Cihlař — suradnik Balkana.

Ukupno prisutno 28 osoba.

U 10 1/4 pr. p. otvara sazivač sastanak pozdravom na prisutne te tu maći svrhu sastanka. On, zast. prof. Spinčić, raščinja u tančine novopredloženi izborni red te otvara raspravu o istom. U prvom redu pripovijeda rezultat prve sjednice odbora ad hoc imenovanog od sabora. Tok tih sjednica imao je biti tajna, ali kako je »Il Piccolo« donio predloge talij. odbornika tako će on danas iznijeti predloge naših odbornika. Ti predlozi jesu:

1. Da li bi vlada dala na odobrenje zakon o općem, jednakom, tajnom i izravnom pravu glasa za našu pokrajinu.

2. Da zemaljski odbor podnese imenik članova velikoga posjeda i jednu topografsku skicu Istre.

3. Da zem. odbor izradi izkaz o neizravnim porezima.

4. Kako bi se vlada držala prema predlogu da se iz V. kurije izključe svi oni koji već u kojem drugom razredu imaju pravo glasa.

Ad 1 i 4 je Namjesnik obetao izjaviti se na slijedećoj sjednici izbornog saborskog odbora. Na to imenuje zapisničarom dr. Lj. Tomašić. Citaju se prispjele izjave i resolucije a te su: (Krk: dopis 28. 9. 07. Dr. Antončić i 44 potpisa

Pula: izjava radnika slav. narodnosti.

Boljunc: „ zaupnika od 28. 9. 1907.

Podgrad: resolucija od 29. 9. 1907.

Volosko: pismo dr. Janežića i Pošćića.

Trst: „ dr. Rybara.

Kastav: občina brzajavlja ./.

Razvija se trijezna izmjena misli o izbornoj reformi, taktici već upućenoj i onoj koju će imati naši zast. da slijede. U raspravu utiče veći dio prisutnih.

Naglašuje se da ovdje iznešeni nazori dotično zaključci imaju služiti kao kaziput našim članovima izbornog saborskog odbora te ih imaju primjenjivati prama momentu i prama duhu a ne doslovnom sadržaju istih.

Načela i zaključci prihvaćeni su ovi:

1) jednoglasno se odobrava (na predlog dr. M. Trinajstića) što je predsjednik sabor, kluba sazvaov ovaj dogovor;

2) jednoglasno se izjavlja da je predmet dnevnog reda važan te vrijedan rasprave a da je način rasprave, poduzet od sazivača, za to prikladan;

3) jednoglasno se zaključuje, (iza dulje rasprave a na predlog dr. Tomašića) da se izbornu preinaku, kako je saboru predložena, iz razloga shodnosti ne ima odbiti a limine;

4) izrazuje se beziznimno mnijenje da se u prvom redu imade tražiti — opće, jednako, izravno i tajno pravo glasa a tek u nemogućnosti postignuća toga, da se prihvati izborni red na temelju kurija, ali u moguće najdemokratskijem obliku.

5) O razmjeru mandata raspravljalo se je na dugo i to u dvojakom smjeru o podjeli mandata na kurije i na narodnosti.

Gledom na kurije izrazilo se je ovo: Ako iz pete kurije budu isključeni oni što glasaju u kojoj od drugih kurija, da V-a kurija bude imala najviše 1/4 svih glasova t. j. mandata; ako li ne budu isključeni, da peta kurija bude imala što veći broj mandata, najmanje četvrtinu a najviše polovicu od svih mandata. Načelo je da ta kurija bude što obilatija.

U kuriji veleposjeda da biraju oni koji plaćaju najmanje 100 K. zemljanine, a ta kurija da bira 3 zastupnika.

Trg-obrtn. komora bira 1 zast.

Za gradove: imade se tačno ustanoviti na novo što tamo spada, te se pod gradom imade razumijevati cijela porezna občina;

U IV kuriji porez je ovisan o sastavu V-e kurije: ako u V kuriji biraju svi t. j. koji biraju i u gornje kurije, tada se imade u IV kuriji sniziti porez na 2 K., inače ima biti 10 K.

Gledom na broj zastupnika prama narodnostima većinom glasa prihvaćeno je mnijenje dr. D. Trinajstića:

da se ide tako daleko u susret dok bude zajamčen svestrani napredak hrvat. slov. naroda u zemlji t. j. da se ide i ispod polovice u razmjeru 20:19 ili 20:18, t. j. da se proti volje naših ne može zaključivati. Uz to se imade isticati načelo da nam ide po pravu barem polovica — kao minimum.

Kotari imaju biti jednoizborni t. j. koliko zastupnika toliko kotara.

Imade se paziti da ne bude prevelik broj zastupnika, obzirom na time skopčane terete.

Kao junktim imade se tražiti:

1) da u zem. odboru budu 2 naša prisjednika te da zaključci budu valjani samo od sjednice u kojoj su uz predsjednika prisutna još i 3 druga člana.

2) Kulturno i školska vijeća imadu biti razdijeljeni u smislu da bude od svake narodnosti polovica članova. O. činovnici i svećenici mornarice imadu pravo glasa.

Time se je svršila rasprava o izbonnoj preinaci.

Predsjedatelj je obetao, da će sazvati druge slične dogovore u slučaju da se saborski pregovori produlje te dadu predmeta raspravljanju.

Na to se raspravljalo o drugim važnim pitanjima koji zasjecaju u saborski rad.

Tako je izrečeno:

na predlog dr. S. Kurelića: da za uzdržavanje škola imade se uvesti svuda jednaki namet bez obzira na to da li jur postoje škole;

na predlog Svetličića: da se novopredložena izb. preinaka imade tiskati u »N. Slogi«.

Uz obećanje prisutnih da tok rasprave imade ostati tajnim, diže predsjednik sjednicu u 2 s. po p.

Dr. Lj. Tomašić, v. r.

Protocollo

della Commissione speciale per l'esame del regolamento di riforma elettorale

assunto a Capodistria addì 25 settembre 1907, presenti tutti i suoi membri Signori Dott. Matteo Bartoli, Dott. Felice Bennati, Dott. G. Bubba, Dott. M. Laginja, Dott. T. Sbisà, Prof. L. Spinčić e Dott. Dom. Trinajstić.

Precendendosi alla costituzione della Commissione riescono eletti, a Presidente, il Signor Dott. G. Bubba, a Segretario, il Sig. Dott. T. Sbisà.

La Commissione fissa quindi la prossima sua adunanza addì 27 corr. ore 9 ant.

Il Presidente
Dott. Bubba

Il Segretario
Dott. Sbisà

Protocollo

della Commissione speciale per l'esame del regolamento di riforma elettorale

assunto a Capodistria, addì 27 settembre 1907, presenti i signori Dott. Bubba, quale presidente, Dott. Sbisà, quale segretario, Dott. Bartoli, Dott. Bennati, Dott. Laginja, Prof. Spinčić, e Dott. Dom. Trinajstić, e coll'intervento di S. Serenità il Sig. Principe Hohenlohe, Luogotenente del Litorale, del sig. Dott. Rizzi, Capitano provinciale dell'Istria, e del Sig. L. Fabiani, i. r. Consigliere di Luogotenenza.

Il Presidente porge il saluto e gli ossequi della Commissione a S. Serenità il Sig. Luogotenente, ringraziandolo del suo intervento, dal quale trae

auspici a sperare, che il Governo vorrà accordare il più largo appoggio ai lavori della Commissione.

Riassunti quindi brevemente i criteri fondamentali del nuovo regolamento elettorale, invita la Commissione ad accingersi al suo compito, con spirito di concordia, facendo voti, che fra i due partiti nazionali, sia raggiunta un'intesa, quale reclamata dagli interessi della Provincia. Il Luogotenente, ringrazia dei sentimenti espressigli, e, mentre assicura, che all'opera della Commissione non mancherà l'appoggio suo e del Governo, esprime alla sua volta la speranza, che si possa addivenire ad un accordo su tutte le questioni, che ora dividono le differenti stampe della Provincia, accentuando il sommo interesse, che da ciò dovrà derivare alla Provincia, la quale in tal caso potrà fare certo affidamento sull'appoggio del Governo, disposto di venire largamente incontro ai suoi svariati bisogni.

Capitano provinciale si associa ai precedenti oratori ed esprime eguali sentimenti.

Prof. Spincic si associa pure ed esprime anch' egli la speranza ed il desiderio che sia raggiunta, su eque basi, un'intesa.

Osserva quindi, che alle sedute giuntali, in cui venne pertrattato sul nuovo regolamento elettorale, non poté intervenire, perchè non invitato, l'Assessore Dott. Trinajstić. Protesta contro l'omesso invito e propone, che siano rassegnati alla Commissione i protocolli giuntali riflettenti la riforma elettorale.

Capitano provinciale dichiara che se l'Assessore Dott. Trinajstić non venne invitato alle sedute giuntali, in cui si pertratò sul progetto di riforma elettorale, ciò in parte si connette alle condizioni anormali, che la Commissione ha appunto il compito di togliere, e in parte al fatto, che l'assessore Dott. Trinajstić raramente si trova a Parenzo, mentre egli non fa inviti e seduta, che agli assessori trovantisi nella sede degli Uffici provinciali. In quanto alla proposta che siano esibiti i protocolli giuntali relativi, dichiara di essere pronto di presentare i protocolli richiesti, osservando però che non contenendo i protocolli giuntali altro che i deliberati presi, non presentano per la Commissione alcun interesse.

Prof. Spincic replica, e propone quindi che alle sedute della Commissione abbiano accesso pure gli altri deputati e i rappresentanti della stampa.

Dott. Bartoli pur non opponendosi alla proposta osserva che alla stesa si oppongono le disposizioni del regolamento dietale.

Prof. Spincic recede dalla fatta poposta ed interpella quindi il Sig. Luogotenente, se un regolamento elettorale basato unicamente sul suffragio universale potrebbe ottenere l'approvazione del Governo ed essere sanzionato.

Luogotenente risponde di non essere autorizzato a dare in proposito a nome del Governo informazioni precise. Esprime il suo personale convincimento, che in fatto di riforme elettorali per le Diete, il Governo si atterrà ai criteri de esso già esposti in parecchie occasioni. Tuttavia osserva di essere disposto, ove lo si desiderasse, di ripetere una risposta precisa dal Governo centrale.

Prof. Spincic prende atto della risposta e si dichiara soddisfatto.

Dott. Laginja si associa a quanto proposto dall' onorevole Spincic e rileva che la minoranza dietale non può accettare il progetto di riforma elettorale tale e quale presentato dalla Giunta, ma lo accetta semplicemente quale base di trattative e anche ciò a due condizioni:

che dal Governo si abbiano previamente dichiarazioni esplicite, fin dove esso Governo acconsentirebbe all'allargamento del dritto di voto entro la cerchia delle signole curie elettorali, e fin dove acconsentirebbe sia ridotto il minimo d'imposta nelle singole curie per il diritto di voto.

Propone quindi che agli atti della Commissione sia aggiunto un prospetto dimostrante l'ammontare delle imposte indirette.

Dott. Bartoli osserva che sarà difficile al Governo dare risposta precisa alle domande del dott. Laginja, giachè queste riflettono dettagli e a rispondervi il Governo dovrebbe esaminare l'intero regolamento di riforma.

Capitano provinciale rileva, che non dovrebbe esservi difficoltà ad abbassare pei foranei il minimo d'imposta. Propone, che alle sedute della Commissione sia fatto intervenire il referente giuntale.

Dott. Bennati rileva che soltanto quella parte della proposta Laginja che rifletteva l'introduzione d'un nuovo regolamento elettorale, basato unicamente sul suffragio universale aveva capitale importanza, non le altre proposte, giachè riflettono semplici dettagli.

Dott. Laginja ritira le sue proposte ed interpella invece il Governo in quanto potrebbe essere approvato un regolamento elettorale, in cui non si facesse luogo, al voto plurimo.

Luogotenente si riserva di ricercare su ciò il Governo e di informarne quindi la commissione.

Prof. Spincic propone che agli atti della Commissione siano ancora aggiunti uno schema delle imposte per il grande possesso ed una carta dei Comuni censuari della Provincia.

Queste proposte e quella del Dott. Laginja riflettente il prospetto delle imposte indirette sono accolte.

Dott. Bartoli ritiene opportuno di stabilire un piano dei lavori sia riguardo al tempo, che al modo di iniziarli.

Dott. Laginja si associa riguardo al tempo.

Dott. Sbisà ricerca i signori della minoranza di volere nella prossima seduta concretare tutti i loro postulati sia in merito alla riforma elettorale, che riferibilmente alle altre questioni nazionali pendenti, per poter così avere una base chiara per le ulteriori trattative.

Dopo ciò la commissione d'accordo fissa la prossima sua adunanza a mercoledì 8 ottobre ore 9 ant.

Chiuso e firmato

Il Presidente
Dott. Bubba

Il Segretario
Dott. Sbisà

Protocollo

della seduta della Commissione speciale per l'esame del
progetto di riforma elettorale

tenutasi a Capodistria addì 2 ottobre ore 9 ant., presenti i membri della Commissione Dott. Bubba, quale Presidente, Dott. Sbisà, quale segretario, Dott. Bartoli, Dott. Bennati, Dott. Laginja, Prof. Spincic, Dott. Dom. Trinajstić, e coll' intervento di S. Serenità il Sig. Principe Hohenlohe Luogotenente del Litorale, del Sig. Dott. Rizzi, Capitano provinciale, del Sig. L. Fabiani i. r. Consigliere di Luogotenente e del Sig. Dottor Chersich, assessore provinciale.

Aperta la seduta si dà lettura dell'antecedente verbale dd. 27 settembre a. c., che viene approvato.

Il Presidente comunica, che gli fu trasmesso dal Capitano provinciale un rescritto contenente i postulati presentatigli dal partito socialista e ne dà lettura, Comunica inoltre che la Giunta provinciale rimise, a disposizione della Commissione il prospetto degli elettori del grande possesso, e la distinta dimostrante il pagamento delle imposte indirette.

Luogotenente risponde all'on. Spinčić, in merito all'introduzione d'un regolamento elettorale, a base di suffragio universale, come dall'allegato A del presente protocollo.

Sulla domanda, poi, concernente l'esclusione del voto plurimo, risponde, che il Governo centrale sarebbe disposto ad accogliere pure un progetto di riforma elettorale informato a questi criteri. Dichiarò intine, che il Governo, pure non fissando il minimo d'imposta per il diritto di voto non sarebbe alieno dall'approvare, che tale minimo venisse ridotto al di là dei limiti proposti nel progetto giuntale.

Quale opinione personale esprime l'avviso che un progetto che stabilisse quale minimo d'imposta per il diritto di voto, nella curia delle Città l'importo di corone 10 e in quella dei foranei, di cor. 4, otterrebbe l'approvazione governativa.

Presidente invita la Commissione a prender atto della risposta del Governo ed apre la discussione sul progetto di riforma presentato.

Dott. Chersich propose, che la discussione s'inizi sul tenore di quel § del progetto, che tratta del numero dei deputati da assegnarsi alle singole curie con riguardo ai partiti nazionali siccome quello che riveste la massima importanza.

S'inizia quindi la discussione in questa direzione.

Prof. Spincic dichiara di non poter approvare il progetto della Giunta provinciale che assegna agli slavi soltanto 14 mandati, e 25 agli italiani, mentre tale distribuzione non sta in rapporto colla popolazione, che è di 190.000 slavi e 130.000 italiani.

Ritiene eccessivo il No. di 5 deputati assegnati alla curia del grande possesso e specialmente in rapporto ai 6 deputati assegnati alla curia generale. Egualmente non trova proporzionato, con riguardo alla popolazione il No. dei deputati assegnati alle città ed ai Comuni foranei. Critica l'assegno di mandati alla Camera di commercio, e in ogni modo sostiene, che non dovrebbe avere più d'un mandato. Osserva in genere che nel determinare il censo non si ebbe riguardo a tutte le circostanze da prendersi in considerazione, giachè non si pose riflesso ad esempio, che nel censo fissato per le città sono comprese pure imposte pagate da non cittadini, i quali fanno i loro pagamenti per titolo d'imposta, nelle città perché in queste hanno sede i rispettivi uffici. Propugna l'abbassamento del censo per il diritto di voto, tanto per le città che per i Comuni foranei. Caldeggia la formazione di collegi uninominali, come per le città, anche per le altre curie, compresa la curia generale; critica il modo con cui nel progetto giuntale è costituito il I collegio rurale che si estende per tutta l'Istria fino alle isole; critica anche il numero dei 3 deputati per questo collegio; dichiara, che in ogni modo, la minoranza non approverebbe che una riforma tale, che garantisca, che una nazionalità non possa maggiorizzare l'altra.

Dott. Bartoli constata anzitutto che egli è fautore del suffragio universale, ma che il fronte all'atteggiamento del Governo non è possibile di riflettere ad una riforma su questa base.

Premette che gli italiani ebbero finora sempre la maggioranza, che con tutta probabilità coll'attuale regolamento elettorale, l'avrebbero assicurata in avvenire. Osserva che ove le due parti avessero ciascuna egual numero di deputati ciò che occorrerebbe per evitare la maggiorizzazione accennata dall'on. Spincic, l'attività dietale sarebbe paralizzata, perchè ciascuna potrebbe senz'altro esercitare un diritto di veto. Ritiene, che malgrado tutti i riguardi dovuti alla nazionalità slava, gli italiani non possono assolutamente rinunciare alla maggioranza per quanto, tenuto fermo a questo principio, possano aderire a qualche modificazione sul numero dei mandati da assegnarsi ai due partiti. Afferma la necessità di affrontare e di risolvere anzitutto questa questione, mentre sul resto l'accordo non potrebbe essere difficile. Ritiene che il numero dei deputati assegnati alla curia del grande possesso non possa dirsi eccessivo e con riguardo al fatto, che il Governo intende che gli interessi

abbiano loro rappresentanza, e con riguardo al fatto che tale rappresentanza era finora costituita appunto da cinque deputati. Piuttosto che diminuire i mandati di questa curia, propende ad aumentare il numero di quelli della curia generale. Egualmente crede che, se non vi fosse proporzione fra i mandati delle città e quelli dei foranei, il difetto potrebbe facilmente esser tolto. Ritiene, che con riflesso allo sviluppo ognor crescente dei commerci e della industria in provincia sarebbe inopportuno il diminuire i mandati della Camera di Commercio e tanto più il sopprimerli. Riguardo all'ammontare del censo ritiene estremamente difficile il fare esatte indagini in proposito e che necessita perciò di attenersi in argomento ai dati ufficiali. Rileva infine, che premessa indispensabile per la istituzione di collegi uninominali è la continuità di territorio, sia in riguardo nazionale che economico, ciò che date le condizioni etnografiche dell'Istria non è possibile di raggiungere. Gli interessi speciali dei singoli luoghi vengono rappresentati dai deputati delle curie delle città e dei Comuni foresti. Bisognerebbe in ogni modo lasciare alle due nazionalità di stabilire se i collegi loro assegnati debbano essere uninominali o plurinominali. Circa la questione del senso anche questa bisognerebbe lasciarla all'apprezzamento dei partiti.

Dott. Laginja ringrazia il Sig. Luogotenente delle risposte date alle sue domande. Afferma la necessità di sanare il principio, che nessuna nazionalità abbia a maggiorizzare l'altra e partendo da questo concetto, dice, che si dovrebbe anzi tutto procedere alla divisione delle aziende scolastica ed agraria. Esprime l'avviso, che se la Dieta prendesse una risoluzione nel senso di istituire due circoli autonomi per le aziende agraria e scolastica, l'uno italiano con sede a Parenzo l'altro slavo con sede a Pisino, si farebbe un gran passo verso la conciliazione. Si compiace che il Governo non sia contrario di dare la sua approvazione ad un progetto di regolamento in cui non sia ammesso il voto plurimo. Sostiene che alla curia dei foranei si dovrebbe dare un numero maggiore di mandati, e in generale poi, che il minimo d'imposta per il diritto di voto dovrebbe essere ridotto come per le elezioni comunali. Vorrebbe abolito per il grande possesso lo scrutinio di lista o quanto meno modificato in guisa da comprendere due o tre collegi, e nei riguardi della curia generale sostiene che si deve tener calcolo soltanto del numero degli abitanti delle differenti nazionalità, e in base a questo fissare i mandati.

Dottor Chersich dà spiegazione dei criteri, che guidarono la Giunta provinciale nell'elaborazione del progetto presentato. Per la curia del grande possesso non vennero fatte innovazioni, perché di ciò non era cenno nelle direttive date in argomento alla Giunta provinciale dalla Dieta. Anche le altre diete che recentemente si occuparono della riforma elettorale, non toccarono la curia del grande possesso. Per la curia delle città si ritenne di dover comprendere in questa alcuni luoghi compresi prima fra i Comuni rurali, si dovette fissare una rappresentanza corrispondente all'aumentato numero dei suoi abitanti ed alla sua accresciuta importanza. Riguardo alla Camera di commercio pure non si potevano introdurre innovazioni, specialmente con riflesso allo sviluppo maggiore raggiunto dai commerci e dalle industrie dal 1861 in poi mentre d'altro canto, anche altre provincie, in questo riguardo non trovarono di alterare il numero dei mandati. Nella curia dei foranei, la Giunta provinciale, nelle stabilire lo scrutinio di lista, fu spinta dal desiderio di riggruppare nazionalità ed interessi omogenei raggiungere il quale intento bisognava prescindere dalle continuità territoriali. Si dichiara personalmente non contrario all'enunciazione dell'on Laginja, riflettente la divisione delle aziende scolastica e agraria, per quanto vi scorga gravi difficoltà per l'attuazione. Converrebbe in ogni caso passare prima alla divisione dei Comuni. Riguardo al censo per il diritto di voto, la Giunta provinciale si attenne al principio di accordare tale diritto a coloro che nelle elezioni comunali sono compresi nel I o II corpo elettorale, ossia maggioranza degli interessi dei luoghi rispettivi. Nel fissare poi i mandati per la curia generale ebbe riguardo a quanto adato in altre provincie, avanzando lo anzi, giacché salvo Gorizia,

tutte assegnarono a questa curia un numero di mandati proporzionalmente minore. Cita la Stiria che sopra 72 deputati ne assegnò 8, la Carinzia sopra 43 — quattro, il Vorarlberg sopra 24, tre, la Moravia sopra 151, venti il Tirolo che sopra 78 ne propone 7 e la Boemia, che nel progetto elaborato dal Governo sopra 295 deputati ne assegna alla curia generale 36.

Dottor Bennati ritiene necessario porre anzi tutto in chiaro la questione riflettente il No dei deputati da assegnarsi alle due parti perché se gli slavi intendessero di negare una maggioranza agli italiani, tale pro posta sarebbe inaccettabile. Su ciò vorrebbe che unicamente vertesse per ora la discussione.

Si dichiara personalmente non contrario alla divisione delle aziende scolastica e agraria, per quanto crede che da ciò non potranno derivarne certi benefici. Riguardo all'accordare un numero maggiore di mandati alla curia generale, ritiene, che, ove venisse accolto il principio dell'esclusione del voto plurimo e conseguentemente venisse diminuito il No, degli aventi diritto di voto in detta curia, la cosa non sarebbe logicamente plausibile.

Luogotenente eccentua che ora importa stabilire il No dei deputati da assegnarsi a ciascuna nazionalità e che su questo dovrebbe quindi discutersi in precedenza per quanto possa essere importante di risolvere anche altre questioni, quali quelle riflettenti le aziende scolastica e agraria. Dice, che avendo gli italiani dichiarato di non poter discutere, ove non sia accettata la premessa, che a loro sia conservata la maggioranza, gli slavi dovrebbero dichiararsi in proposito e concretare il numero dei deputati, di cui sarebbero disposti d'accontentarsi.

Dott. Trinajstic, dichiara che col vigente regolamento le proposizioni fra le due parti della Dieta possono mutarsi giacché è possibile, che il numero degli slavi salga a 14 e quello degli italiani discenda a 16; che le proporzioni in quello fissate non potrebbero mutarsi. Da ciò insiste sulla necessità che il compromesso sia stipulato in guisa, che una parte non possa maggiorizzare l'altra.

Dott. Bennati, osserva, che il nuovo regolamento deve tener conto, nel distribuire i mandati, non soltanto del numero della popolazione, ma altresì del censo; che perciò; essendo gli italiani di molto superiori in quanto a censo, loro deve spettare la maggioranza.

Prof. Spincic riafferma il principio che una parte non debba maggiorizzare l'altra.

Dott. Laginja riafferma pure lo stesso principio.

Dott. Bartoli dichiara che gli italiani tanto più devono insistere sulla maggioranza, inquanto è certo che i voti dei vescovi all'evenienza saranno per gli slavi.

Luogotenente, esprime l'avviso suo personale che le proporzioni fra italiani e slavi potrebbero essere anzi che di 24 verso 15, come nel progetto giuntale, di 21 verso 18, col che essendo necessaria per la validità delle sedute la presenza di 22 deputati, sarebbe escluso che gli italiani potessero maggiorizzare gli slavi.

Prof. Spincic, osserva che volendosi conservare la maggioranza agli italiani si dovrebbero previamente regoliare altre questioni in guisa di togliere la possibilità, che gli italiani possano imporsi agli slavi.

Dopo ciò la seduta viene levata, è fissata la prossima adunanza addì 4 ottobre 1907 ore 11 ant.

Il Presidente
Dott. Bubba

Il Segretario
Dott. Sbisà

Risposta del Governo centrale

Considerata la disparità esistente tanto nell'essenza quanto nel compito delle corporazioni delle quali devesi tener conto, cioè del Consiglio dell'impero d'una parte e della Dieta dell'Istria dall'altra parte, il Governo non può acconsentire all'introduzione del suffragio universale ed eguale per la Dieta istriana.

Se anche il suffragio universale ed eguale é riuscito a farsi strada nel sistema elettorale per il Consiglio dell'Impero quale organismo con funzioni prettamente legislative, dovrà pur sempre rimanere esclusa l'applicazione in tutti quei casi, ove si tratta della costituzione di corpi rappresentativi, ai quali incombe precipuamente, oppure oltre una eventuale attività legislativa, il regolare disimpegno di aziende amministrative.

L'importanza economica di un tale corpo amministrativo richiede imprescindibilmente, che la formazione di questo organismo amministrativo si effettui ognora con il dovuto riguardo alla tutela degli interessi di quei strati della popolazione che sostengono tutto il peso delle imposte dirette.

Il Governo riconosce d'altronde senza riserva che l'ordine elettorale dell'Istria abbisogna d'una riforma ed é perciò pronto di cooperare alla elaborazione di una legge che miri all'allargamento del diritto elettorale su ampia base prendendo in equa considerazione quella parte della popolazione che presentemente é ancora esclusa dal partecipare alla formazione della Rappresentanza dietale.

Protocollo

della Commissione speciale per l'esame del progetto di riforma elettorale

assunto a Copodistria addì 4 ottobre 1907 presenti i membri della Commissione Dott. Bubba, quale Presidente, Dott. Sbisà, quale Segretario, e i signori Dott. Bartoli, Dott. Bennati, Dott. Laginja, Prof. Spincic, Dott. Dom. Trinajstic e coll'intervento dei signori Dott. Rizzi, Capitano provinciale, L. Fabiani, i. r. Consigliere di Luogotenente e Dott. I. Chersich, assessore provinciale.

Viene preletto ed approvato il protocollo dell'antecedente seduta. Quindi aperta la discussione ha la parola l'On.

Dott. Laginja: dice, che non può dare una dichiarazione definitiva sul numero dei deputati da assegnarsi alle due differenti nazionalità, questione questa ch'egli considera quale la sintesi d'altre questioni da risolversi previamente. Ritiene che i seggi dovrebbero essere distribuiti così: Alla Minoranza: dodici posti nei foranei, dove la grande maggioranza della popolazione é slava e con riflesso anche al fatto, che la maggioranza ha il dominio assoluto nelle curie del grande possesso e della Camera di commercio. Accordandosi sul numero dei seggi da darsi alle due nazionalità nelle singole curie si dovrebbe lasciare a ciascuna parte di decidere sulle circoscrizioni elettorali.

Per la curia delle città é d'accordo, che Abbazia e Castelnuovo siano comprese nel collegio di Volosca, che vorrebbe assegnato alla minoranza. Domanda pure per la minoranza il collegio di Pisino, Fianona-Albona al quale vorrebbe aggiunto il Comune censuario di Pinguente. Riguardo a Pola propone che abbia due soli collegi, l'uno per gli italiani, l'altro per gli slavi con circoscrizione che loro lo assicuri.

Per la quinta curia dice che questa dovrebbe essere divisa esclusivamente con riguardo al rapporto di popolazione delle due nazionalità e che dato il

numero di 5 mandati per tale curia, 3 dovrebbero essere riservati agli slavi e 2 agli italiani, sicché in complesso gli slavi vorrebbero ad avere 18 seggi. Per la parte italiana ritiene, che nella curia delle città si potrebbe formare un nuovo collegio con Dignano — Valle — Fasana — Gallesano, staccando così Dignano dal Collegio di Pisino. Ove si preferisse, tale collegio potrebbe essere aggiunto ai foresi. Gli italiani così avrebbero 11 deputati nelle città, 7 dell' grande sesso a della Camera di commercio e 2 della curia generale, assieme quindi 20 deputati che potrebbero essere aumentati a 21 formandosi un nuovo collegio rurale italiano nel territorio fra Pirano e Leme.

Ritiene che i vescovi come finora non interverrebbero in Dieta. Tuttavia a premunirsi contro l'eventualità che intervengano a favore dell'una e dell'altra parte, si dovrebbe fissare il No. di presenza per la validità delle sedute, in guisa che il pericolo sia tolto.

Osserva infine che assieme colla riforma elettorale, dovrebbe riformarsi lo statuto provinciale e dei 4 assessori, 2 dovrebbero essere assegnati agli slavi e 2 agli italiani.

Dott. Bennati crede che già la richiesta che tutti i foresi siano assegnati agli slavi é congiunta con gravi difficoltà. Lo stesso osserva per quanto riflette l'abbandono di Pisino con Albona e Fianona, come pure nei riguardi delle città di Pola. Ritiene in poi in generale troppo esigua la maggioranza che si vorrebbe assegnata agli italiani.

Dott. Bartoli dice impossibile ridurre ora il No. dei mandati nella V curia, si dovrebbe anzi aumentarlo, specie ove si faccia solo per Pola un collegio speciale. Anche nella curia delle città le cose dovrebbero restare come proposte dalla Giunta provinciale riguardo a Pola. In tal caso la differenza fra maggioranza e minoranza sarebbe di cinque, che tenuto conto dei vescovi, si ridurrebbe a due. In ogni modo dichiara che i delegati della maggioranza si riservano di rispondere dopo sentiti i colleghi.

Si fissa quindi la prossima seduta addì 5 ottobre corr. ore 8, 3/4 ant.

Il Presidente
Dott. Bubba

Il Segretario
Dott Sbisà

Protocollo

di seduta della Commissione speciale per l'esame del progetto di riforma elettorale

tenutasi a Capodistria il giorno 5 ottobre 1907. Presenti i membri della Commissione Signori Dott. Bubba, quale Presidente, Dott. Sbisà, quale Segretario, Dott. Bartoli, Dott. Bennati, Dott. Laginja, Prof. Spincic e Dott. Dom. Trinajstic, e coll'intervente dei Sig. Dottor Rizzi, Capitano provinciale, Dott. Chersich, Assessore provinciale e L. Fabiani i. r. Consigliere di Luogotenenza.

Aperta la seduta e preletto ed approvato l'antieriore verbale ha la parola il

Dottor Bartoli il quale riferisce, che la maggioranza non ha ritenuto accettabile le proposte avanzate dall'On. Laginja, giacché coll'esigua maggioranza, che, secondo quelle proposte, verrebbe riservata agli italiani, sarebbe inceppato il regolare funzionamento della Dieta. Dichiara di non essere in grado di fare proposte concrete non avendo la maggioranza, a cui, sotto il vincolo del segreto, furono sottoposte le proposte dell'On. Laginja, preso un deliberato definitivo. In ogni modo ritiene, che la maggioranza non potrebbe aderire a che nella V curia abbiano a votare, i soli proletari, e che i mandati

di questa curia abbiano ad essere ripartiti, in ragione di tre per gli slavi e due per gli italiani.

A suo avviso, e, a cominciare a parlare della curia generale, riterrebbe che in questa i mandati dovrebbero essere aumentati da sei ad otto ed assegnati 4 agli slavi e quattro agli italiani.

Nella curia dei foranei ritterrebbe, che sarebbe da aumentarsi il numero dei mandati da assegnarsi alla minoranza, portandoli da dieci a dodici, e conservando agli italiani i tre mandati assegnati dal progetto giuntale, salvo ai due partiti di stabilire le singole circoscrizioni elettorali.

Per la curia delle città dichiara, che la maggioranza non sarebbe aliena, che venissero assegnati agli slavi 3 mandati, purché undici ne fossero conservati agli italiani. Rispetto a questa curia accentua però, che la maggioranza deve fare qualche riserva nei riguardi della città di Pisino. In proposito, ritiene non esistere l'impossibilità tecnica, che gli abitanti di Pisino, città abbiano a votare in un determinato collegio, e gli abitanti della campagna di Pisino, compresi nel suo Comune censuario, in un collegio diverso. Tolta quindi questa difficoltà, con minor ragione potrebbe la maggioranza aderire al sacrificio di Pisino città — dove c'è un forte nucleo, anzi una maggioranza italiana. Rileva, che con riguardo alle proposte dell'On. Laginja riflettenti appunto Pisino, non fu possibile che la maggioranza concretasse in via definitiva, le sue proposte.

In questa guisa, riservati alla parte italiana i mandati del grande possesso contrariamente, con riflesso alle difficoltà, che ne deriverebbero per il regolamento della futura Dieta, i quali pertanto ascenderebbero complessivamente a 47, e cioè, tre vescovi, 19 slavi e 25 italiani.

Circa il voto plurimo conserva di non capire perché proprio nella questione dell'abolizione della pluralità l'Istria dovrebbe marciare, spinta dal Governo, alla testa del progresso.

Sul proposto cambiamento dello statuto provinciale si esprime pure contrariamente, con riflesso alle difficoltà, che ne deriverebbero per il regolare funzionamento de gli affari in seno alla Giunta, ove gli assessori dovessero essere per metà italiani e per metà slavi. Vorrebbe invece che il No. degli assessori fosse portato a 5, di cui due da eleggersi della minoranza cumulativamente dai deputati della V curia e dei foresi, e tre della maggioranza, da eleggersi questi, uno dall'intera Dieta, uno dai deputati delle città ed il terzo da quelli del grande possesso e della Camera di commercio.

In merito alla proposta che venga fissato il No. di presenza per la validità delle sedute, in guisa che sia tolta la possibilità che una parte possa maggiorizzare l'altra, si dice preoccupato dalla possibile evenienza, che riesca così impedito il funzionamento della Dieta. Piuttosto ritiene, che tale cautela, potrebbe prendersi, anzi che in generale per ogni pertrattazione, per determinati oggetti da elencarsi tassativamente, quali ad esempio le leggi, qualche parte forse dell bilancio ed in massima quelli argomenti di carattere prettamente nazionale, che più davvicino possano interessare i rispettivi partiti.

Dott. Laginja dice che il suo ottimismo s'è dileguato dopo intese le dichiarazioni dell'on. Bartoli. Tuttavia prima di troncare, le trattative, dice, di riservarsi di sentire i colleghi.

Prof. Spincic rileva che l'on. Bartoli ha fatto le sue dichiarazioni non a nome della maggioranza, ma a nome proprio. Non sa in quante la maggioranza se ne terrebbe vincolata.

Capitano provinciale crede che l'on. Bartoli potrebbe assumersi la responsabilità, che le sue proposte sarebbero accettate dalla maggioranza.

Dottor Bartoli, al quale si associano gli altri membri della maggioranza appartenenti alla Commissione, dichiara di assumere la responsabilità, che le sue proposte verrebbero accolte pure dalla maggioranza.

Dott. Laginja dice, che, ove non si possa accordarsi sul progetto di riforma elettorale, si dovrebbe accordarsi almeno nel senso, di aggiungere alle curie assistenti, giusta l'attuale regolamento elettorale, una curia generale, e

nel senso inoltra di ridurre il censo per il diritto di voto nelle curie delle città e dei foranei, introducendo in questi ultimi il suffragio diretto e secreto.

Dott. Bennati ritiene che le proposte dell'On. Laginja lascierebbero singoli collegi più discussi di quello, che attualmente, e lungi dal togliere quella lotta, che colla riforma elettorale si vorrebbe eliminata, la si acuirebbe specie nei foranei e nella curia generale.

Capitano provinciale prega l'On. Laginja di decampare dalle sue proposte che peggiorerebbero la situazione e di studiare invece e di adoperarsi per raggiungere un accordo sul progetto di riforma elettorale.

Dott. Bartoli invita la minoranza ad esternarsi sui punti delle sue proposte che essa ritiene inaccettabili, osservando che si potrà forse trovar mezzo di togliere le difficoltà.

Dott. Laginja dice che Pisino, ad eliminare veramente ogni lotta, dovrebbe essere riservata agli slavi, che però la difficoltà massima per l'accordo sta nella proposta riflettente la composizione della Giunta.

Dopo ciò e dopo uno scambio confidenziale di vedute viene chiusa la seduta e fissata la successiva addì 8 corr. ore 9 ant.

Il Presidente
Dott. Bubba

Il Segretario
Dott. Sbisà

Commissione per l'esame del progetto di riforma elettorale

Protocollo

della seduta tenutasi a Capodistria addì 8 ottobre 1907 presenti i membri della Commissione signori Dott. Bubba, quale Presidente, Dott. Sbisà, quale Segretario, Dott. Bartoli, Dott. Bennati, Dott. Laginja, Prof. Spincic e Dott. Dom. Trinajstić e coll'intervento di Sua Serenità il Sig. Principe Hohenlohe, Governatore del Litorale, del Dott. Rizzi, Capitano provinciale, del Dott. I. Chersich, assessore provinciale e dell'i. r. Consigliere di Luogotenenza L. Fabiani.

Aperta la seduta alle ore 9 viene preletto ed approvato l'antecedente verbale. Ha quindi la parola il

Dott. Laginja prima di avanzare proposte concrete vuol dire qualche cosa sulla curia delle città, rispetto a Pisino. Accettando il principio della separazione degli elettori di città da quelli del Comune censuario, crede che per Pisino si potrebbero formare due collegi. Uno urbano con Pisino — Castello, Albona città e suburbio — e Fianona — Castello oppure con Pinguento — Castello in luogo di Albona; ed uno slavo col rimanente dei Comuni censuari di Pisino. Fianona e Pinguento, il quale ultimo collegio avrebbe una popolazione di 5694 abitanti. Così sarebbe formato il terzo collegio slavo della curia delle città, qualora contemporaneamente venisse assicurato agli slavi un collegio nella città di Pola.

Dichiara che la minoranza é d'accordo che il collegio del grande possesso non sia diviso, malgrade che ciò non le riesca di vantaggio e malgrade anche che avrebbe potuto domandare una diminuzione dei mandati in quella curia a vantaggio della curia dei rurali. Lo stesso dice rispetto la curia della Camera di commercio.

Dichiara ancora che la minoranza e' d'accordo, che nella curia delle città siano assegnati agli italiani 11 mandati, compreso in questi il mandato di Pisino, come sopra accennato e non ciò che la città di Pola abbia due soli collegi, e non tre, come nel progetto giuntale. Soggiunge che spetterà poi alla maggioranza di formare il collegio di Dignano sia con Albona città, sia con Gallesano, Fasana e Valle.

Nei Comuni rurali crede, che gli italiani dovrebbero accontentarsi di due deputati da eleggersi in due distretti, sia separatamente, sia cumulativamente. Nella curia generale vorrebbe, che il numero dei mandati fosse aumentato a 10, da distribuirsi con 6 a favore degli slavi, e con 4 a favore degli italiani. Così gli italiani verrebbero ad avere i seguenti mandati: nella curia generale 4, nel grande possesso e Camera di commercio 7, nelle città 11, nei rurali 2, assieme quindi 24, non facendo la minoranza questione, che sia meno ammesso nella curia generale il voto plurimo.

Per parte slava, rileva, che i mandati nella curia delle città dovrebbero essere in numero di tre. E qui osserva che per la città di Pola dovrebbe essere introdotto il voto proporzionale, così che dovrebbero riuscire eletti quei due deputati, che ottenessero la maggioranza relativa di voti. Dice che la minoranza mantiene queste proposte, coll'junctim però per gli assessori sia tenuto fermo il No di 4, di cui due italiani e 2 slavi, da eleggersi questi ultimi non dai deputati delle riunite curie, generale e dei foresi, ma entrambi dai deputati della curia rurale, mentre, ritiene, che ai mandatari della V curia, non si dovrebbe per la prima volta accordare alcun assessore.

Qualora la maggioranza non aderisse a tali proposte, dice, che la minoranza insisterebbe sull'antieriore sua proposta, che cioè venga ridotto il censo per il diritto di voto tanto nella curia delle città che dei foresi; dice che nei foranei il voto sia diretto; che sia segreto nell'una e nell'altra curia, che alle curie attualmente esistenti sia aggiunta una curia generale.

Dichiara infine che la minoranza lascia cadere la questione già posta e riflettente il numero di presenza per la validità delle sedute.

Dott. Bennati, riteneva, che la minoranza avrebbe avanzato proposte più accettabili. Invece, secondo le proposte del Dott. Laginja i mandati degli italiani, nella curia dei rurali sarebbero da tre, ridotti a due, mentre al contrario i mandati degli slavi sarebbero conservati in No di dodici. Oltre a ciò nella curia generale sarebbe stabilita una tale disparità fra i mandati slavi e gli italiani, da essere assolutamente inaccettabile per la maggioranza. Sostiene che con una elezione a base di censo si deve riconoscere il diritto degli italiani ad una maggioranza, ma reale e non fittizia, quale quella voluta dal Dott. Laginja, che si ridurrebbe a tre soli voti.

Prof. Spincic dice che due grandi principi dividono slavi ed italiani, giacché questi vogliono una maggioranza tale che loro permetta di governare indipendentemente da quelli, e gli slavi invece non vogliono poter essere maggiorizzati.

Capitano provinciale crede che in pratica la distribuzione dei mandati, quale proposta dalla maggioranza, sarebbe sufficiente ad impedire, che gli slavi possano essere maggiorizzati; giacché una minoranza di 19 deputati sarebbe di per se così ragguardevole da impedire praticamente qualunque maggiorizzazione e da imporre invece in ogni evento una politica del tutto conciliativa. Tanto più che dai sei voti di maggioranza, che verrebbero riservati agli italiani, va escluso quello del Presidente, che non vota, che in caso di elezioni e nella considerazioni inoltra, che contro la tenuta maggiorizzazione, gli slavi hanno la più sicura garanzia nel fatto di poter contare sull'appoggio del Governo, che loro non verrebbe a mancare specie con riguardo alla preponderanza, nell'Impero, delle stirpi slave.

Sulla questione degli assessori, ritiene, che, dandosene due agli italiani e due agli slavi, si verrebbe alla conseguenza di rimettere al Capitano provinciale la decisione delle questioni più scabrose e maggiormente contrastate, obbligandolo così a prendere partito, mentre sarebbe consulto ch'egli si tenesse al di sopra dei partiti. Rileva poi, che in caso di assenza del Capitano, la Giunta provinciale, ove tutti i suoi componenti non fossero d'accordo, molte volte non potrebbe deliberare. Pregha i partiti di voler esaminare ancora le rispettive proposte e di cercare di raggiungere possibilmente un accordo.

Se gli slavi sono già d'accordo che gli italiani abbiano ad avere una maggioranza, ritiene, praticamente indifferente, che anzi che di tre sia di sei.

Luogotenente si dichiara d'accordo col Capitano provinciale nel senso, che le conseguenze pratiche sarebbero identiche anche se la maggioranza dagli italiani, anzi che di tre fosse di sei deputati, tanto più se per determinato questioni dovesse prefissarsi l'obbligo d'una maggioranza qualificata. Invita le parti a ponderarci e a cercare il raggiungimento di un accordo.

Dott. Trinajstić dice che quando si progettò la riforma elettorale si aveva anzitutto di mira di togliere ogni causa di futuri attriti nazionali. Dice, che indubbiamente in fatto di popolazione, gli slavi sono in maggioranza di fronte agli italiani, mentre essi sono i tre quinti e gli italiani i due quinti soltanto della popolazione complessiva. Riguardo al censo poi, e tenuto conto delle imposizioni indirette, non ritiene gli italiani indubbiamente, superiori agli slavi. Probabilmente, dice che il censo è eguale fra le due parti. Dato ciò dovrebbe essere stabilita la parità dei mandati fra le due parti. Tuttavia, dice, gli slavi hanno accordato agli italiani la maggioranza, la quale non può dirsi fittizia, giacchè i tre vescovi non interverranno mai e se pure intervenissero non voterbbero tutti con gli slavi. Rileva, che mentre è esclusa la possibilità che gli italiani siano maggiorizzati, gli slavi invece per impedire di essere maggiorizzati, ove fossero accordati sei mandati di più agli italiani, dovrebbero ricorrere a mezzi, che loro attirerebbero l'odiosità delle popolazioni e del Governo. Saggiunge, che se si vuole realmente la pacificazione, gli italiani anche colla maggioranza di tre, loro assegnati, dovrebbero accontentarsi. Cita l'esempio della Moravia.

Dott. Chersich osserva che in Moravia, tanto in seno alla Dieta, che in seno alla Giunta, la differenza di mandati, fra maggioranza e minoranza, è più rilevante. Soltanto sono stabilite certe garanzie perché in questioni nazionali la maggioranza non abbia ad imporsi.

Capitano provinciale crede che il punto difficile della questione stia nel fissare certe cautele, che impediscano la maggiorizzazione della minoranza in determinate questioni. In proposito rileva il disposto del § 29. stat. prov. esprimendo l'opinione, che con una opportuna modificazione del § stesso si possano sancire adatte cautele ad impedire la maggiorizzazione tenuta.

Dopo ciò la seduta viene sospesa per mezza ora.

Riaperta ad ore 11 ha la parola il

Dott. Laginja dice necessario svolgere più davvicino le idee espresse dal Capitano provinciale. Si rivolge alla maggioranza, perché acconsenta che sia scemata il più possibile la differenza fra il numero dei mandati da assegnarsi alle due parti, la quale non dovrebbe soprassare i cinque mandati, con ciò però che nelle questioni scolastiche e agrarie, come pure in quelle riflettenti le costruzioni pubbliche e spese diverse in genere (Rub. XII del bilancio provinciale) non si possa decidere, in seno alla Giunta provinciale, senza l'intervento d'un assessore slavo. Così in seno alla Dieta vorrebbe che l'approvazione di alcune parti del bilancio sia allegata alla presenza di un determinato numero di deputati rappresentanti i Comuni foranei. Esprime infine l'opinione che gli italiani potrebbero nei foranei accontentarsi di due colleghi, aumentando invece di uno i loro colleghi nella curia delle città.

Dopo un ulteriore scambio di vedute la seduta viene chiusa ed indetta la prossima addì 10 ottobre 1907 ore 9 ant.

Il Presidente

Dott. Bubba

Il Segretario

Dott. Sbisà

Protocollo

della seduta tenutasi a Capodistria addì 10 ottobre 1907, presenti i membri della Commissione signori Dott. Bubba, quale Presidente, Dott. Sbisà, quale segretario, Dott. Bartoli, Dott. Bennati, Dott. Laginja, Prof. Spincic e Dott. Dom. Trinajstic, e coll'intervento del Capitano provinciale Dott. Rizzi, dell'assessore provinciale Dott. Chersich e dell'i. r. Consigliere di Luogotenenza L. Fabiani.

Aperta la seduta ad ore 9. e preletto ad approvato l'anteriore verbale ha la parola il

Prof. Spincic: dice, che, in attesa che si giugna ad una completa equiparazione delle lingue del paese, sia in seno alla Giunta, che in seno alla Dieta provinciale, la minoranza non farebbe ostacoli, che venisse approvato un progetto di riforma elettorale, che contemplasse 25 mandati a favore degli italiani e 19 a favore degli slavi, con tre assessori italiani e due della curia dei foresi; ciò però alla condizione, che una decisione sulle questioni riflettenti le aziende agraria e scolastica, le costruzioni pubbliche e la disposizione sugli importi stanziati alla rubrica XII del bilancio — spese imprevedute e diverse in genere — non possa essere presa, se, trattandosi di deliberati giuntali, non sia presente un Assessore slavo e trattandosi di deliberati dietali se non sia presente la maggioranza dei deputati eletti della curia dei foresi.

Soggiunge, che la minoranza pone inoltre la condizione che tale garanzia sia data pure rispetto alle questioni attinenti ai Comuni, che la città di Albona non sia aggregata al collegio delle città di Veglia e Cherso, che per la città di Pola sia formato un collegio speciale nella curia generale e che infine certi Comuni slavi dei distretti giudiziari di Pirano, Parenzo, Buje e Lussinpiccolo siano sottratti al territorio assegnato agli italiani al territorio slavo.

Dott. Chersich rileva, che, se si stabilisce il principio, che, senza la presenza d'un assessore slavo e rispettivamente dei deputati dei foresi, non si possa deliberare in determinate questioni, si verrebbe a sancire un principio contrario alle vigenti leggi. E' convinto, che si dovrà accordarsi cogli slavi, su tutte le questioni enunciate dal prof. Spincic, ma ritiene impossibile il codificare tale accordo.

Dott. Bartoli richiama anzitutto l'attenzione sul fatto, che la maggioranza di 6 accordata agli italiani, con riflesso al voto del Capitano, computabile soltanto in caso di elezioni, e con riflesso al fatto che dei futuri membri della maggioranza dietale e ne saranno indubbiamente di appartenenti ad altri partiti, quindi in questioni nazionali non sempre concordi forse cogli altri deputati italiani, oltre ad essere di per sé stessa esigua, in determinate questioni, cioè appunto in quelle di carattere nazionale, potrebbe ridursi a non essere neppur più maggioranza. Già per ciò quindi dovrebbero apparire superflue certe garanzie volute dalla minoranza, mentre la garantisce la ferma volontà degli italiani di promuovere una reale pacificazione fra le due stirpi del Paese e mentre d'altro canto il codificare le garanzie volute presenta difficoltà insormontabili.

Crede inaccettabile la clausola che le garanzie accennate dal prof. Spincic siano estese pure alla Dieta e di difficile attuazione il codificare le garanzie volute per la Giunta provinciale. Riguardo e queste ritiene che la minoranza sarebbe sufficientemente tutelata qualora venisse modificare il § 29 dello Statuto provinciale nel senso, che per la validità delle deliberazioni giuntali sia necessario l'intervento di 3 assessori, premesso che il loro No, anzi che di quattro, sia portato a cinque, e qualora fra il 1. ed il 2. capoverso dello stesso § 29 venisse aggiunto un altro capoverso del seguente tenore: »Per prendere un valido conchiuso circa l'impiego dei mezzi, di cui spetta, entro i limiti del bilancio, la disponibilità alla Giunta provinciale, per la coltura del suolo, per

le pubbliche costruzioni, per l'istruzione pubblica e per le spese imprevedute ci vuole l'intervento di almeno uno degli assessori eletti dalla prima sezione.»

Ad esplicitare quest'ultimo concetto, dice, che per la nomina degli assessori dovrebbero formarsi, in seno alla Dieta, due (sezioni) una costituita dai 12 deputati dei foresi, dai 4 della curia generale e dai 3 delle città, appartenenti alla minoranza, che avrebbe da eleggere due assessori e l'altra costituita dai rimanenti deputati eletti che avrebbe da eleggere tre assessori.

Ritiene inoltre che a dare una garanzia maggiore alla minoranza basterebbe statuire, che sia fatto obbligo al Capitano provinciale di invitare alle sedute di Giunta tutti gli assessori, così che sia dato a quelli della minoranza di potervi intervenire.

Ritiene inaccettabile la proposta riguardante il distacco di Albona dal collegio delle città di Veglia e Cherso, mentre con questa si viene a violare il principio, già concordemente accettato, che, nel rispettivo territorio, sia data a ciascuna parte piena libertà di costituire a proprio talento i vari collegi. Lo stesso sostiene riguarda alle richieste riflettenti Pola, osservando essere stata già esternata dalla maggioranza la proposta di costituire tra i collegi italiani nelle V curia un collegio speciale per la città di Pola. Per ciò che riguarda il distacco dal territorio italiano di alcuni parti dei distretti giudiziari di Pirano, Parenzo o Lussinpiccolo, per essere aggregato al territorio slavo, osserva che ciò, giusta il principio già d'accordo stabilito, non potrebbe seguire se non di reciproca intesa tra le due parti.

Prof. Spinoic: dichiara inaccettabili per la minoranza le proposte Bartoli riflettenti le chieste garanzie.

Dottor Bennati osserva che la minoranza fa oggi condizioni diverse e molto più gravose, che per l'addietro. Dice inaccettabile e tendenziosa la proposta riflettente il distacco di Albona da Cherso e Veglia, mentre nell'ultima seduta si era giunti ad un accordo su ogni punto, salvo riguardo le chieste garanzie. Dichiara impossibile un accordo sulle basi ora proposte, tendenti a legare la maggioranza in seno alla Dieta ed alla Giunta, ed allo smembramento del territorio italiano.

Prof. Spincic sostiene non tendenziosa la proposta per il distacco di Albona da Veglia e Cherso, ma tendenzioso il volerla aggregata per impedire così lo svolgimento naturale delle cose.

Dott. Bennati dice che, mentre si era stabilito, che nel territorio assegnato alle due parti ciascuna avrebbe avuto piena libertà di azione, colla proposta riflettente Albona, si viola il principio reciprocamente già accettato.

Dott. Laginja dice, che se gli italiani non si adattano a sacrificare qualche piccola città, entro il territorio slavo, allora è impossibile di raggiungere un accordo. Osserva che anche gli slavi in questo riguardo furono corrivi. Cita gli esempi, del Comune censuario di Portale, lasciato al territorio italiano, sebbene su una popolazione di 3097 abitanti annoveri 2620 slavi, che furono sacrificati e del Comune censuario di Visinada, ove furono sacrificati 1243 slavi, assieme quindi 3863. Rileva che Cherso città ha 4279 abitanti dei quali 1936 italiani e 2279 slavi, sicché anche staccando Albona da questo collegio, la perdita che subirebbero gli italiani in quanto a popolazione sarebbe inferiore alle perdite, che in ciò fanno gli slavi. Propone che al collegio di Veglia e Cherso, anzi che Albona si aggiunga Ponte.

Capitano provinciale ritiene che il fare qualche correzione nei limiti dei rispettivi territori non dovrebbe presentare soverchie difficoltà. Congiunta a gravi difficoltà invece ritiene la questione riflettente le chieste garanzie, mentre potrebbe perfino impedire la sanzione della legge.

Dott. Laginja, propone, che premunirsi contro la possibilità, che la legge non venga stanziata si stabilisca, che la legge entererà in vigore, assieme ad altre leggi, da emanarsi sulle garanzie costituzionali delle minoranze.

Capitano provinciale osserva, che quando la legge sulle guarentigie delle minoranze dovrebbe venir a pertrattazione, il progetto di riforma elettorale

sarebbe stato già pubblicamente discusso, e le inevitabili critiche potrebbero spingere ad ostacolare l'approvazione della legge sulle garanzie per far naufragare con questa, la riforma elettorale.

Dott. Laginja osserva che in ogni modo non potrà evitarsi più a lungo che le trattative sulla riforma elettorale passino alla pubblicità e che allora il pericolo sarà maggiore, mentre in ogni caso accettandosi la sua proposta si avrebbe almeno una legge già approvata dai rappresentanti dei due partiti.

Rispondendo ad un'allusione del Dott. Bennati esprime il suo rincrescimento per un articolo comparso sul giornale l'Omnibus di Pola, articolo, che assicura scritto non solo senza sua adesione, ma a sua insaputa.

Dott. Sbisà dice, che dato il principio già accolto, che ciascuna parte, entro la cerchia del territorio assegnatole, abbia a decidere indipendentemente dall'altra sulla formazione dei singoli collegi, la minoranza non può ragionevolmente insistere sulla sua proposta rispetto ad Albona. La esorta però a decampare da tale proposta, ed a studiare invece e presentare una formula eccettabile, riguardo alle chieste garanzie, assicurando che la maggioranza, ferma nel proposito di voler raggiunto possibilmente un accordo fra le due stirpi, sarà lieta di accoglierla.

Capitano provinciale riafferma, che gli italiani sono disposti di accordare alla minoranza quanto le spetta, ma non può aderire ad una codificazione, che impedirebbe forse ogni attività dell'amministrazione provinciale. Esorta a trovare una formula accettabile.

Dott. Chensich, ritiene, che stabilendosi, che non possono aver luogo seduta di Giunta, senza che tutti gli assessori siano previamente invitati, la minoranza sarebbe sufficientemente garantita, contro il pericolo di sopraffazione, colle garanzie messe in vista dal Dott. Bartoli.

Dott. Laginja, tiene fermo alla proposta della minoranza, che la Giunta non possa deliberare senza l'intervento d'un assessore slavo, e la Dieta senza l'intervento della maggioranza dei deputati eletti dai foresi. Capitano provinciale, ritiene, che una tale disposizione non potrebbe essere sanzionata, perché contraria ad ogni principio di diritto pubblico.

A questo punto seduta viene sospesa per 1/2 ora.

Riaperta ha la parola il

Dott. Laginja con allusione alla proposta, riflettente il distacco di Albona da Cherso e Veglia, prega di prendere in considerazione la circostanza, che la minoranza non ebbe campo di studiare accuratamente il progetto di riforma elettorale. Domanda poi, che a garanzia della minoranza vengano incluse nello statuto provinciale le disposizioni seguenti:

»Fino a tanto, che non sarà emanata una legge provinciale sulle garanzie costituzionali delle minoranze, la Giunta provinciale non potrà validamente deliberare sugli oggetti concernenti l'azienda agraria, scolastica, le costruzioni pubbliche, comunale e sulle »spese diverse« senza l'adesione al rispettivo oggetto da parte di almeno un assessore eletto dalla curia dei Comuni foresi« ed inoltre.

»Fino a tanto, che non sarà emanata una legge provinciale sulle garanzie costituzionali delle minoranze nazionali, la Dieta provinciale non potrà validamente deliberare sugli oggetti concernenti l'azienda agraria, scolastica, le costituzioni pubbliche, comunale, né sulle spese diverse e sui progetti di leggi in genere, senza l'adesione, al rispettivo oggetto, da parte della maggioranza dei deputati eletti dalla Curia dei Comuni foresi«. In relazione a ciò dichiara infine e quale ultima proposta, che del distretto giudiziario di Parenzo da assegnarsi alla parte italiana siano compresi soltanto i comuni di Orsera e quello di Torre.

Riguardo ad Albona, che, se si vuole aggiungerla, assieme al suo suburbio, a Cherso e Veglia, vi si aggiungano pure Ossero e Ponte.

Dott. Bartoli, ritiene inaccettabili le proposte della minoranza, lamentando, che rispetto ad Albona si sia mancato, da parte della minoranza ad un principio stabilito e già accettato, e tanto più di fronte al contegno della maggioranza, che ad assicurare i collegi slavi di Castelnuovo e Pola, diede tutte le garanzie richieste.

Dott. Laginja, oppone, che rispetto ad Albona la minoranza non si esternò prima d'ora, perché soltanto nell'ultima seduta fu accennato, che verrebbe aggiunta a Cherso e Veglia, mentre secondo il progetto giuntale era unita a Pisino.

Dott. Bartoli, osserva, che all'unione di Albona con Cherso e Veglia si accennò soltanto nell'ultima seduta, perché allora soltanto per Pisino si dispose diversamente da quanto prima stabilito. Sostiene, del resto, che dal momento che il collegio di Cherso e Veglia era stato assegnato alla maggioranza, questa aveva diritto di disporne e di assicurarselo a talento.

Chiede, quindi, ai signori della minoranza, se sia vero o meno, che fu stabilito il principio, che ciascuna parte, nel proprio territorio, avesse ad essere autorizzata a formarsi e ad assicurarsi, nella guisa ritenuta migliore, i propri collegi, indipendentemente dall'altra parte.

Dott. Laginja, risponde affermativamente, soggiungendo però che ciò avvenne colla riserva da eventuali correzioni.

Dott. Bartoli, replica, che la riserva di eventuali correzioni, fu fatta rispetto al territorio da assegnarsi alle due nazionalità, non rispetto alla costruzione dei singoli collegi entro il rispettivo territorio.

Dott. Laginja, vorrebbe che i membri della maggioranza pronunciassero sulle sue proposte sulla tutela dei diritti delle minoranze, accentuando, che, da queste i membri della minoranza, sono decisi di non decampare.

Capitano provinciale, dice, che, in questo riguardo, la minoranza potrebbe accontentarsi, che venga votata in Dieta una risoluzione nel senso, che sia fatta quanto prima una legge a garanzia dei diritti delle minoranze.

Dott. Bartoli, si riserva di convocare la maggioranza per sottoporre le proposte, presentate dal Dott. Laginja.

Dopo ciò la seduta viene levata.

Il Presidente
Dott. Bubba

Il Segretario
Dott. Sbisà

Klubska sjednica

obdržavana dne 3. 10. 1907. najprije u Koprui pak u Trstu.

Prisutni: preds. Spinčić i tajnik Mandić, te svi klubski članovi.

Poslije odluke rasprave odlučilo se je poimeničnim glasovanjem:

Najmanje što se može zahtjevati jest, da bude 21 zastupnik, tal. a 18 zastupnika hrv. i slov. narodnosti, a da sabor može odlučivati samo tada kad je prisutno najmanje 25 zastupnika. K tomu ima se zahtjevati, da bude hrv. i slov. narodnost zastupana jednakim brojem članova u zemaljskom odboru i, koliko to od ovoga posljednjega ili zem. sabora odvisi, u zem. kulturnom vijeću, zemaljskom školskom vijeću i u c. kr. kotarskih školskih vijećih, te u obće u svih korporacijah, u koliko je imenovanje članova odvisno od zem. sabora il zem. odbora.

Kad bi se to načelo u celosti prihvatilo, onda bio bi glavni posao, da se stvori kotare tako da si jedna i druga narodnost osjigura svoje kotare.

Kod tih odluka išlo se je na stanovište, da zastupnici jedne narodnosti nemogu imati prevlasti nad zastupnici druge narodnosti, odnosno da jedni bez drugih nemogu niti saborske sjednice držati, Talijanskoj narodnosti bi se pripustilo nekoliko više mandata, obzirom na to jer su dosada imali apsolutnu većinu. Odluka da mora biti prisutno 25 članova za odlučivati u saboru, nužna je za to, da nebi zastupnici tal. narodnosti imali sa biskupi takove većine da bi sami bez zastupnika slav. narodnosti, odlučivali.

Drugo sve temelji se na ravnopravnosti.

Do sličnoga razmjera mogli bi doći i po starom izbornom redu. Al novi izborni red imao bi i tu prednost, da bi se biralo direktno i tajno, i da bi se proširilo izborno pravo, naročito uvedenjem V kurije.

Spinčić v. r.
predsjednik

Klubska sjednica

obdržavana u Trstu 7. oktobra 1907.

Prisutni: preds. Spinčić, tajnik M. Mandić, članovi Andrijičić, Cosulich, Laginja, D. Trinajstić.

Predmet rasprave: Izborna reforma.

Odlučili smo da moramo zahtjevati kao minimum:

1) 21. slov. hrv. zastupnika proti 24 tal.

2 „ „ člana zem. odbora proti 2 tal.

i to a) naši kotari: 3 gradska

12 izvanjskih občina

6 obća kurija

b) tal. kotari: 5 veleposjed

2 trg. i obrtna komora

11 gradovi

2 sela

4 obća kurija od kojih 1 Pula.

2) da se u kuriju Pazin — Plomin — Buzet stvori 2 kotara, jedan tal. jedan hrv. tako, da »kasteli« spadaju u tal. kotar, a ostalo poreznih občina u hrvatski kotar.

3) da se u školskih, gospodarskih i građevnih stvarih, te onih predvidjenih u rubrici XII proračuna ima, odlučivati u saboru kvalifikovanom većinom; a da se o istih stvarih u zem. odboru nemože raspravljati bez prisutnosti bar jednog člana zem. odbora od slav. strane.

4) da bude V kurija obća, to jest da u njoj glasuju svi, a ne samo proletarci; i da bar naši kotari u toj kuriji budu jednobrojni.

5) da se sada ne dira u porabu jezika, nit u pitanje članova u zem. i kot. škol. vijeća, da će se to samo sobom razviti.

6) ako tal. stranka neprihvati zahtjeva pod 1.) 2.) 3.), onda nek se ponovo zahtjeva ono što je dr. Laginja već kao eventualnost predložio, najme da se za sada zahtjeva samo:

a) uvođenje V kurije

b) „ tajnoga i izravnoga izb. prava u svih kurijah

c) sniženje poreza u grad. i seoskoj kuriji.

Vjek. Spinčić, v. r.
predsjednik

Klubska sjednica

obdržavana u Trstu dne 9. 10. 1907.

Prisutni: predsjednik Spinčić, tajnik Mandić i svi članovi osim J. Kompareta.

Predmet: Izborna reforma.

Predsjednik izvješćuje ob onom što se je do sad u našem klubu odlučilo, i kako je tekla sjednica odbora za izbornu preosnovu, poglavito:

da Talijani zahtjevaju 25 članova sabora za se, a nam jih pripuštaju 19; za se 3 člana odbora, a nam pripuštaju 2.

Mi s naše strane, ako bi imali pristati na to, da bi imali po mnijenju dra Laginja i dr. D. Trinajstića, zahtjevati u saboru kvalifikovanu većinu a u zem. odboru prisutnost bar jednoga slav. člana kod odluka o školskih, gospodarskih i građevnih stvari, te onih predvidjenih pod rubr. XII.

Dr. Stanger i M. Mandić pitaju, da li se je što govorilo glede porabe jezika i glede činovnika.

Dr. Laginja odgovara da se do sad u to nije diralo, pak tumači kurije i kotare, kako po prilici bi imali izaći.

Veli: da se Labin nebi imao pridružiti Cresu — Krku a ako da onda i Punat i Osor; da bi se iz tal. izb. kotara seoskih imalo izlučiti neke porezne občine u Porečkoj, Motovanskoj i Vižinadskoj občini, te Piranskom i Bujskom sudb. kotaru, i u M. Loš. i Osor. občini.

Poimeničnim glasovanjem sa svimi glasovi osim onoga M. Mandića, prima se sljedeći zaključak:

»Pod premisom da će se sukcesivno čim prije provesti u saboru i zemaljskom odboru kao i u svih zemaljskih zborovih i zavodih jezikovna ravnopravnost pristaje se da bude u saboru 25 zastupnika talijanske i 19 hrvatske i slovenske narodnosti a u zemaljskom odboru 3 talijanska i 2 hrvatsko-slovenska člana uz uvjet, da se u stvarih školstva, poljodjelstva, javnih gradnja (i občinskih — ovo smo dodali kasnije nas trojica članova odbora odnosno dvojica) te onih predvidjenih u rubrici XII proračuna (»Razni troškovi i obće«) nemože odlučivati ako za to neglasuje većina zastupnika seoskih občina u saboru, a u zemaljskom odboru bar jedan član izabran iz seoske i V. kurije; te daljnji uvjet, da se Labin nepridruži Cresu — Krku, da bude Pula jedan kotar V. kurije i to na račun talijanske narodnosti, da se iz talijanskoga izborništva vanjskih općina izluči sve izvanjske občine Porečkoga sudbenoga kotara, osim Vrsara i Tara, na dalje da se iz istoga izluči uz Korte (bar Kaštelvenere, te otočići Unije i Susak«.

Poslije izpadka toga glasovanja izjavio je klubski predsjednik i član odbora za izbornu reformu prof. Spinčić, da polaže i predsjedničku čast i mandat u odboru za izbornu reformu. On štuje mnijenje većine članova kluba, al nemože uzanj pristati, a to tim manje što nije uvjetovana rubrika »zemaljske uprave« ni u obće sve rubrike proračuna, sva uprava pokrajine.

Članovi zaprimaju ostavke u čast klubskog predsjednika i žele da se bar za sada u odboru, nekaže razciepkanost.

Spinčić izjavlja da pridržaje za sada oboje, da će se pak u saboru, ako bi došlo do razprave izborne reforme, na temelju predloga prihvaćenoga od većine članova kluba, postaviti u red onih koji neće glasovati za tako stvorenu izbornu reformu — eventualnost koju je u svojih obrazlaganjih i dr. Laginja predvidio, pače kao nuždu proglasio.

Spinčić v. r.
predsjednik i zapisničar

Opazam ovdje, da sam sljedećega nada 10. X 1907. teškim srcem išao u odbor za izbornu reformu, i prije početka i u jednoj pauzi izjavio na neprikladno nikakve odgovornosti.

U ime kluba pak dao sam na znanje u sjednici 10. X. odbora za izbornu reformu klubski zaključak takoda sam rekao, da klub neće činiti zaprieke pače će doprinijeti svoju da dodje do izborne reforme, ako se prihvati njezin zaključak kako prije.

Spinčić v. r.

Spinčićeve bilješke:

I konferencija kod ministra predsjednika dne 21. I. 1908. u Beču radi izborne reforme.

Prisutni: Min. predsj. Beck, min. unut. poslova Blenerth, namjesnik Hohenlohe, — — — chef Haerdtl, pr. kapetan Rizzi, zem. odbornici dr. Chersich i dr. Trinajstić, zastupnici dr. Bartoli, dr. Laginja, Spinčić.

Beck otvara i moli da kogod razloži stanje stvari.

Odmah počne **Rizzi**, kao (...), i čini se da su dogovoreni.

Ističe broj zastupnika jedne i druge narodnosti: 24 : 19, + 3.

Italijani misle da imaju Hrvati dovoljno garancije u tom, da jih je 19 proti 24, i da vlada neće pustiti da njim se krivo događa.

Hrvati traže jamstvo u tom da mora za stanovite predmete biti prisutan u zem. odboru, za valjanost odluke član zem. odbora iz vanjske kurije.

Dr. Laginja zagovara hrv. stanovište. Hrvatima bi preostajalo ili odaljiti se a tad bi većina radila što hoće; ili obstruirati, a tad bi se za to na Hrvate napadalo. Ako to nije moguće, onda nek se primi event. predlog: uvođenje V. kurije u dosadašnjim, sniženje cenzusa, sekcije, direktno i tajno glasanje.

Dr. Rizzi je proti event. predlogu, jer nebi se glavno doseglo: mir.

Većina će tako postupati s manjinom odnosno sa hrv. i slov. narodom, da neće trebati niti izlaziti niti obstruirati.

Beck bi htjeo da se specializira predmete za koje se hoće garanciju, ako se jih uopće hoće; pošto da bi to teško uzakoniti, i da bi se moglo i bez toga.

Rizzi je uz njega. Laginja polemizira. Prešlo se je u obće na ciepidlačaranje.

Spinčić: Poziva se na Laginju, da nije dovoljno garancija kako ju hoće dati Talijani. Na vladu se ne možemo zanašati. Ovu ja smatram za najpravedniju što jih poznam, a ipak je dala potvrditi proračun sa stavkom zem. real. gimn., žen. liceja i čak za »legu«, gdje nas je prisilila na nemoralne činove, da plaćamo u svrhu odnarođivanja naše djece.

Poziva se na stilizaciju predloga našega glede garancija, gdje se veli da manjina neće činiti zaprieka. Dakle ne da je za to ili bar ne da je sve za to. On, govori, jučer, bio je protivan, i jest. Hrvatom i Slovencem bi pripadala većina, jer jih je mnogo više. Obzirom na porez i na dosadanji posjed Talijana mogli su privoliti na jednakost, ili najmanje na to, da jedna narodnost nemože majorizirati druge. Pristali su i na tal. većinu, ali takovu da Talijani bez biskupa, ne bi mogli činiti ništa, ne bi mogli odlučivati, a to je sa proporcijom 21 : 18, 24 : 21. Sve bi moralo ići putem kompromisa. Istra ne bi bila jedina. Isto ili slično je u Gorici. **Ko hoće biti pravedan, morao bi biti za to.**

Beck govori, spominje opet specijaliziranje, al ne onim naglasom kao prije i kao da mezna što bi, daje riječ Haerdtlu. Ovaj misli da bi se moglo ustanoviti, da za njeke stvari treba $\frac{3}{5}$ zastupnika, a to da znači 29 zastupnika $47 : 5 = 9 \frac{2}{5}$, $\frac{3}{5}$ svih $27 \frac{6}{5} = 28 \frac{1}{5} = 29$.

Govori se još, gdje Rizzi, na opasku Dr. Trinajstića da su Talijani satirirani, osobito iztiče udržnju ono što imaju.

Beck je negdje u razgovoru rekao, da po našem predlogu, možemo mi doista pričekati Talijanom što dobiti, al dobiti nemožemo ništa.

Ustanovilo se je, da se još istoga dana sastanu Haerdtl, dr. Rizzi i dr. Laginja (ja nisam htjeo principiелno, kako sam reko) i da formuliraju predlog.

Dogovorili su se i sporazumili za ovo kako sliedi:

Dodatak § 38 der Landesordnung, neuer 4. Absatz —

Zatim § 42
§ 23

Radi se o nekim garancijama pod uvjetom da dodje do predloženog sporazuma — Odnose se na (poslovanje) odlučivanje u Saboru.

II konferencija kod minist. predsja. dne 22. I. 908 u Beču radi izbor. reforme.

Prisutni svi koji i kod I konf. osim namjesnika Hohenlohea.

Raspravljalo se je o predlozih kako su ga formulirali (sect.) chef Haerdtl, dr. Rizzi i dr. Laginja u § 23, 38 i 42. Zem. reda.

Dr. Trin. i dr. Laginja, u mojoj prisutnosti razbijali su si nekoliko sati prije glavu, naročito kako bi formulirali § 23 s jedne strane da se zadovolje zahtjevu Talijana da se uzdrži što imadu s druge strane, da Hrvati i Slovenci zadobiju što jih ide.

Kako se je kod razprave u konferenci, koja je trajala od 7 do 10 3/4 u večer, vidilo, i Talijani su raspravljali medju sobom.

Prvi je uzeo rječ **dr. Rizzi**, da predloži, prema želji svojih drugova »dviije male promjene«.

Prva se tiče § 13 odst. 1. Nejma se birati asesora iz **cieloga sabora**, nego 2 iz kurije gradova. Ovo je velika promjena. Da je ostalo kako prije, mogli su se složili Hrv. i Slov. sa event. kršč. socijali, ili soc. dem., ili obojimi, pak izabrati asesore proti Komoraškoga. Ovako si Komora i to pridržaje. Mi dakako nismo mogli tomu prigovoriti, jer to spada u sferu talijansku.

Druga promjena da je nuždna, pošto je § 23. novi odst. 2. ponekle u protuslovlju sa § 38 novi odst. 4. U § 23 govori se da se nejma uztegnuti sredstava onomu što postoji, u § 38 veli se da se za dotične odluke zahtjeva prisutnost 30 članova. Slavenski zastupnici, nedošav u sabor, mogli bi zapriječiti sredstva za obstojeće talijanske zavode i ustanove. Stoga se predlaže dodatak k § 38. odst. 4., da se zahtjeva prisutnost 30 zastupnika **u koliko se neradi o iznosih za jur obstojeće zavode i ustanove**. Tim stavom uzimlje se glavna garancija da će Talijani i nam dati što nam treba, i u koliko odgovara onomu što jur Talijani imadu.

Dr. Laginja pročitao je i tumačio predlog kod § 23. odst. 2. kako ga je on i dr. Dinko formulirao, gdje se ide zatim, da će Talijani dozvoliti, da se nam nadoknadi ponekle, u koliko bi trebalo, ono što nam manjka, pošto ono, kako su formulovali Haedtl, Rizzi i on (dr. Lag.) nedaje dovoljno zamstva.

Beck nailazi poteškoće za uzakonjenje takova formuliranja.

Na to Rizzi, lahka srca usljed Beckove izjave, veli da nejmaju ništa proti tomu samo nek se nadje zgodna dikcija. On uvjerava da će se odsad unapried pravedno postupati.

Bienert s njekimi opaskami pokazuje da je više na našoj strani. Traži se u obće formula.

Dr. Laginja bi htjeo da se u § 23 i u § 38. odst. 4. i u § 42. govori Schul — Agrar — itd. **Angelegenheiten**.

Beck i drugi protive se tomu, jer da bijaše do sad govora samo o sredstvih i o prinosih (Beträge) za škole, agrarstvo itd.

Dr. D. Trinajstić hoće da gospodu primjerom uvjeri, kako je nužno što dr. Laginja zagovara. Radi se na pr. o imenovanju učitelja. Većina zem. odbora hoće jednoga možda i manje sposobna, samo za to jer je tal. mišljenja, jer njoj prija. To bi morali zabraniti slav. odbornici, naročito za slav. škole.

Uobče neće se, da se pristane na predlog dr. Laginje.

Spinčić veli, dosta razdražen Rizzovim licemjerstvom da Talijani zahtjevaju garancije za se. Tako moramo i mi za se. Talijani imaju pred nami veliki »vor«, za najmanje 200.000 K., za tal. real. gimn. u Pazinu, za tal. licej u Puli, za agrarni zavod, za samo tal. agrar. listić. To sve treba da se nam nadomjesti, i za to valja da imademo garanciju. Svojedobno se je uvelo školske takse i obrazložilo tim da jih treba za pučke škole. Mora se reći da se je Njeg. Vel. baš prevarilo pošto se odnosnih novaca nije za nove pučke škole potrošilo nego za novu realnu gimnaziju, novi tal. ženski licej. Na dalje od jučer reko je dr. Rizzi, da se čeka vladina potpora, da se pak potrebite pučke škole ustroji. Dakle u tal. svrhe nek se troši koliko se hoće, a za hrvatske nek se čeka vladina potpora — prem su školske takse ustrojene za nove pučke škole. Kod dosadanjega postupka Talijana, i sa Rizzom na čelu, treba da se osjeguramo zakonom, a nesmijemo se zamašati ni na najljepše rieči.

Beck predlaže, nek § 38 odst. 4. valja za prvu godinu u kojoj bi se ustanovilo sve što treba jednoj i drugoj narodnosti, i učinilo nacrt n. pr. na deset godina, što se sve mora učiniti. Vlada će za ono pomoći, što se bude dokazalo nuždnim.

Dr. Rizzi-u nije ni to pravo.

Odlučuje se konačno: 1) da će Haerdtl, dr. Rizzi i dr. Laginja formulirati na novo misli danas izražene; 2) da će stranke dobiti prepise odnosnih ustanova, da viečaju za svaku za se, ako će; 3) da će se pak, ustreba li i komisija za izb. reformu sastati, da se pretrese sve što još treba.

Beck je obećao gospodarsku akciju provesti sa svom brzinom, al sa novim saborom — dočim će već prije sazvati predstavnike jedne i druge stranke da prosude elaborat dosadašnji odnosne vladine komisije.

Beck je prije te konferencije posebice zvaio dr. Laginju i rekao mu da će gosp. akciju provesti jedino u slučaju da se obie stranke narodnosti u Istri izmire, da učine kompromis.

Pismo dr. I. Zuccona, odvjetnika u Puli — Spinčiću

Pula 5 februara 1908

Veleštovani gospodine kolega!

Primio sam Vaše cijenj. pismo od jučer u stvari reforme zemaljskoga reda i sa. izbornoga reda za pokrajinski sabor te Vam mogu priobćiti što slijedi:

1. Sazov konference u Trst jest sasvim nezgodan za mnoge a pogotovo za nas odavlen: to se moralo sazvati u Pazin, gdje bi bilo moguće skupiti priličan broj narodnih pouzdanika. A veći broj je potrebit baš obzirom na važnost predmeta.

2. Sto isti dan moraju njekoji zastupnici k namjestniku, to je posve nuzgredno za konferencu u formalnom pogledu; ali očito je, da, košto se obično događaja, takav pogovor bi bio krnj i u hitnji učinjen te nebi iscrpio stvari u željenom smislu.

3. Kad se prije ne smatra shodnim stupiti u dogovor s pouzdanicima naroda suvišno je to činiti i kasnije, kad se je već utanačilo s protustrankom i s vladom granice reforme.

4. In merito **ovdje** i na široko po Istri je mnijenje, da je naumljena reforma zločin za našu narodnu stvar, ako se s istom ne imadu stvoriti u provincijalnom životu prilike, kakove su u goričkoj, i to barem takove. Sa novim izbornim redom naš je narod stavljen u dogledno vrieme u posvemašnju nemogućnost političkog napredka: sa starim izbornim redom možemo još uvijek doći do boljega, a svakako poboljšati naš položaj kod eventualnih budućih pregovora.

A neimamo se šta bojati od strane vlade, koja hoćeš nećeš morati će uvijek da pazi na austrijski posjed Istre, dočim talijanska stranka baš prkosi austrijskim temeljnim zakonima.

5. Sve bi se to lijepo i obširno raspravljalo kad bi se predsjedništvo našega »Političkoga društva« trsilo, da sazivlje redovite i izvanredne odborske sjednice i društvene skupštine. Ovakvo se čini sve in camera charitatis, pa opet na brzu ruku, te nije čudo ako se mnoštvo sposobnih sila drži na strani i inače diže glavu stranka, koja kani čim prije izstupiti pod klerikalnom firmom.

Bez zamjere, al rekoh po duši.

Srdačnim pozdravom

Vaš odani

Dr. Ivo Zuccon, v. r.

Z A P I S N I K

vrhu dogovora obdržavanog u Čitaonici »Bratimstvo« u Voloskom, dne 6/II 1908. na saziv odbornika »Polit. društva za Hrvate i Slovence u Istri« gosp. dr. K. Janežića.

Prædmet: izjava o zakonskim osnovama glede izborne reforme i kompromisa glede uređenja političkih odnošaja u istarskom saboru.

U 4 i 1/4 h otvara sazivatelj dr. K. Janežić sjednicu.

- Prisutni: 1) g. dr. Andr. Stanger, zast. na pokr. saboru
2) g. dr. Matko Trinajstić, zast. na pokr. saboru
3) g. Viktor Tomičić
4) „ Kazimir Jelušić, načelnik grada Kastva
5) „ dr. Niko Fabianić
6) „ dr. Ivan Poščić
7) „ dr. Gjuro Červar
8) „ Ivan Kraljić, kapetan u Vol.
9) „ Viktor Car Emin
10) „ Ivan Bačić, načelnik općine Veprinac
11) „ Ivan Fiamin
12) „ Julije Miran
13) „ I. Franki, nadučitelj u Rukavcu
14) „ Stjepan Tomašić odvj. konc.
15) „ Josip Stanger, not. kand.
16) „ dr. Ulikse Stanger, — koji vodi zapisnik
17) „ sazivatelj g. dr. Janežić, koji predsjedja.

Pročita i rastumači zakonsku osnovu glede reforme zemaljskog reda predloženu po vladi.

Nakon razjašnjenja na mnoga pitanja prisutnih — predsjednik otvara debatu i daje riječ

g. dr. Andr. Stangeru, koji preporuča osnovu, kao korak naprijed u borbi za prava našega naroda. Po sadašnjem izbornom redu Hrvati i Slovenci ne bi

nikada mogli doći do većine u saboru, već bi u najboljem slučaju došli do razmjera 13 : 17, ali preko veleposjeda i trgovačke komore ne bi se moglo. Po reformi imao bi taj razmjer nastupiti već sada.

Ustanova, da za valjanost zaključka mora da bude u saboru prisutno 30 zastupnika — omogućuje Hrvatima i Slovencima, da zapriječe svaki nepovoljni zaključak u svim važnijim poslovima, — a falanga od 19 predstavnika narodne volje mogla bi se sa mnogo više uspjeha boriti s parlamentarnim oružjem nego do sada.

Broj mandata bio bi na nedvojbenu način osiguran sa stvaranjem homogenih izbornih kotara, koje bi imala da stvori komisija ad hoc izabrana između zastupnika obiju narodnosti

Na pitanje analogno dra Fabianica odgovara predsjednik, da vladina osnovna reforme ima biti podlogom rasprava za narodni sporazum u Istri, da ona nije nepromjenljiva u detaljima.

Riječ uzima na to dr. Červar Gjuro, koji prigovara: a) glede sadanjih saborskih zastupnika — dvojbenu je da li su oni ovlašteni da stupe u pregovore i zakluče u ime cijelog naroda vrhu najbitnijih uvjeta njegovog političkog života, s obzirom na to, što je istekla legislativna perioda za koju su izabrani, već odavna. On im tu legitimaciju nijeće i htio bi, da se pregovara s vladom i s talijanskom strankom istom iza novih izbora, koji neka se provedu po dosadašnjem izbornom redu;

b) o sporazumu nije zvan da raspravlja jedino saborski klub već političko društvo ili eventualno čitav narod: prihvat ili neprihvat zakonske osnove mora da zakluče izbornici sami ili da na to ovlaste svoje zastupnike;

c) osnove su od velikog zamašaja i hoće se za proučenje istih prilično vremena, a za današnji pogovor bilo je vrijeme prekratko za potpuno proučenje.

Protivi se osnovi, koja bi za nedogledno vrijeme zapriječila ne samo svaki napredak u našem političkom životu, nego i nadu, da će se zlo promijeniti. Narod hoće borbu, koja mu svijest budi i podržaje, a sigurnost mandata proizvela bi apatiju, u kojoj bi domaći razdor našao lako plodno tlo.

Nije pesimista u narodnoj borbi i vidi, da i dosadašnji izborni red pruža mogućnost uspjehu u zapadnim kotarima glede seoskih općina. Tako izborni kotar: Pula — Vodnjan — Rovinj i onaj: Poreč — Buje — Motovun. Isto tako gradski izborni kotar: Pazin — Labin — Plomin pruža mogućnost našoj pobjedi. Potkrepljuje svoje navode s brojkama, koje vadi iz statističkih rezultata brojenja god. 1900.

Podvrgava kritici pojedine ustanove projektirane reforme — tako onu o odgodi izbornog čina za slijedeći dan, uz običajno u mjestu proglašenja, drži da je osnova rafinirana zamka, koju nam Talijani potučeni 14. maja hoće da postave e da se spase u nevolji koja im od nas, a i u vlastitoj kući prijeti.

Ne odobrava postupak zastupnika, koji su se predaleko upustili u pregovore i kojima je vlada mogla reći: ili ovako ili nikako.

Predlaže da se osnova ne prihvati.

Dr. Matko Trinajstić opravdava kratkoću vremena za proučavanje osnove s time, što kaže, da je vlada na vrat na nos htjela imati odgovor i traži ga već za nedjelju, 9. t. mj. — a isti dan, kad su osnove došle na Volosko — bio je urečen sastanak.

Iz taktičkih razloga ne slaže se s predlogom dr. Červara — preporuča nasuprot osnovu. Razmjer od 13 : 17, koji bi se mogao po sadašnjem izbornom redu u najboljem slučaju i to dosta kasno postići ne bi bio za našu stvar ništa povoljniji od onoga, koji nam se nuđa, a koji kraj garancija sadržanih u osnovi znači stepen na bolje. Precizira ovaj predlog onamo, da se ovlasti zastupnike, da na temelju osnove pregovaraju sa talij. zastupnicima i s vladom.

G. Jelušić Kazimir pita razjašnjenje glede pokrajinskog odbora. Predsjednik odgovara, da je u osnovi predviđeno, da se bez prisutnosti bar 1 zastupnika seoskih općina ne može zaključivati u važnijim stvarima, a u odboru da bi imala sjediti 2 naša zastupnika.

Dr. Stanger Andrija osvrće se na navode dr. Červara glede izbora u gradskom izbornom kotaru Pazin — Labin — Plomin i pobija ih.

Dr. Červar upozoruje na apatiju koja bi nastala u narodu prihvatom osnove, koja osigurava mandate i na mogućnost, da se iz toga porodi razdor u samoj stranci — naročito između kršćanskih socijalista i liberalaca.

Dr. Pošćić se izjavlja protivnim osnovi najpače iz razloga programa naše stranke. Mi smo se postavili na stanovište, da valja pridignuti našega seljaka, bespravnog u početku naše narodne borbe, koju je uslijed toga imala na sebi značaj gospodarske borbe protiv Talijana — građana. To je dobar pravac naše politike i od njega ne smijemo odustati, dok ne dostignemo cilj: potpunu jednakopravnost našega naroda s Talijanima, sva politička prava za svakog našeg čovjeka. Mi smo od početka tražili sveopće izborno pravo i političku jednakost. Ako mi sada prihvatimo osnovu, koja nam se nuđa — zatajiti ćemo svoje ideale, jer ćemo sudjelovati kod stvaranja zakona, koji bi uzakonio nepravicu. Naša borba bi izgubila onu idealnost, koja joj najviše pomaže k uspjesima, naš bi narod doživio poniženje, koje bi mu ubilo otpornu snagu. Sad je ta snaga svalki dan jača — i što budemo više tlačeni — to ćemo biti jači, jer je tako po prirodi, da se u borbi narod jača, a kad postigne vlast i moć — onda slabi.

Demokratska načela moraju nas voditi i dok im ne izvojštimo pobjedu ne smijemo od njih odstupiti. Odbija predloženi kompromis i želi, da se zastupnicima dade savjet, da ugiraju, da uvijek i svagda traže opće izborno pravo i za pokrajinske izbore.

Dr. Janešić Konrad osvrće se na sve govore i pobija prigovor dra Červara da zastupnici nisu legitimirani za pregovore. O njihovoj legitimaciji nema po zakonu nikakve dvojbe.

On je protiv osnove. Naš narod napreduje i prigovor inferiornosti naprama Talijanima bit će doskora posve neopravdan, kad se korakne naprijed za početom stazom na gospodarskom i kulturnom polju. Naša inferiornost ne će više nigdje egzistirati — dobi u izbornom redu, za koji ćemo svi moći reći: Vi ste ga učinili, Vi ste nam ga nametnuli, neka se promjeni i učini pravica. Kad bismo mi nasuprot sudjelovali kod stvaranja izbornog reda ostavili bismo povoljnu poziciju u kojoj smo sada kao potišteni i gonjeni jaganjci.

Osnova je zamka, ona je od Talijana maliciozno i nakon velikih studija sastavljena. Oni vide da im se vlast, da im se tlo ispod nogu odmiče, pa hoće da se spase. Tako čine sve stranke, koje su se preživjele. Čine koncesije tobože iz velikodušja, u istinu pak — samo da zadrže što dulje vlast na tuđu štetu. Talijani hoće da nas prevare, a mi im velimo: Timeo danaos et dona ferentes.

Pridružuje se predlogu dra Červara. Na to stavlja na glasovanje predlog g. dra Červara, formuliran ovako:

»Kompromisni predlog odnosno zakonske osnove glede izborne reforme za pokrajinski sabor i glede garancija proti majoriziranju nisu prihvatljive i za to se preporuča zastupnicima da ih odbiju.«

Poimenično glasovanje imalo je slijedeći rezultat:

Proti predlogu su glasovali:

g. dr. A. Stanger

„ dr. M. Trinajstić

i Viktor Tomićić

a za predlog svi ostali prisutni i to:

g. Jelušić Kazimir

Bačić Ivan

g. dr. Niko Fabianić
dr. Ivan Pošćić
dr. Gjurjo Červar
g. Julije Miran
g. Kraljić Ivan
g. Car Viktor Emin
g. Ivan Fiamin
„ Ivan Franki
„ Stjepan Tomašić
„ Josip Stanger
„ dr. Konrad Janežić
„ dr. Ulikse Stanger

Nakon toga stavlja se na glasanje predlog g. dra Pošćića da se saborskim zastupnicima preporučiti, da zahtjevaju opće, izravno, tajno i jednako izborno pravo i za pokrajinski sabor, koji je predlog primljen jednoglasno.

U 6 h predsjednik zatvara sjednicu.

Dr. K. Janežić, v. r.

Dr. Ulikse Stanger, v. r.

Sjednica

pouzdanika Hrv.-slov. stranke istarske u Trstu 9. 2. 1908 u 8 s. pr. p.

Zastupnik Spinčić otvara sjednicu i pozdravlja prisutne; razlaže zašto se sastadosmo.

Prisutni su: zastupnici dr. Laginja, Spinčić, Mandić, dr. Đinko Trinajstić i dr. M. Trinajstić, Kozulić, dr. Janežić, Rajčić Augustin, dr. Fr. Mandić, dr. Červar, dr. Cichlar, Urbančić, nadžupan Pangerc, zast. dr. Rybař, dr. Binčić, dr. Gregorin, dr. Baničević.

Dr. Červar misli da dr. Cichlar nebi imao pristup ovom sastanku.

Dr. Laginja je protivnog mnijenja, a isto tako i predsjednik.

Predsjednik konstatira: 3/5 smo pućanstva u Istri, u prošlom maju palo je glasova za nas 30 hiljada, za Talijane 20 hiljada. Na dalje ističe po odnosnih zapisnicah.

Kod ugovaranja u Kopru prema odluci klubske sjednice 25./9. 907. držali smo se načela, da ne smije biti majorizacije nad nami. Na sastanku pouzdanika 30. septembra bje odlučen razmjjer zastupnika na 20 : 19 ili 18. Ne preveliki broj zastupnika radi štednje. Zemaljski odbor 2 : 2.

Na klubskoj sjednici dne 3/10. 907. 21 : 18, sabor ne može zaključivati bez prisutnih 25 zastupnika i t. d., razlaže daljnji razvoj pregovora prigodom zasjedanja u Kopru, koji nastradaše — Klub. sjednica dne 7. i 9. oktobra 1907.

Kasnije konference dne 21. i 22. januara 1908. u Beču svršiše sa osnovom o kojoj danas raspravljamo. Konstatira da ova osnova pada pod minimum onoga, što je klub i pouzdanički sastanak u septembru i oktobru 1907. kao minimum označio.

Dr. Červar opaža, da ne smatra zaključke današnjeg sastanka kao nit onog 30. 9. 1907. obvezatnim za hrvatski narod, jer nijesu svi pozvani i mjesto sastanka nije zgodno. Dodaje da je mandat naših zastupnika utnuo i radi toga je trebalo odgovoriti vladi da se odluka prepusti novom saboru. Osnova sama je za nas moralna ćuška. Prekjućerašnji sastanak u Voloskom ju je osudio. 3/5 pućanstva nesmije dozvoliti, da mu se dade samo 19 zastupnika, a manjini (2/5) 25 zastupnika. On misli da bi ova osnova na decenije

trajala. Trebalo bi nastojati da se na temelju dosadanjeg izbornog reda predobije 13 mandata, što je dosta vjerojatno, a s vremenom bi se i to povisilo na 14, dakle 14 naših prama 16 Talijana. Tada bismo dakle bili u boljem položaju nego nazočnom osnovom. Boji se § 4 osnove, jer mogućnost nije isključena da Talijani dobiju 30 zastupnika za svoje poslove, a kasnije više ne trebaju ni toga broja. Osnova je dakle nesigurna i nepravedna za nas. Milosti ovakove vrste ne smijemo od vlade primiti. Konstatira da broj veleposjednika godinama pada, a Talijani videći to, hoće da se u toj kuriji učvrste, uvrstivši za isti i industrijalce plaćajuće 100 K zemljarine, što nama i pokrajni kao agrarnoj zemlji štetuje.

Vidi se dakle da su Talijani vrlo dobro proučili ovu osnovu, a mi to moramo kroz 1 — 2 dana odobriti.

Ova osnova bi bacila trulost na naš narod.

Kako vidi doći se do razdora među nama ali ako bi se primilo ovu osnovu, onda bi taj razdor bio uspješan.

Zastupnici, koji moraju poznavati dušu naroda, nijesu smjeli niti ići tako daleko sa pregovaranjem ovakove vrste. Osnova nam prikazuje samo perfidiju tal. stranke (u dokaz § 44. izb. pr.) Zaključuje da primitak ove osnove bi bio početak razdora među nama u Istri.

Dr. Janežić na molbu dr. Laginje čita zapisnik dogovora držanog dne 6. 2. t. g. u Voloskom, po čemu se je osnovu zbacilo.

Dr. D. Trinajstić izvješćuje o sastanku u Pazinu, koji je prepustio odluku uvidavnosti zastupnika.

Dr. M. Trinajstić priopćuje brzojav dra Andrijičića, gdje ovaj pristaje na izjavu Dr. D. Trinajstića. Čita pismo dra Zuccona, iz kojega proizlazi da je i dr. Zuccon protivan ovoj osnovi.

Načelnik Doline Pangerc izvješćuje o sastanku u Dolini, koji se je također izjavio proti osnovi.

G. Urbančić učitelj iz Boljunca razlaže, zašto se je sastanak u Dolini izjavio proti.

Zast. Kozulić izvješćuje o svojem pogovoru sa prijateljima iz Lošinja. Sastanka nije mogao sazvati radi kratkoće vremena.

Dr. Janežić: § 4 osnove, koji bi se smatrao glavnim § za nas, neima tolike i takve garancije, da smo sa onim ustanovama sigurni; isto tako i ustanova § 5 točka 1).

Načelo izraženo u § 3. nema nikakove vrijednosti.

Osnova je dakle neprihvatljiva.

Dr. Ribar: reflektirajući na pismo dr. Zukona (Zuccona, nap. V. B.), koji je tražio da su se imali sazvati pouzdanici naroda, pita koji su za to legitimirani pouzdanici? U osnovi pak vidi samo pertificiranje Talijana, a nama ništa; garancije (su vrlo slabe) ništa ne vrijede. Mi trebamo autonomiju kao u Moravskoj; razmjernu u broju zastupnika nije važan.

Dr. Gregorin: opaža da se ne bi smjelo prepustiti i u buduće zem. kaptanu, da on imenuje svoga zamjenika.

Dr. Dinko Trinajstić razlaže zašto je za osnovu. Boji se, da bismo i u deceniju poboljšali sadanje odnošaje starim izb. redom. Tajnost prava glasa je najviše pomogla pobjedi kod zadnjih izbora u zapadnoj Istri, gdje naš narod ekonomski robuje. Mi vodimo već skoro 30 god. borbu. Narod je počeo već skoro zdvajati, jer ne vidi uspjeha. Ovom osnovom ne nastaje ništa pertifikacija Talijana. U našim pak redovima razvija se kršč. soc. stranka tako da već kod idućih izbora nećemo više biti kompaktni. Novom osnovom se nada, da će ipak naši zastup. u narodnom pitanju biti skupa. Već broj 19 je dosta velik, da bude poštovan od 25. Garancije su za nas velike i dobre, da bismo mogli već nakon 2 godine tražiti novi izb. red. Ovom osnovom imamo mogućnost zahtjevati sve potrebite poboljšice za naš narod paktira-

njem, ili ne odobriti ništa i onemogućiti saborisanje. Mi dakle moramo već u prvom saborisanju osigurati naše potrebe, koje Talijani moraju odobriti, inače onemogućimo i njima.

Dr. Červar pobija razloge dr. D. Trinajstića. Ako sabor ne potvrdi proračuna za škole i t. d. onda vlada ima pravo utjeravati za to potrebiti novac eksekutivno. Njemu je glavno da su stranke narodne, pa se iste zvale: kršč. soc. ili soc. dem. stranke i t. d.

Dr. Laginja pokazuje geogr. kartu Istre o razmjeru pučanstva. Obrazlaže razdiobu kotara Buzet, Pazin, Labin i Plomin, okolica je naš kotar. Lošnj će postati kroz 2—3 izb. periode isto tako Krk i Cres. Ovo se je činilo teškom mukom, a sve za hrv. narod. Rizzi je sam priznao, da od sada bez kompromisa neće se dalje moći ići.

Vrhu kvalificirane većine pozivlje se na riječi dr. D. Trinajstića. Vlada neće ekzekutivno utjeravati, jer vlada je sama pristala na ovaj sporazum. Novom osnovom naša borba u saboru će biti mnogo olakoćena. Ističe da su danas čisti kotari proti ovoj osnovi, dočim na pr. neki ljudi iz Rov. sela izjavili nek tražimo samo tajno glasovanje i za saborske zast.

Tražili smo uzalud od vlade ukinuće kurijalnog sistema. Priznajemo Talijanima 6 glasova većine, ali ne za uvijek već s vremenom ćemo tražiti ukinuće veleposjeda i trg. komore.

Bivši ministar Pacák je za ovu osnovu. I cenzus je snižen. Mi se moramo na dvije strane boriti: sa Talijanom i sa vladom s druge strane. Ako Talijani budu i u buduće perfidni, dugo će proći dok se vlada više njima približi.

Prigovor da se ovo vodilo tajno, ukoliko je istinit, opravdava, da ovakove poslove treba voditi tajno. On je za sporazum, i pada s njim.

Spinčić: pita, ako se ima dati Hohenlohu definitivni odgovor ili dilatoran, te ako je potrebno još sastajanje — naime glede pitanja predložene osnove ili ne.

Dr. M. Trinajstić misli, da nije taktično dati definitivni negativni odgovor i tijekom preuzeti odium, da ne hoćemo sporazuma.

Iza toga smo otišli gg. dr. Laginja, dr. Trinajstić i Spinčić k namjestniku pozvani radi »saborskih odnošaja«.

Zaklj. u 10,50 h p. p.
pozivom za 3 s. po. p.

Vjekoslav Spinčić, v. r.
predsjedatelj

Dr. Baničević, v. r.
zapisničar

Sjednica (nastavak) u 3 s. po p. dne 9. 2. 1908.

Predsjeda zast. Spinčić.

Prisutni: gg. Spinčić, M. Mandić, Kozulić, dr. Laginja, dr. M. Trinajstić, prof. Nazor, dr. D. Trinajstić, Rajčić, dr. Červar, dr. Anton Mandić, dr. Janežić, dr. Wilfan, Pangerc, Urbančić, dr. Gregorin, dr. Brnčić, dr. Baničević.

Predsj. prof. g. **Spinčić** nije će tvrdnju dr. Červara vrhu inkompetence, u tu svrhu navadja zaključke prihvaćene na sastanku pouzdanika 30. 9. 1907. Dodaje zakonsku ustanovu, po kojoj zastupnici nisu dužni primati nikakovih naloga od izbornika.

Treba sada odlučiti: ako će današnji sastanak stvoriti konačne zaključke i dati ih kao konačne upute i savjete zastupnicima ili pak ima li se sazvati koji drugi sastanak vrhu definitivnih odnosnih zaključaka.

Dr. Červar: Političko društvo kao pozvati forum nek sazove glavnu skupštinu, koja će odlučiti vrhu pregovaranja za da ili ne, i eventualno da izabere u tu svrhu svoje pouzdanike.

Ako mi danas i zaključimo da smo kompetentni ipak kompetentni nismo.

Dr. Laginja: Savjete vrhu ovoga rado od svakoga primam, ali konačnu odluku si uvijek pridržajem za sebe. Ponavljam uz ovu osnovu stojim i padam. Za to mislim da detaljno raspravljamo vrhu osnove, a nami će ti savjeti dobro doći.

Pol. društvo ne odlučuje, jer bi trebalo pitat referendum svih punoljetnih.

Dr. Červar: Pošto dr. Laginja hoće pošto poto učiniti po svojem uvjerenju na svoju odgovornost, to je onda suviše daljnje raspravljanje.

Dr. Laginja ističe, da on imade svoje mnijenje, a ako dr. Červar imade protivno mnijenje, ne može mene prisiliti da ja u saboru glasujem za Červarovo mnijenje, a protiv svojem mnijenju.

Rajčić nije za saziv skupštine pol. društva, jer nema puno članova, svakako manje ih ima odbor pol. društva nego ih je za danas pozvano.

Dr. Wilfan smatra pitanje kompetencije *contradictio in adjecto*. Za to razjašnjuje, da treba u tome razlikovati pitanje odgovornosti i pitanje savjeta. Pitanje odgovornosti nose zastupnici, a pitanje savjeta pada (na) nas sve prisutne.

Dr. Janežić misli da je suviše sazivati skupštinu, jer napokon syršilo bi isto kao i danas. Za to je najbolje, da svaki od nas izjavi svoje mnijenje kao savjet zastupnicima. On je odlučno mnienja da se zastupnicima nejma davati naloga. Uvjeren je da će u najboljoj vjeri učiniti, i kakogod odluče, on neće za to prestati s njimi i nadalje raditi. U tu svrhu izjavljuje se on prvi. Izjavljuje se proti predloženoj osnovi s razloga već prije podne navedenih.

Izjavljuje se nadalje:

G. Urbančić: Ova osnova nek se ne prihvaća već nek se ostane pri starom uz sniženje, ako je moguće, cenzusa i dodatak 5. kurije.

G. Fangerc: je za uz uvjet, da se § 4 promjeni u smislu da od 30 prisutnih je potrebita za valjanost 2/3 zastupnika koji glasaju za nješto da bude prihvaćeno.

Dr. Gregorin: i dr. Janežić proti

Dr. Červar je proti.

Rajčić: jer su garancije slabe, jer gubimo Poreštinu, želim, da se dobiju bolje garancije i Poreštini 1 naš mandat.

Dr. Baničević za uz veće kautele.

Nazor: moglo bi se na ovom temelju i dalje raspravljati.

Dr. Brnčić: neumjesna je tvrdnja, da je pregovaranje ove vrsti zločin; mogla bi se sastaviti jedna protuosnova i isključiti mutne stavke, osobito § 4, točka 1) potanko kritizirati.

Dr. Červar smatra nemogućim tražiti daljnjih garancija i kautela, budući je doznao od Talijana, da su oni takoder nezadovoljni sa ovom osnovom, te će nastojati ju još više oslabiti.

Dr. Laginja: hoće da metne neka pitanja i moli za odgovore. Talijani žele za Pulu 3 zastupnika: grad 1, okolo Arene 2., vanjština 3. zastupnika; ovaj 3. kotar bi i po Talijanima samim bio naš, pita stoga što misle.

Dr. Červar smatra, da 3. mandat u Puli će s vremenom postati talijanski. Za grad Lošinj u opće isključeno da ćemo ga ikad dobiti. Grad Krk i Cres se može dobiti kroz 6—10 godina po starom. Gradove Buzet, Pazin, Labin, Plomin će se eventualno dobiti.

Dr. Trinajstić: Dobit ćemo Buzet — Pazin — Labin — Plomin, kad dobijemo općinu Plomin. A to je teško dok nejma svojih inteligentnih ljudi, tamo.

Kozulić: Lošinji dobiti bi se moglo do 20 god.

Dr. Laginja: Razlog ovoj osnovi je, što vlada neće uništenje kurija. Veleposjed i trg. komora (7 mandata) će s vremenom biti ukinute. Nabraja projekte daljnjih kotara.

Dr. Janežić upozoruje na gubitak 3.ga kotara Pule po novom, a ističe nadu u dobitak od 13—14 mandata po starom izb. redu.

Dr. Trinajstić upozoruje na eventualnost gubitka kotara Kopar po sadašnjem izbornom redu.

Dr. Červar: ne dijeli pesimizam dr. Trinajstića. S druge strane Talijani su u rasulu, i radi toga oni žele ove pregovore, da se učvrste i u kotarima i u saboru. Za to ne smijemo popuščati i pustiti Talijanima učvršćenje svojih pozicija.

Spinčić: je protivan ovom kompromisu jer se nasmijemo dati majorizirati — što bismo bili majorizirani sa 19 : 25, i jer garancije, kad i bi pristao na osnovu nesmatra ni iz daleka dovoljnimi. Misli da usljed nedaleke promjene na prijestolju i usljed nedalekog posvemašnjeg ojačanja njem. kršč. soc. stranke da bismo u dogledno vrijeme mogli dobiti bolje uvjete nego su sadanji. A do promjene izb. reda mora doći.

Dr. Červar: Poreština ovdje nije zastupana, isto tako i Puljština, a ovo su predljeli gdje je borba, i gdje su u Pulštini protivni osnovi.

Dr. Laginja: na Puljštini naš narod propada a Talijani jačaju. Poreština je pomiješana i za to je tamo teško, i za to ne stoji mogućnost, da bismo dobili ova dva kotara po starom redu. Na to bje raspredan međusobni informativni razgovor.

Predsjednik zahvaljujuć na pristupu i na danim savjetima zaključuje sjednicu u 5 1/2 sati pop.

Vjekoslav Spinčić, v. r.
predsjedatelj

Dr. Baničević, v. r.
zapisničar

Pismo dr. Matka Laginje — Vjekoslavu Spinčiću od 3. II 1908.

Dragi Vjekoslave!

Primio sam od ministra unutarnjih posala projekt promjene zemaljskog Pravilnika, kako dogovoren.

Pismeno sam mu podnio predlog za eventualnu stilizaciju § 5. bolju, da se nebi tumačilo, da u tamo navedenih slučajih osim trojice još mora biti jedan talij. i jedan hrv. asesor, premda kad smo skladali stilizaciju Härdtl, Rizzi i ja, bili smo sporazumni da »zur Gültigkeit eines solchen Beschlusses (t. j. makar da su prisutna samo tri) ist überdiss erforderlich i t. d. — znači, da već u ta tri mora biti jedan od talijanske gradske a jedan od naše seoske kurije.

Ja sam dao ovo pomnažati na tanki papir strojem pak ti šaljem da pridržiš debeli primjerak (meni poslan od Bienerta) i da saborskim drugovima pošalješ po jedan tanki; jedan sam ja pridržao za se, i da nas pozoveš za koji dan, najbolje u Trst, ali tako da svi budemo na okupu.

Meni bi najzgodnija bila nedjelja, koja pride.

Do onda nadam se pripravititi sve one promjene i opaske koje su s naše strane potrebite za preinaku i popunjenje Juntinog prijedloga izborne reforme.

I ako po Tvojem osvjedochenju Ti nebudeš mogao pristati treba da nas kao predsjednik kluba ipak sazoveš i da gledaš da dr. Andrija i Mato dodju a tako i Kozulić. Dinko će držim stalno odazvati se.

Mene (zaneme) u ludo delegacije.

Odkad Vi odoste, nećutim se pravo. Ono me je bilo počelo lomiti, nije išlo napred, ali nekud slab se ćutim, ošcbito jutro.

Beč, 3. 2. 908.

Zdravo

Matko v.r.

Pismo dr. M. Laginje — Vj. Spinčiću

Beč 22. 2. 908.

Dragi Vjekoslave

Pišem Ti naglo malo pred vlakom.

I) Glede Rumca obnovio sam upit Biankinov i Ārentala kratkim pisamcem upozorio. Nadam se da će odgovoriti.

II) Namjesnik i Rizzi molili su za ponedjeljak u 4 popodne a ne u jutro.

Ja sam **slab** da se bojim pasti na cesti. Teško mi je na Volosko, pak u Trst, pak opet ovamo (a moram radi mornarice i Bosne).

Ja Vas t. j. Tebe, Andriju i Mata liepo molim učinite tu žrtvu još za ovaj put, pak dodjite u Trst ponedjeljak jutro, ili što bi bolje nedjelju večer, jer bi eventualno ponedjeljak jutro mogli otputovati. Andrijčić mi brzojavlja, da bi nedjelju večer gledao biti u Trstu.

Učinit ćete mi veliku ljubav. Ako da, brzojavi Kozuliću i Dinku. Atko ne, ja ću se pokoriti, ako i teškom mukom, da podjem na Volosko, no naravski tamo bismo morali raspravljati nedelju. Zato (aliko nepristaješ na moj predlog), morao biš brzojaviti i drugim da ipak budu nedelju kod Tebe. Imamo Vam priobćiti prilično zanimivih vijesti o izb. reformi i Puli.

Zdravo

Matko, v. r.

Pozdrav gdji Sofiji

Saborsko — Klubska sjednica

obdržavana u »Obćinskom domu« na Voloskom dne 23. II 1908 od 2
1/2 — 7 1/2 večer.

Prisutni: predsjednik Spinčić, tajnik M. Mandić, i članovi dr. Laginja, dr. Stanger, dr. Trinajstić Matko i dr. Trinajstić Dinko. Član Kozulić ispričao je svoj nedolazak, jer je prekasno dobio poziv izjaviv ujedno da pristaje uz Dinkove — Laginjine predloge. Glede člana A. Andrijčića došla je drugi dana objava od brzojavnog ureda da mu se brzojavke dne 22/II iz Voloskoga nije moglo dostaviti, jer je otputovao.

Predsjednik otvoriv sjednicu, priobćio je, da je sjednicu sazvaio usljed pišma dr. Laginje, koje je dobio dne 22/2 u 11 pr. p. i da se u njoj ćima raspraviti pitanje:

1. da li da se osnova za izbornu reformu za Istarski sabor prihvati za podlogu podrobne rasprave ili ne?

Pri tom da se naročito još rieši pitanje:

2. da li da se Labin pridruži gradskom izborničtvu Krk — Cres;

3. i koje porezne občine sa hrvatskim pučanstvom da se izluče iz tal. kotara seoskih občina.

Dr. Laginja veli da je poslao okružnicu na razne naše muževe u Istri moleći jih za mmijenje glede osnove za izbornu reformu. Odgovorili su mu:

Buždon iz Lanišća, pristajuć.

Dr. Iv. Grčković viši savjetnik sudb. pristajuć, ali da se imenuje i naše zem. činovnike.

Jos. Grašić iz Berma, pristajuć više manje al da se spase naša sela u tal. seoskom kotaru.

Fran Flego iz Buzeta: kada bi se bilo sjegurno da će se dobiti Porečki i Puljski kotar, onda se nebi smjelo prihvatiti. Bezobrazno je od Talijana da nepristaju na ravnopravnost. U predloženoj osnovi moralo bi se mnogo promijeniti, a da bude s naše strane prihvativa. Zem. odbor bio bi krivično sastavljen.

Prof. Nazor iz Kopra (dr. Laginja nejma toga pisma, niti je imao okružnicu), da su zagriženci u Kopru srditi na Rizzia i drugove što toliko radi za izbornu reformu.

Uprav. suda u Cresu **F. Mavar**. Srce i čuvstvo se protivi osnovi. Razbor sam veli da, jer masa hoće uspjehe, a po starom se neda naprijed: da, al njeke uvjete: a) da se dade više grana uprave pod kvalifikovanu većinu, b) da bi Talijani morali imati samo 1 mandat u seoskih obćinah, c) da bi trebalo Voloski gradski kotar bolje osjegurati. Opaža da nejma ništa osobita opaziti proti pripojenja Labina Cresu — Krku.

K tomu pripovjeda dr. Laginja, da je **namjestnik** za to da se prihvati osnovu, dok štuje idealno shvaćanje Spinčićevo. On nebi mogao stranci izkazati nikakve pogodnosti, nit te, da mogu prepisati listine, a bez toga bi teško radila. Maksimum što možemo doseći u budućih 10 godina je 16 Tal. protiv 14 Hrvata, **veli dr. Laginja**, pak što smo dobili!

Cita se članak odnoseći se na izb. reformu iz »Il Piccolo« od 22/II, u kojem nam se grozi ako brzo neprihvatimo što nam Talijani veledušno prepuštaju.

Dr. D. Trinajstić pripovjeda, da mu je dr. Scampichio reko, da su svi mlađi uvjereni da moramo doći do ravnopravnosti, u jeziku, u svem. Makar i realna gimnazija da bude utrakvistična. Sjedište sabora da će se morati premjestiti valjda u Kopar, jer mornarica neće pustiti u Pulu. Dr. Zuccon da se je samo za to izjavio proti, jer ćemo se uz tu reformu prije rasciepati.

Dr. Laginja još dodaje, da su za takvu reformu dr. Tentor i Ribarić, i da neznaju gdje ćemo toliko kandidata dobiti.

Pitanje ad 2.) riešava se poimeničnim glasovanjem sa svimi glasovi proti Mandićevu tako, da se može pripustiti da se Labin pridruži grad. izborničtvu Krk — Cres, al pod uvjet, da bude i Cres grad u hrvatskom izborničtvu obće kurije.

Pitanje ad 1.), dakle glavno, riešava se isto tako poimeničnim glasovanjem, sa svimi proti glasu Mandićevu da se osnova primi za podlogu podrobne rasprave, analogno sa odlukom kluba od 9. 10. 1907., tom promjenom, na gore, da se kvalifikovana većina zahtjeva za iznose u školskih, građevnih i td. stvarih, dočim se je prije zahtjevala za stvari školstva, građevne i t. d.

Još su se čitali pojedini paragrafi izborne reforme, i raspravljalo naročito pitanje ad 3.), te izmjenilo misli, al odluka se nije stvaralo.

Predsjednik Spinčić izjavio je da on već neće sudjelovati u odboru za izbornu reformu, i molio na svrsi drugove da ga rieše predsjedništva, da izaberu drugoga predsjednika. Nisu htjeli, bježali su (1).

Spinčić,
predsjednik i zapisničar

(1) Sljedećega dana javio sam M. Mandiću da već ne mogu biti ni predsjednik kluba.